

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav světových dějin

Seminář nejnovějších dějin

Název rigorózní práce:

Operační a mobilizační plány Rudé armády

1940-1941

Autor rigorózní práce: Mgr. Ing. Marek Černík

Konzultant rigorózní práce: Prof. PhDr. Vladimír Nálevka, Csc.

Prohlášení

Prohlašuji, že rigorózní práci na téma
„Operační a mobilizační plány Rudé armády 1940-1941“

jsem vypracoval samostatně.

Použitou literaturu a podkladové materiály

uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze, dne 17. září 2006

Marek Černík
.....

Marek Černík

Obsah

Úvod	1
1. Mobilizační plánování (plán MP-41)	18
1.1 Organizační naplňování MP-41	19
1.2 Výzbrojní naplňování MP-41	24
1.3 Personální naplňování MP-41	32
2. Operační plánování na generálním štábu DRRA	39
2.1 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR z července 1940 ..	43
2.2 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR z 18. září 1940 ...	47
2.2.1 Porada vyššího velitelského sboru a operačně-strategické hry na mapách ...	50
2.3 Upřesněný plán strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR z 11. března 1941	55
2.4 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR z 15. května 1941	57
2.5 Plán strategické obrany	71
3. Operační plánování na úrovni vojenských okruhů	76
3.1 Plány operačního rozvinování	76
3.1.1 Plán operačního rozvinování armád KZVO	77
3.1.2 Plán operačního rozvinování armád ZZVO	80
3.2 Plány pro krytí strategického rozvinování	82
3.2.1 Plán krytu PZVO	85
3.2.2 Plán krytu ZZVO	88
3.2.3 Plán krytu KZVO	92
3.2.4 Plán krytu OVO	95
4. Operační plánování na úrovni vševojskových armád	97
4.1 Plán krytu 3. armády	97
4.2 Plán krytu 5. armády	98
4.3 Plán krytu 12. armády	100
Závěr	101
Summary	108
Zusammenfassung	110
Seznam použitých pramenů a literatury	112
Seznam použitých zkratk	117
Seznam příloh	118

Úvod

V letošním roce, kdy předkládám svou práci k obhajobě, si připomínáme 65. výročí zahájení operace Barbarossa – německého útoku na Sovětský svaz. V 90. letech minulého století se začalo objevovat stále větší množství indicií i přímých důkazů, které signalizují, že Hitler svou akcí jen o pár týdnů předešel realizaci Stalinova záměru provést osvobozovací tažení do západní Evropy. Diskuse na toto téma nekončí a často ústí v ostrou výměnu názorů. Zda by se Rudé armádě tehdy podařilo v plném rozsahu realizovat své plány a dojít až do Berlína, zůstane zřejmě nezodpovězenou otázkou. Ovšem prokázání samotných útočných záměrů Sovětského svazu v roce 1941 není nereálné a právě na tento aspekt druhé světové války bude zaměřena pozornost v této rigorózní práci, kterou předkládám jako opravenou a rozšířenou verzi své diplomové práce z roku 2005. Výchozí pracovní hypotézy zůstávají stejné:

- 1. Přípravy Sovětského svazu na válku na jaře 1941 měly ofenzivní charakter.*
- 2. Rudá armáda se chystala zahájit na západě rozsáhlou útočnou operaci již v průběhu léta 1941.*

Prokázání správnosti obou hypotéz považuji za velmi důležité, protože v soudobých diskusích o druhé světové válce se ohledně této záležitosti objevují stále silné pochybnosti, jak bude ukázáno v komentovaném přehledu literatury k danému tématu.

Spor o to, zda-li německý útok na Sovětský svaz předešel pouze o několik týdnů plánovaný sovětský útok na Německo, se vede prakticky již od prvních dnů německo – sovětské války v roce 1941. Teze obou stran měly od počátku hlavně propagandistický ráz. Poukaz na preventivní charakter tažení se objevil již v textu oficiálního vyhlášení války, který německá vláda předala do Kremlu 22. června. Říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop s předstihem zaslal velvyslanci v Moskvě, hraběti Schulenburgovi, memorandum, které měl za úkol přečíst lidovému komisaři zahraničních věcí V. M. Molotovovi. Memorandum shrnovalo sovětskou protiněmeckou činnost a končilo

konstatováním, že sovětská vláda soustředila ozbrojené síly na hranicích s Německem a chystala se zahájit útok. Tím porušila platné smlouvy a z toho důvodu vydal vůdce Adolf Hitler rozkaz německým ozbrojeným silám, aby všemi dostupnými prostředky odvrátily tuto hrozbu.¹

Možností zaútočit na Sovětský svaz se Hitler začal poprvé vážně zabývat na konci července 1940 v souvislosti s neúspěšnou snahou přimět Velkou Británii k uzavření míru. Německý vůdce nedokázal pochopit, proč Anglie stále vzdoruje, když její postavení je naprosto beznadějně. Nakonec došel k závěru, že se zřejmě spoléhá na Sovětský svaz. Hitler si válku na dvou frontách nepřál, a proto se nejprve pokusil zapojit SSSR do projektu kontinentálního bloku proti Velké Británii a mírovou cestou rozdělit sféry vlivu mezi signatáře Paktu tří, popř. čtyř mocností (pokud by se připojil SSSR).² Konečné rozhodnutí zahájit polní tažení na východě padlo až po Molotovově jednání v Berlíně v polovině listopadu 1940. Hitler sice přijal toto rozhodnutí pod tíhou sovětských ambicí rozšířit sféru vlivu do severní a jihovýchodní Evropy, přesto nelze bez výhrad považovat operaci Barbarossa za preventivní válku a to z toho důvodu, že v okamžiku podepsání směrnice č. 21 *Fall Barbarossa* (18. 12. 1940) měl Hitler jen minimální představu o stupni sovětských příprav na válku proti Německu a varianty sovětského operačního plánu z července a září 1940 neznal. Německé politické i vojenské vedení dlouho podceňovalo ofenzivní možnosti Rudé armády a při přípravě operace Barbarossa tak varianta sovětského útoku nebyla brána v potaz. Skutečné a oprávněné obavy Hitlera a německé generality se začaly objevovat až na jaře 1941. Hitler měl údajně prohlásit: „*Jedinou naší šancí je porazit Rusko a předejít je... čas je proti nám... V průběhu posledních týdnů se nemohu zbavit strachu, že by mne Stalin mohl*

¹ Viz *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*. [Eds.]: Raymond James Sontag and James Stuart Beddie. U. S. Department of State 1948. Page 347-349.

² Dokumentace k německo-sovětským rozhovorům v Berlíně v listopadu 1940 in: *Pakty Stalina s Hitlerem. Výběr dokumentů z let 1939 a 1940*. [Ed.]: Toman Brod. Praha, Naše vojsko 1990. Instrukce pro sovětskou delegaci a průběh jednání viz. Vladimír NÁLEVKA: *Z neznámých stránek historie*. Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2001, s. 32-48 (kapitola Neznámý pokus o dělení světa).

předejít.“³ Franz Halder, náčelník štábu OKH, zapsal 7. dubna 1941 do válečného deníku: „Jestliže se oprostíme od propagandy, podle které Rusové chtějí mír a nikdy by nebyli schopni zaútočit sami jako první, je nutno konstatovat, že rozvinutí sovětských vojsk dokonale umožňuje přechod k překvapivému útoku, který by nás dostal do velmi nepříjemné situace.“⁴

Také Fedor von Bock, velitel Skupiny armád Střed, dostával znepokojující hlášení: „Zprávy agentů z Litvy hovoří o velkých ruských manévrech v Pobaltí a tvrdí, že manévry jsou maskovaným soustředěním k útoku na Německo.“⁵ Ve svém hodnocení byl ale zdrženlivější:

„I když je až dosud ruský útok velmi málo pravděpodobný, přece jen nesmíme být lehkomyšní, protože každý výpad přes hranice by ohrozil obrovské množství munice, zásob a zařízení, připravených pro ofenzívu.“⁶ Všechny obavy a znepokojující hlášení z jara 1941 byly shrnuty

ve sborníku dokumentů, který byl vydán hned v létě 1941 k ospravedlnění východního tažení.⁷ Seřazení této publikace a načasování jejího vydání mělo značně propagandistický

charakter, přesto vycházelo z reálné situace. V hlášeních OKW z května a června 1941 bylo opakovaně upozorňováno na rozsah sovětského nástupu na německou východní hranici, který „může být hodnocen již jen jako příprava pro ruská ofenzivní opatření největšího rozsahu.“⁸

Soustředování německých vojsk na sovětské hranici proto bylo vykládáno jako „příslušná protiopatření“ proti „hrozivému nástupu sovětoruskému.“

Německé obavy ze sovětských záměrů na jaře 1941 jsou prokazatelné, přesto nás neopravňují k označení operace Barbarossa za preventivní válku.

³ Cit. v: Alan BULLOCK: *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Plzeň, Mustang 1995, s. 679.

⁴ Cit. v: Walter POST: *Unternehmen Barbarossa. Deutsche und sowjetische Angriffspläne 1940/41*. Hamburg, Mittler 2001, S. 238.

⁵ Fedor von BOCK: *Mezi povinností a pochybnostmi. Válečný deník*. Brno, Books 1998, s. 202 (záznam k 11. březnu 1941).

⁶ Tamtéž, s. 205 (záznam k 27. březnu 1941).

⁷ *Úřední dokumenty o vzniku války proti SSSR*. Praha, Orbis 1941.

⁸ *Úřední dokumenty...*, s. 67.

Pokud jde o reakci Sovětského svazu na německý útok, tak Moskva se naopak stylizovala před celým světem do role oběti ničím nevyprovokované agrese. Měl se tak vzbudit dojem, že SSSR je mírumilovný stát, který pouze buduje socialismus v jedné zemi a v červnu 1941 byl proti své vůli zatažen do druhé světové války, na kterou navíc vůbec nebyl připraven.

Konečná porážka Třetí říše v roce 1945 a s ní spojené sympatie k vítězné Rudé armádě vedly k tomu, že sovětská interpretace událostí osudového roku 1941 byla postupně přijata za součást oficiálních dějin druhé světové války. To se týkalo nejen historiografie v zemích střední a východní Evropy, ve kterých byla Rudá armáda vnímána jako armáda osvoboditelka, ale i na západě za tzv. železnou oponou. Proti tezi o agresivních záměrech Sovětského svazu psali v Československu např. Eduard Čejka „...sovětské pojetí útoku vycházelo z myšlenky odvetného úderu proti nepříteli. Tato idea odpovídala podstatě sovětského socialistického státu, jenž byl životně zainteresován na míru a neměl v úmyslu napadnout jinou zemi.“⁹ nebo Antonín Šnejdárk, „...názory vyslovované některými neodpovědnými historiky, že Sovětský svaz připravoval vojenskou akci proti hitlerovskému Německu, jsou nejen historicky nepodložené a vědecky nesprávné, ale i naprosto nelogické. ... Při hodnocení těchto nesprávných a prakticky nesmyslných tvrzení nezapomínejme, že právě oné argumentace používal Hitler při odůvodnění svého útoku proti SSSR.“¹⁰ Pohled západní veřejnosti vystihuje kniha o dějinách Německa z pera známého spisovatele židovského původu Golo Manna, která poprvé vyšla ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1958.¹¹ Autor zaujal k událostem roku 1941 velmi svérázný názor. „Je možno vyslovit jen velmi nejisté dohady, zda by se Rusko pokusilo někdy napadnout Německo. Neodpovídalo by to povaze ruského národa, tradiční ruské strategii, komunistické doktríně, opatrné, ba zbabělé Stalinově povaze ani jeho respektu před německou vojenskou silou.“¹²

⁹ Eduard ČEJKA: *Hrozby a naděje (Válečná léta 1939 – 1941)*. Praha, Panorama 1979, s. 285.

¹⁰ Doslov k českému vydání knihy A. M. Někriče *První den války*. Praha 1967, s. 173.

¹¹ Ve zkrácené verzi vyšlo česky: Golo MANN: *Dějiny Německa 1919 – 1945*. Praha 1993.

Na dlouhá léta tak byla zakonzervována jedna oficiální verze, se kterou se veřejně polemizovalo jen minimálně. V historickém povědomí obyvatelstva pevně zakořenilo přesvědčení, že Sovětský svaz v roce 1941 sám žádnou válku nechystal. Toto stanovisko bylo podepřeno monumentálními díly sovětské poválečné historiografie, i když i tyto se navzájem v něčem odlišovaly v závislosti na době, ve které vznikaly. Na začátku 60. let začaly vycházet Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941 – 1945.¹³ Dílo bylo ovlivněno procesem destalinizace, probíhajícím po XX., resp. XXII. sjezdu KSSS. V textu se to promítlo do řady tezí, které by předtím, ale i později, nemohly být publikovány. Čtenářům byla předložena verze, že za porážky v počátečním období války nesl velkou zodpovědnost sám Stalin. Jeho chybné hodnocení situace v předvečer německého útoku znemožnilo uvést vojska včas do plné bojové pohotovosti. Svou úlohu údajně sehrála také skutečnost, že někteří vojenští velitelé nebyli schopni řešit náročné úkoly. „Bylo to způsobeno tím, že staří zkušení vojevůdci – Tuchačevskij, Jegorov, Bljucher, Uborevič, Jakir, Kork a mnozí jiní [...] stali se ve třicátých letech obětmi bezdůvodných hromadných represálií.“¹⁴ Tady už se projevila Chruščovova snaha rehabilitovat oběti armádních čistek a vytvořit mýtus skvělých vojevůdců, které Stalin na prahu světového konfliktu bezdůvodně zlikvidoval a tím podlomil obranyschopnost země.

V podobném duchu napsal svou knihu také ruský historik Alexandr Někrič,¹⁵ který se zaměřil především na zpochybnění teze o neočekávaném (překvapivém) útoku Německa na SSSR a dokládá, že sovětské vedení v čele se Stalinem mělo v dostatečném předstihu množství informací o blížící se válce, ale neudělalo nic, resp. málo, pro upevnění obranyschopnosti země. K možnosti zahájení sovětského útoku na Německo již v létě 1941 se

¹² Golo MANN: *Dějiny Německa 1919 – 1945*, s. 205.

¹³ *Istorija Vělikoj Otěčestvennoj vojny Sovětskogo sojuza 1941 – 1945*. T. 1-6. Moskva, Vojenizdat 1961 – 1965.

¹⁴ *Dějiny Velké vlastenecké války Sovětského svazu 1941-1945*. Sv. 2. Praha 1964, s. 29.

¹⁵ Alexandr M. NĚKRIČ: *1941, 22. junja*. Moskva, Nauka 1965. Druhé, doplněné a přepracované, vydání vyšlo v Moskvě v roce 1995. [Anotace knihy z 30. 7. 2001 na <http://www.fronta.cz/kniha/nekric-1941-22-ijunja>]. Do češtiny bylo přeloženo původní vydání ze šedesátých let: Alexandr M. NĚKRIČ: *První den války*. Praha, Svoboda 1967.

Někrič (v 2. vydání knihy) staví skepticky. Bylo by prý nutné zajistit si dopředu spojení s Velkou Británií a počkat rovněž na přezbrojení Rudé armády. Příznivá situace pro ofenzivu mohla nastat, podle Někriče, až v roce 1942.

Za Brežněva vydalo Vojenské nakladatelství ministerstva obrany SSSR další dvě mnohosvazková díla, která nelze přehlédnout. V roce 1973 začaly vycházet dvanáctidílné Dějiny druhé světové války 1939 – 1945,¹⁶ přičemž červnové události roku 1941 jsou popsány ve čtvrtém svazku. Jak o míře odpovědnosti Stalina za počáteční porážky, tak o „bezduvodných represáliích“ v armádě před válkou zde není ani zmínka. Neostalinský Brežněvův režim si vystačil s jednoduchou interpretací – komunistická strana a sovětská vláda nevyhnutelnost války s Německem předvíдалy, ale nenadálý a věrolomný útok nedovolil dokončit obranná opatření. K otázce, zda Sovětský svaz eventuálně sám nepřipravoval agresi proti Německu, zaujali autoři svazku následující oficiální stanovisko: „Komunistické strany a mnozí pokrokoví činitelé odhalili před celým světem lživost verze o preventivní válce fašistického Německa proti Sovětskému svazu [...] Tato hitlerovská verze byla s konečnou platností demaskována v norimberském procesu s hlavními německými válečnými zločinci. Důkazy [...] nezvratně potvrdily, že přepadení Sovětského svazu bylo zosnováno i naplánováno záměrně, aniž by byl SSSR dal k tomu jakýkoli podnět.“¹⁷ Čtvrtý svazek zmíněného díla je důležitý ještě v tom, že se jedná prakticky o jedinou publikaci sovětské oficiální historiografie, ke které byla přiložena mapa s rozmístěním svazků Rudé armády na západě k 22. 6. 1941. Mapa č. 2 se snaží vzbudit dojem, že sovětské ozbrojené síly na západě byly rozděleny do dvou strategických sledů. Z textu čtvrtého svazku pak vyplývá, že tzv. druhosledové armády (16., 19., 20., 21. a 22. armáda) byly přesunovány na západ proto, aby zaujaly obranná postavení na linii řek Západní Dvina a Dněpr. Tato nesprávná představa byla přebírána řadou autorů ještě v nedávné minulosti. Přestože je zmíněná mapa zavádějící, zařadil jsem ji pro srovnání do příloh na konci práce.

¹⁶ *Istorija vtoroj mirovoj vojny 1939 – 1945*. T. 1-12. Moskva, Vojenizdat 1973 – 1982.

¹⁷ *Dějiny druhé světové války 1939 – 1945*. Sv. 4. Praha 1978, s. 31.

Konečně třetím monumentálním dílem byla osmisvazková Sovětská vojenská encyklopedie,¹⁸ která začala v SSSR vycházet v druhé polovině sedmdesátých let, ale na rozdíl od předchozích děl nebyla do češtiny přeložena. V současné době již existuje druhé, rozšířené vydání.¹⁹

Samostatnou skupinu vojenských pramenů představují interní materiály Sovětské armády, které nesly pečeť „jen k služebnímu použití“ a dlouho byly nedostupné pro široký okruh čtenářů.²⁰ K tomuto typu materiálu, který sloužil především k výuce na vojenských školách, patří rovněž sborníky sestavené vojensko-historickým oddělením sovětského generálního štábu²¹ a Vorošilovovou akademií v Moskvě.²² Z uvedených materiálů jsem sám přímo pracoval pouze se svazky *Sborníku bojových dokumentů Vělikoj Otěčestvennoj vojny*, které byly již uveřejněny na internetu.²³ S některými údaji z dalších uvedených sborníků jsem se seznámil prostřednictvím odborné literatury.²⁴

Při zpracovávání zvoleného tématu nelze vynechat okruh memoárové literatury. Paměti sovětských veteránů Velké vlastenecké války existuje takové množství, že by dokázalo zaplnit velkou knihovnu. Rozhodl jsem se zařadit do seznamu použité literatury jen takové tituly, ve kterých se autoři zevrubněji zabývají obdobím 1940-1941. Při využívání informací z memoárové literatury je třeba mít neustále na paměti, že většina titulů prošla dvojitou cenzurou – autocenzurou autora a oficiální stranickou cenzurou. Tato dvojitá cenzura se mj. projevila

¹⁸ *Sovětskaja vojennaja enciklopedija*. T. 1-8. [Red.]: M. M. Kirjan. Moskva, Vojenizdat 1976 – 1980.

¹⁹ *Sovětskaja vojennaja enciklopedija*. T. 1-4. [Red.]: P. N. Bobyl'ov. 2-je izdanije. Moskva, Vojenizdat 1990-1992.

²⁰ *Operacii Vělikoj Otěčestvennoj vojny 1941 – 1945*. Moskva 1958 – 1959; *Stratěgičeskij očerk Vělikoj Otěčestvennoj vojny 1941 – 1945*. Moskva 1961; *Sovětskoje vojennoje iskusstvo v Vělikoj Otěčestvennoj vojne*. Moskva 1962.

²¹ *Sbornik bojových dokumentů Vělikoj Otěčestvennoj vojny*. T. 1-43. Moskva, Vojenizdat 1947 – 1960; *Bojevoj sostav Sovětskoj armii*. T. 1-3. Moskva, Vojenno – naučnyje upravlenije geněralnogo štaba 1963 – 1972.

²² *Bojevaja i mobilizacionnaja gotovnost' prigraničnych vojennyh okrugov nakanuně Vělikoj Otěčestvennoj vojny*. Moskva, Vorošilovova akademie 1985; *Načalnyj pėriod Vělikoj Otěčestvennoj vojny. Vyvody i uroki*. Moskva, Vorošilovova akademie 1989.

²³ <http://militera.lib.ru/docs/da/sbd/index.html>

²⁴ David M. GLANTZ: *Stumbling Colossus. The Red Army on the Eve of World War*. University Press of Kansas 1998. [Anotace knihy z 9. 9. 2003 na <http://www.fronta.cz/kniha/glantz-stumbling-colossus>].

v tom, že sovětské přípravy na válku v letech 1940-1941 byly prezentovány jako primárně defenzivní, přechod do útoku měl následovat až po odražení nepřátelské agrese. Přípravy na vlastní agresi proti Německu měly zůstat skryty. Jenže rozsah ofenzivního nástupu na západní hranice byl tak rozsáhlý a komplexní, že všechny jeho projevy nebylo možné zamlčet a tak se dostaly i do memoárové literatury. Tyto citlivé pasáže jsou poměrně snadno identifikovatelné, neboť je autoři často označují za „chyby“, kterých se dopustilo nejvyšší vojenské velení i politické vedení. Typickým příkladem je rozhodnutí rozmístit obrovské zásoby pohonných hmot a munice co nejbliže u západních hranic, aby po zahájení útoku mohla Rudá armáda rychle postupovat vpřed. Např. v Žukovových pamětech se dočteme: „*Lidový komisař obrany, generální štáb a já jsme považovali za nutné v podmínkách nadcházející války přisunout materiálně technické prostředky blíže k vojskům... Zdálo se, že je to správné, ale pak se ukázalo, že jsme se všichni v tomto bodě dopustili chyby.*“²⁵ Ve skutečnosti se žádné „chyby“ nedopustili, jen prováděli přípravy podle útočného operačního plánu.

Paměti maršála G. K. Žukova ovšem zasluhují samostatné zhodnocení. Patří totiž k těm nejkontroverznějším memoárům a to z důvodu průběžné manipulace s textem. V Sovětském svazu vyšly poprvé v roce 1969²⁶, v současném Rusku je na pultech již patnácté vydání. Problém je v tom, že prakticky každé další vydání je v něčem odlišné. Modifikace Žukovových „Vzpomínek a úvah“ probíhala od sedmdesátých let formou opravování údajů z prvního vydání a dopisování nového textu. Z původního jednoho svazku tak nejprve vznikly dva a nakonec tři. Vkládání nového textu je zdůvodňováno tím, že dcery maršála Žukova stále nacházejí otcovy originální rukopisy, které prý v jeho době nesměly vyjít. Osobně jsem k této interpretaci skeptický, a tak ačkoli i v češtině již máme k dispozici třísvazkové Žukovovy paměti,²⁷ používal jsem ve své práci výhradně jednosvazkové první vydání. Jediné toto

²⁵ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*. Praha, Svoboda 1971, s. 209.

²⁶ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vospominanija i razmyšlenija*. Moskva, APN 1969. Česky Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*. Praha, Svoboda 1971.

vydání vyšlo ještě za Žukovova života, pouze o tomto vydání lze prohlásit, že ho Žukov osobně viděl a četl a tudíž je za jeho obsah plně zodpovědný a to bez ohledu na to, jestli je autorem celého textu nebo zda část za něj napsal někdo jiný a on se pod to podepsal. První vydání je prokazatelně autentické, všechny ostatní navozují dojem umělých zásahů vynucených politickou objednávkou.²⁸

K zásadní změně v hodnocení dějin druhé světové války, včetně událostí roku 1941, došlo v souvislosti s koncem komunistické vlády v Sovětském svazu a následným rozpadem země. Dočasné zpřístupnění moskevských archivů po roce 1991 umožnilo ruským, a v menší míře i zahraničním, badatelům vydat několik sborníků, edic a monografií, s jejichž pomocí můžeme změnit názor na situaci v předvečer německo – sovětské války.

Základní edici pro studium sovětských vojenských pramenů sledovaného období v současné době představuje dvousvazkový sborník dokumentů, který byl zpracován pod redakcí V. P. Naumova.²⁹ Ani zdaleka se nejedná o kompletní zpřístupnění archivního materiálu. Sestavitelé sborníku ze všech významných moskevských archivů vybrali, podle svého uvážení, zhruba 600 nejzávažnějších a nejzajímavějších dokumentů pokrývajících období od června 1940 do června 1941. Podle svých slov přitom během své práce objevili přibližně 10 000 dokumentů, které se k danému tématu vztahovaly. Nelze vyloučit, že při inspekci archivů byla občas provedena i záměrná selekce některých klíčových dokumentů. Litovat lze také té skutečnosti, že všechny publikované plány byly otištěny bez mapových příloh. Na druhé straně je třeba ocenit, že klíčové dokumenty jsou zveřejněny v úplném a původním znění.³⁰

²⁷ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*. Část první. Praha, Naše vojsko 2005. Z ruského 12. vydání z roku 1995 přeložil a poznámkami opatřil PhDr. Jiří Fidler. Anotace ruského 12. vydání na <http://www.fronta.cz/kniha/zukov-vospominanija-i-razmyslenija>. (30. 7. 2001)

²⁸ Zatím nejlépe upozornil na obrovské množství chybných údajů a protimluvů v Žukovových pamětech Viktor Suvorov ve své nejnovější práci. Srov. Viktor SUVOROV: *Beru svá slova zpět*. Praha, Naše vojsko 2006.

²⁹ *1941 god. Dokuměnty*. T. 1-2. [Ed.]: V. P. Naumov. Moskva, Měždunarodnyj fond "Děmokratija" 1998.

Ve stejném roce (1998) začalo moskevské nakladatelství Nauka vydávat čtyřsvazkové Dějiny Velké vlastenecké války.³¹ Je to nejnovější a zatím nejlepší syntéza, kterou ruská oficiální historiografie na dané téma vydala. Přestože se kolektiv autorů distancuje od názoru, že Sovětský svaz se chystal v roce 1941 zasadit úder jako první, v zájmu vyváženého přístupu byla v prvním svazku (Surovyje ispytanija) na s. 105 uveřejněna mapa s vyznačenými směry plánovaného sovětského útoku na západ. V příslušné kapitole se sice sovětský záměr vysvětluje jako „plán odvetného úderu“, přesto je zřejmé, že mapa odpovídá operačnímu plánu z května 1941, který byl naopak založen na „teorii prvního úderu“. V každém případě stojí za to porovnat tuto mapu s dříve zmíněnou mapou č. 2 ze čtvrtého svazku Dějin druhé světové války 1939 – 1945. Najednou máme před sebou úplně jinou operační sestavu Rudé armády, přesně takovou, jakou předpokládal útočný plán z května 1941. Tzv. druhosledové armády (např. 20. a 21. armáda) se nyní zakreslují již přímo na západní hranici. Publikovaná mapa je proto pozitivním překvapením.

Navzdory novým závažným svědectvím, které se za posledních 15 let objevily, zůstává odborná i laická veřejnost na celém světě nadále rozdělena v názoru na charakter sovětských válečných příprav v roce 1941. Otázka, zda se Rudá armáda chystala zahájit na západě rozsáhlou útočnou operaci již v průběhu léta 1941, tak zůstává otevřena. V Rusku reprezentují názorový střet především dva sborníky, ve kterých dostali prostor zástupci obou skupin badatelů.³² Mezi tzv. revizionisty, kteří se ve svých člancích popř. monografiích přiklání spíše ke kladné odpovědi na výše uvedenou otázku, patří např. V. D. Danilov, V. N. Kiseljev, M. I. Měltjučov, V. A. Něvěžin nebo B. V. Sokolov.³³ Naopak v konzervativním –

³⁰ Jedinou výjimkou je Upřesněný plán strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR z 11. 3. 1941, ze kterého byla vypuštěna ta pasáž, ve které se uvádělo tehdy plánované datum útoku na Německo (blíže o tom v kapitole o variantách ústředního operačního plánu).

³¹ *Velikaja Otčestvennaja vojna 1941 – 1945*. T. 1-4. Moskva, Nauka 1998 – 1999.

³² *Gotovil li Stalin nastupateľnuju vojnu protiv Gitlera? Něžaplanirovannaja diskussia*. [Ed.]: Vladimir Něvěžin. Moskva, Airo – XX 1995; *Vojna i politika 1939 – 1941*. [Reds.]: Alexandr Čubarjan, Gabriel Goroděckij. Moskva, Nauka 2000.

„tradicionalistickém“ duchu sovětské poválečné historiografie psali nebo nadále píší V. A. Anfilov, L. A. Bezymenskij, J. A. Gorkov, M. A. Garejev³⁴ a další. Není bez zajímavosti, že nový rozměr celé diskusi, která v době studené války v zásadě stagnovala, dal svými pracemi Vladimir Rezun, bývalý důstojník sovětské vojenské rozvědky, píšící pod pseudonymem Viktor Suvorov. Ten se stal personifikací revizionistického názoru a svou ústřední knihou na dané téma, *Ledoborec*,³⁵ odstartoval širokou mezinárodní polemiku.³⁶ Autor v uvedené knize použil metodu rozboru dostupné memoárové literatury a na základě vzpomínek sovětských vojáků provedl rekonstrukci sovětských příprav na válku v roce 1941. Závěrečné zjištění bylo více než překvapivé – i v cenzurovaných pamětech veteránů Velké vlastenecké války lze objevit celou řadu indicií, tedy nepřímých důkazů, které dokládají přípravu Sovětského svazu k osvobozovacímu tažení na západ v létě 1941. Sám Vladimir Rezun patřil k těm málo lidem, kteří měli přístup do moskevských archivů ještě před rozpadem Sovětského svazu. V době svého studia na Vojensko-diplomatické akademii v Moskvě (1971-1974) mohl pracovat

³³ Walerij DANILOW: *Hat der Generalstab der Roten Armee einen Präventivkrieg gegen Deutschland vorbereitet?* Österreichische Militärische Zeitschrift 1993, Nr. 1, S. 41-51; Vladimir KISELJEV: *Uprjamyje fakty načala vojny*, in: *Gotovil li Stalin nastupateľnuju vojnu protiv Gitlera?* Moskva, Airo-XX 1995; Michail MĚLŤJUCHOV: *Upuščennyj šans Stalina*. Moskva, Věče 2000; Vladimir NĚVĚŽIN: *Sindrom nastupateľnoj vojny*. Moskva, Airo-XX 1997; Boris SOKOLOV: *Sobiralsja li Stalin napast' na Gitlera?* In: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000.

³⁴ Viktor ANFILOV: *Krach „bleskové války“*. Praha, Naše vojsko 1997; Lev BEZYMENSKIJ: *O „planě Žukova“ ot 15 maja 1941 goda*. Novaja i novějšaja istorija 3/2000, s. 58-67; Jurij GORKOV: *Gotovil li Stalin upreždajuščij udar protiv Gitlera v 1941g*. Novaja i novějšaja istorija 3/1993, s. 29-45; Machmut GAREJEV: *Neodnoznačnyje stranicy vojny*. Moskva, RFM 1995.

³⁵ Pouze v české verzi vyšla kniha pod zavádějícím a, dle mého názoru, nešťastným názvem. Není mi známo, proč nemohla kniha vyjít pod původním výstižným názvem „*Ledoborec*“. Srov.: Viktor SUVOROV: *Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku*. Praha, Naše vojsko 1995.

³⁶ Ostře proti Rezunovi vystoupili v Rusku Alexandr Pomogajbo a Alexej Isajev, kteří se (s větším či menším úspěchem) pokusili ve svých knihách vyvrátit Rezunem uváděná fakta. Srov. Alexandr POMOGAJBO: *Psevdoistorik Suvorov i zagadki vtoroj mirovoj vojny*. Moskva, Věče 2002; Alexej ISAJEV: *Antisuvorov. Bolšaja lož maleňkogo čelověka*. Moskva, Eksmo, Jauza 2005. Diskusi o fenoménu „Viktor Suvorov“ lze také sledovat na internetových stránkách <http://militera.lib.ru/rezunismus/index.html> nebo na osobních stránkách Viktora Suvorova www.suvorov.com. Na stránkách českých odborných časopisů např. Jiří FIDLER, Jan FROLÍK, Lubor VÁCLAVŮ: *Nad knihou Viktora Suvorova: Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku*. Historie a vojenství 3/1995, s. 143-154; Jiří FIDLER: *Suvorovova přestrojka dějin druhé světové války*. Historie a vojenství 3/1996, s. 171-175; Ondřej NOVÁK: *Viktor Suvorov: Den „M“*. *Jak J. V. Stalin chystal válku na východě v roce 1941*. Brno, Jota 1996. Slovanský přehled 3-4/1996, s. 336-337 nebo na webu <http://www.fronta.cz/sekce/vychodni-fronta>

s fondy archivu ministerstva obrany (dnes CAMO RF – Ústřední archiv ministerstva obrany Ruské federace) a výsledky své práce pak zúročil v další knize.³⁷

V Německu vyšla jeho první kniha již v roce 1989.³⁸ V podobném duchu publikovali své práce Werner Maser, Joachim Hoffmann či Walter Post, v Rakousku např. Ernst Topitsch a Heinz Magenheimer.³⁹ Reakcí konzervativních historiků, kteří odmítli Suvorovovy teze i práce ostatních „revizionistů“ byl sborník statí, který připravil Gerd Ueberschär za asistence Lva Bezymenského.⁴⁰ Naproti tomu např. ve francouzské historiografii téma německé preventivní války příliš velký ohlas nevzbudilo. Suvorovova ústřední práce zde vyšla také již v roce 1989,⁴¹ ale nevedla k rozvinutí široké polemiky. Vývoj sporu okolo teze preventivní války se pokusil shrnout Yves Santamaria, mimořádný profesor na Ústavu politických věd v Paříži a člen redakční rady revue *Communisme*, v publikaci *1939, le pacte germano-soviétique*.⁴² Podobně v anglosaských zemích rezonoval „Icebreaker“ mezi odbornou veřejností méně. Američtí historikové David Glantz, William Spahr či Bryan Fugate se svými pracemi řadí do skupiny konzervativních badatelů, více či méně se přidržujících původní sovětské verze.⁴³ Ani uznávaný britský historik Ian Kershaw není schopen překročit svůj stín, což se projevilo i v jeho nejnovější biografii Adolfa Hitlera. Z jím uvedeného seznamu použitých pramenů a literatury vyplývá, že autor dostatečně nenastudoval téma sovětských operačních plánů, a přesto zaujal kategorické odmítavé stanovisko: „*Žádné plány na vpád do*

³⁷ Viktor SUVOROV: *Den „M“. Jak J. V. Stalin chystal válku na východě v roce 1941*. Brno, Jota 1996.

³⁸ Viktor SUWOROW: *Der Eisbrecher*. Stuttgart 1989.

³⁹ Werner MASER: *Porušení slova*. Ostrava, Oldag 1996. [Anotace knihy z 18. 12. 2000 na <http://www.fronta.cz/kniha/maser-poruseni-slova>]; Joachim HOFFMANN: *Stalins Vernichtungskrieg 1941-1945*. München, Herbig 1999; Walter POST: *Unternehmen Barbarossa*. Hamburg, Mittler 2001; Ernst TOPITSCH: *Stalins Krieg*. Busse-Seewald 1993; Heinz MAGENHEIMER: *Zum deutsch-sowjetischen Krieg 1941. Neue Quellen und Erkenntnisse*. Österreichische Militärische Zeitschrift 1994, Nr. 1, S. 51-60.

⁴⁰ *Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941. Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese*. [Reds.]: Gerd Ueberschär, Lev Bezymenskij. Darmstadt, Primus Verlag 1998.

⁴¹ Viktor SUVOROV: *Le Brice-glace*. Paříž 1989.

⁴² Česky vyšlo: Yves SANTAMARIA: *1939, německo – sovětský pakt*. Praha, HZ Editio 2001.

⁴³ David M. GLANTZ: *Stumbling Colossus*. University Press of Kansas 1998; William SPAHR: *Žukov. Vzestup a pád velkého generála*. Brno, Jota 1997; Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru*. Brno, Jota 1999.

*Německa neexistovaly. Preventivní válka proti nadcházející sovětské agresi byla pouhou smyšlenkou nacistické propagandy.*⁴⁴

Ještě nižší úrovní se vyznačuje práce dalšího britského historika, Richarda Overyho.⁴⁵ Útočný operační plán z května 1941, podle jeho názoru, zapadá do konceptu předsunuté obrany, protože plánované údery měly prý pouze narušovat soustředění nepřátelských sil. „*Neznamená to tudíž, že by Sovětský svaz zamýšlel zahájit nevyprovokovanou válku, nýbrž byl to spíše zoufalý tah, kterým se měl narušovat útok na Sovětský svaz.*“⁴⁶ Velký otazník pak vyvolává autorovo sebevědomé prohlášení: „*Nejvýmluvnějším dokladem toho, že Stalin vůbec neměl v plánu Hitlera napadnout jako první, jsou jeho téměř zoufalé snahy o usmíření německého diktátora, na nichž trval až do června.*“⁴⁷

V podobném duchu sepsal svou práci i moskevský dopisovatel jednoho wallstreetského listu Albert Axell,⁴⁸ který si, podle svých slov, nahrál na magnetofonovou pásku rozhovory s dosud žijícími „Stalinovými frontovými generály,“ a který v zájmu přesnosti a nestrannosti požádal o korekturu mezinárodní skupinu expertů a vědeckých pracovníků. Výsledek je nicméně opět více než rozporuplný. V textu se objevují teze, že celá Stalinova strategie vycházela z předpokladu vedení dlouhé války proti silnému nepříteli. Stalin měl údajně svým generálům říct, že Rudá armáda nebude moci německému blitzkriegu v pohraničním pásmu odolat, a že před dobře vyzbrojenými vojsky s bojovými zkušenostmi bude muset Rudá armáda ustupovat. „*Z tohoto hlediska toho věcně vzato nebylo mnoho, co by se dalo na*

⁴⁴ Ian KERSHAW: *Hitler. 1936-1945. Nemesis*. Praha, Argo 2004, s. 366.

⁴⁵ Richard OVERY: *Rusové ve válce 1941-1945*. Praha – Plzeň, Beta – Dobrovský a Ševčík 2004. Původní vydání knihy vyšlo v Londýně v roce 1997 jako doprovodný text ke stejnojmennému dokumentárnímu cyklu (Russia's War).

⁴⁶ Richard OVERY, s. 96.

⁴⁷ Tamtéž, s. 97.

⁴⁸ Albert AXELL: *Válka a Stalin očima sovětských generálů*. Praha, Naše vojsko 2005.

počátku útoku dělat: působit útočné armádě denně co největší ztráty a krvavými akcemi „na zdrženou“ mařit nepřítelův časový plán.“⁴⁹

Do novější anglosaské literatury, související s tématem, bych zařadil i práci *Stalinovi generálové*,⁵⁰ jejímž editorem je lektor moderní ruské historie na univerzitě v Oxfordu Harold Shukman, na které se nicméně podílela řada významných neanglosaských historiků, např. již zmiňovaný Viktor Anfilov, dále Dmitrij Volkogonov či Gabriel Goroděckij.⁵¹ Všechny lze označit za „tradicionalisty“ a zařadit je do konzervativní skupiny.

Úplně jiná je situace v polské historické obci. Polští historikové píší zřejmě nejotevřeněji o charakteru sovětských příprav na válku v roce 1941. Označení sovětské zahraniční politiky za expanzivní a sovětských operačních plánů za útočné pro ně není nic nepochopitelného s ohledem na vlastní historickou zkušenost. Jak se Polsko stalo terčem sovětské agrese již v září 1939 je dobře popsáno v publikaci *Rudý blitzkrieg*.⁵² Situaci v roce 1941 se pak zabývají např. Tomasz Lisiecki⁵³ a Maksim Kolomijec.⁵⁴

Situace v české historické obci je celkem přehledná. Odpůrci teze o sovětských útočných záměrech mají výraznou převahu. V jejich pracích se, při hodnocení událostí roku 1941, můžeme setkat s následujícími názory, které považuji za reprezentativní.

◆ Německá historiografie, s odvoláním na průzkum německých archivních fondů, nepokládá tvrzení o útočných záměrech Rudé armády za věrohodné. Moskva měla eminentní zájem na

⁴⁹ Albert AXELL, s. 80.

⁵⁰ *Stalinovi generálové*. [Ed.]: Harold Shukman. Praha – Plzeň, Beta – Dobrovský a Ševčík 2001.

⁵¹ Profesor historie na univerzitě v Tel Avivu je autorem několika samostatných monografií na sledované téma. Srov. Gabriel GORODĚCKIJ: *Mif „Ledokola“*. Moskva, Progress-Akadēmija 1995, též: *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion on Russia*. New Heaven and London, Yale University Press 1999.

⁵² Janusz MAGNUSKI, Maksym KOLOMIJEC: *Rudý blitzkrieg*. Brno, Bonus A 1996.

⁵³ Tomasz LISIECKI: *Barbarossa 1941*, vol. I. Warszawa, Wydawnictwo Militaria 2003.

⁵⁴ Maksim KOLOMIJEC, Michail MAKAROV: *Preljudija k „Barbarosse“*. Frontovaja illjustracija 4/2001. Moskva, Izdatělstvo Stratēgija KM 2001.

tom, aby nebyla vtažena do konfliktu s Německem. Stalin se války s Německem panicky bál, jak dokládá Chruščov.⁵⁵

♦ Samotná existence různých plánů sovětského útoku na Německo ještě nic nedokazuje. Je potřeba rozlišovat mezi plány a konkrétními činy. Přípravy na přepadení Německa nelze ani při dobré vůli (sic!) vysledovat.⁵⁶

♦ Vpád do Sovětského svazu v červnu 1941 nevycházel z obav hrozícího sovětského útoku proti Německu, ale představoval logické pokračování německé agresivní politiky, praktikované nejméně od roku 1938.⁵⁷

♦ Sovětské ozbrojené síly byly na válku relativně přichystány, ale jen z hlediska klasické obrany (sic!), nikoliv případné ofenzivy. Program modernizace Rudé armády sliboval, že by zhruba v létě 1942 mohl mít Sovětský svaz k dispozici mohutný ofenzivní nástroj, ale pro překonání přechodného období přicházely v úvahu jen plány strategické obrany.⁵⁸

♦ Navzdory zcela mimořádnému úsilí nebyl Sovětský svaz v červnu 1941 připraven vést válku a už vůbec ne válku preventivní. Jeho armáda byla přes působivé kvantitativní ukazatele nedostatečně organizována, vycvičena i vybavena.⁵⁹

Zatím pouze ojediněle jsou publikovány názory, které připouštějí možnost sovětského útoku na Německo v roce 1941.⁶⁰ Jakýmsi pokusem o kompromis je stanovisko, které reprezentuje např. prof. Vladimír Nálevka. Ve své nejnovější práci o druhé světové válce poukazuje na skutečnost, že tehdejší sovětská vojenská doktrína měla ofenzivní charakter a

⁵⁵ Srov. Milan ŠVANKMAJER a kol.: *Dějiny Ruska*. Praha, NLN 1996.

⁵⁶ Srov. Václav VEBER: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991. Malé dějiny SSSR*. Praha, Nakladatelství Roman Míšek 2001.

⁵⁷ Srov. Jiří VYKOUKAL, Bohuslav LITERA, Miroslav TEJCHMAN: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha, Libri 2000.

⁵⁸ Srov. Bohuslav LITERA, Jan WANNER: *Přeměny Rudé armády a sovětské strategické plány 1931 – 1941*, in: *Slovanské historické studie* 26. Praha, Historický ústav AV ČR 2000.

⁵⁹ Srov. Bohuslav LITERA: *Vývoj sovětské armády v letech 1923 – 1941 (II.)*. Historický obzor 1-2/2001.

⁶⁰ Např. Petr KUBÍK: *Stalinův SSSR a druhá světová válka. Shrnutí nejnovějších poznatků k německo – sovětské válce v roce 1941*. Střední Evropa 94-95/1999; Jiří FIDLER: *Stalinovi maršálové*. Brno, Books 1998; týž: *Osvoboditel. Život maršála Sovětského svazu Ivana Stepanoviče Koněva*. Brno, Books 1999; týž: *Strategické rozvíjení sovětských pozemních sil v červnu 1941*. *Historie a vojenství* 3/2002, s. 638-661.

správně uvádí, že rovněž postupně se vytvářející „*sestava Rudé armády na západní hranici – s nebyvalou koncentrací vojenské techniky – měla spíše útočný než obranný charakter.*“⁶¹ Zároveň ovšem dodává, že k vlastnímu útoku na Německo určitě nemělo dojít v „horkém létě roku 1941.“

Vlastní zpracovávané téma jsem rozdělil do čtyř částí. V první kapitole se zabývám mobilizačním plánem MP-41, jehož vypracování, schválení a následné naplňování se stalo jedním z podkladů pro změnu operačního plánování v roce 1941. V této kapitole bude také ukázáno, že MP-41 byl významným mezníkem pro reorganizaci Rudé armády a její přezbrojení na moderní bojovou techniku. Zároveň se snažím zdůraznit, že převedení vojsk z mírové do operační sestavy nebylo podmíněno organizačním, výzbrojním a personálním naplněním nového mobilizačního plánu do výše 100 %.

Druhá kapitola je věnována operačnímu plánování a jeho proměnám v posledním roce před vypuknutím německo – sovětské války. Pokusil jsem se o charakteristiku jednotlivých variant ústředního operačního plánu, které postupně vznikly na generálním štábu pod vedením maršála B. M. Šapošnikova, armádního generála K. A. Měreckova a armádního generála G. K. Žukova. Hlavní pozornost jsem zaměřil na plán z května 1941, jehož důkladná charakteristika a správná interpretace je klíčem k potvrzení pracovních hypotéz. Texty jednotlivých variant operačního plánu byly (s výjimkou Upřesněného plánu z 11. 3. 1941) publikovány již v plném znění, což umožňuje provést celkem spolehlivou rekonstrukci záměrů sovětského vojenského velení.

Kapitolu třetí jsem věnoval okruhovým plánům, které navazovaly na ústřední operační plán a dále ho podrobně rozpracovávaly. Musel jsem se však omezit jen na ty, které již byly publikovány a tak příslušná kapitola tvoří pouze špičku ledovce. I na základě již zpřístupněných dokumentů je např. možné ukázat, že okruhové plány krytu, ve kterých je

⁶¹ Vladimír NÁLEVKA: *Druhá světová válka*. Praha, Triton 2003, s. 90.

obsaženo mnoho defenzivních prvků, nelze v žádném případě považovat za plány strategické obrany. Jejich vypracování bylo naopak součástí naplňování ofenzivního operačního plánu.

V poslední kapitole jsem se pokusil shrnout vše, co je zatím známo o plánech zpracovaných na úrovni vševojskových armád. Tato část práce je pochopitelně nejkratší, neboť byly dosud publikovány jen zlomky. Smyslem této kapitoly je ukázat provázanost plánování mezi jednotlivými úrovněmi: Generální štáb – štáby vojenských okruhů – armádní štáby.

Při rozboru jednotlivých plánů, a to jak mobilizačního tak operačních, jsem pozornost soustředil na části věnované pozemnímu vojsku, představujícímu hlavní složku ozbrojených sil. Organizace a plánování týkající se letectva a námořnictva nejsou součástí této práce.

1. Mobilizační plánování (plán MP-41)

Mobilizační plány tvoří důležitou součást vojenského plánování, protože je v nich rozpracována struktura ozbrojených sil ve válečném období po provedení mobilizace a z toho vyplývající požadavky na domácí ekonomiku.

Sovětské mobilizační plány se dotýkaly tří hlavních oblastí. Zjednodušeně vysvětleno:

1. Organizační oblast mobilizačního plánu – počet a typ operačních svazků od vševojskových armád, přes sbory, divize, pluky po brigády. V této části plánu se řešily otázky, kolik bude postaveno svazků střeleckých, tankových, motorizovaných a jezdeckých, kolik bude rozvinuto frontových velitelství apod.
2. Výzbrojní oblast mobilizačního plánu – počet a typ zbraní. Např. kolik bude potřeba tanků, děl a letadel. Obecně tedy v jakém objemu je potřeba vyrobit vojenskou techniku k vybavení nově postavených svazků.
3. Personální oblast mobilizačního plánu – početní stav armády po provedení mobilizace. Zde muselo být stanoveno, kolik bude potřeba vyšších a nižších důstojníků pro personální naplnění nově postavených svazků, kolik má být povoláno záložníků a jakým způsobem – zda bude provedena skrytá mobilizace pod záminkou cvičení nebo bude veřejně vyhlášena.

Podrobně vypracovaný mobilizační plán tak vytvářel předpoklad pro strategické rozvíjení ozbrojených sil – pro přechod vojsk z mírové do operační sestavy.

Poslední předválečný mobilizační plán (Mobplan č. 22) byl v Sovětském svazu vypracován v roce 1937 a byl aktuální pro roky 1938 a 1939. Podle tohoto plánu byla např. provedena mobilizace před útokem na Polsko nebo před zimní válkou s Finskem. Plán byl de facto platný i v roce 1940, přestože už v té době přestával odpovídat realitě. Rudá armáda vedla v letech 1939 – 1940 řadu lokálních vojenských akcí a byla průběžně na poloválečných stavech. Počty nových svazků a vojenské techniky proto úměrně tomu narůstaly.

V srpnu 1940 se začalo pracovat na novém mobilizačním plánu (MP-41) a trvalo několik měsíců, než se podařilo předložit konečnou verzi ke schválení. Rada lidových komisařů

rozhodla 12. února 1941 o podobě plánu, který byl v Sovětském svazu veden pod označením Mobplan č. 23, resp. MP-41.⁶² Rozpracování schváleného plánu v jednotlivých úřadech státní správy a ve vojenských okruzích začalo okamžitě a mělo být dokončeno k 1. červenci 1941.

1.1 Organizační naplňování MP-41

Plán MP-41 předpokládal, že po provedení mobilizace bude v Rudé armádě rozvinuto:

- ◆ Na okruhové, resp. frontové úrovni: 14 okruhových velitelství a 9 frontových velitelství (předpokládalo se rozvinutí těchto frontů: Severní, Severozápadní, Západní, Jihozápadní, Jižní, Zakavkazský, Zabajkalský, Dálněvýchodní a Záložní).
- ◆ Na úrovni vševojskových armád: 27 armádních velitelství včetně jedné samostatné armády (šlo o 17. armádu dislokovanou v Mongolsku – jediná armáda mimo sovětské území).
- ◆ Na sborové úrovni: 65 velitelství střeleckých sborů, 30 velitelství mechanizovaných sborů⁶³ a 3 velitelství jezdeckých sborů.
- ◆ Na divizní úrovni: 314 divizí (198 střeleckých,⁶⁴ 10 horských střeleckých, 2 motostřelecké,⁶⁵ 60 tankových,⁶⁶ 30 motorizovaných,⁶⁷ 10 jezdeckých a 4 horské jezdecké).

⁶² Schválená verze plánu, in: *1941 god.* T. 1, s. 640-650.

⁶³ První dva mechanizované sbory byly v SSSR zformovány již v roce 1932 a v jejich sestavě bylo 500 tanků. Na počátku roku 1938 existovaly v Rudé armádě čtyři mechanizované sbory (5.ms v MVO, 7.ms v LVO, 11.ms v ZabVO a 45.ms v KVO). V létě 1938 byly mechanizované sbory přeměněny na tankové sbory, které se v následujícím roce účastnily války v Polsku. Na základě chybného vyhodnocení zkušeností z polského tažení a také ze španělské občanské války byly na podzim 1939 rozpuštěny. K opětovnému formování se přistoupilo v polovině roku 1940 po správném vyhodnocení německého tažení v západní Evropě. Obnovené mechanizované sbory se skládaly z dvou tankových a jedné motorizované divize. Celkem 1 031 tanků, z toho 126 KV, 420 T-34, 316 BT, 152 T-26, 17 T-37, T-38 a T-40.

⁶⁴ Střelecká divize byla základním vševojskovým svazkem Rudé armády. V dubnu 1941 byly zavedeny nové tabulky válečných počtů pro střelecká vojska. Struktura střelecké divize podle těchto tabulek: 3 střelecké pluky a 2 dělostřelecké pluky, průzkumný, ženijní a spojovací prapor, protitankový a protiletadlový oddíl a týlové jednotky. Celkem 14 500 mužů, 16 lehkých tanků, 13 obrněných aut a 3 000 koní.

⁶⁵ Motostřelecká divize se skládala ze tří motostřeleckých pluků a od motorizované divize se lišila v tom, že namísto tankového pluku měla pouze samostatný tankový prapor (54 tanků). Motostřelecké divize existovaly v Rudé armádě pouze dvě (36. a 57.) a obě byly součástí 17. armády (P. L. Romaněnko) dislokované na území Mongolska.

⁶⁶ Tanková divize se skládala ze dvou tankových pluků (každý s jedním praporem těžkých tanků, dvěma prapory středních tanků a jedním praporem lehkých tanků), jednoho motostřeleckého a jednoho dělostřeleckého pluku, z průzkumného, ženijního a spojovacího praporu. Celkem 375 tanků, z toho 63 KV, 210 T-34, 102 BT a T-26.

Jak se počty změnily ve srovnání s předchozím mobilizačním plánem ukazuje následující tabulka.⁶⁸

Tabulka č. 1

Srovnání mobilizačních plánů MP 38-39 a MP-41 ve vybraných ukazatelích

	MP 38-39	MP-41		MP 38-39	MP-41
Velitelství voj. okruhů	12	14	Střelecké divize	159	198
Frontová velitelství	3	9	Horské střelecké divize	13	10
Armádní velitelství	21	27	Motostřelecké divize	1	2
Střelecké sbory	54	65	Tankové divize	–	60
Mechanizované sbory (v roce 1939 tankové sbory)	4	30	Motorizované divize	–	30
Jezdecké sbory	5	3	Jezdecké divize	24	10
			Horské jezdecké divize	5	4

Z tabulky jasně vyplývá, že v letech 1939 – 1941 došlo ke snížení počtu jezdeckých svazků a naopak k prudkému nárůstu mechanizovaných svazků, což je výrazem progresivního budování Rudé armády. Navíc je potřeba zdůraznit, že ty jezdecké svazky, které v Rudé armádě zůstaly, byly na vysoké úrovni a jejich přítomnost byla zcela v duchu zásad vedení soudobé moderní války. Sovětské jezdectvo roku 1941 mělo jen velmi málo společného s carským jezdectvem v době první světové války. Rudá armáda v předvečer německého útoku disponovala těžkou (dragounskou) kavalerií, kterou bychom mohli charakterizovat jako pěchotu vybavenou palnými zbraněmi a posazenou na koně. Bojovali v pěchotní sestavě, ale přesunovali se na koních, měli tedy výhodu manévru oproti obyčejnému pěšákovi. Srovnání

⁶⁷ Motorizovaná divize se skládala ze dvou střeleckých, jednoho tankového a jednoho dělostřeleckého pluku. Celkem 275 (pouze lehkých) tanků.

⁶⁸ Údaje převzaty z: 1941 god. T. 1, s. 632-633.

s první světovou válkou neobstojí, tehdy se jednalo o lehkou (husarskou) kavalerii, kde jezdcí byli vybaveni pouze šavlemi a bojovali v jízdní sestavě.⁶⁹

Další částí mobilizačního plánu, týkající se organizačních záležitostí pozemního vojska, byly věnovány vojskům opevněných prostorů, dělostřelectvu, chemickému, ženijnímu a železničnímu vojsku. Uvádět konkrétní čísla k těmto vedlejším ukazatelům však není podstatné. Na následujících řádcích bude naznačeno, jak během jara 1941 probíhalo naplňování plánu ve výše uvedených hlavních ukazatelích.

Dne 23. dubna přijaly ÚV VKS(b) a Rada lidových komisařů důležitá usnesení, na základě kterých proběhla do června první fáze reorganizace pozemního vojska podle zásad MP-41. Jednalo se o usnesení č. 1112-459 ss „o formování nových svazků v sestavě Rudé armády“⁷⁰ a navazující usnesení č. 1113-460 ss „o vytvoření velitelství tří nových armád.“⁷¹ Na základě prvního usnesení bylo rozhodnuto:

1. Zformovat 10 protitankových dělostřeleckých brigád, které budou součástí zálohy hlavního velení a budou rozmístěny následovně: 5 na teritoriu Kyjevského zvláštního vojenského okruhu (dále jen KZVO), 3 na teritoriu Západního zvláštního vojenského okruhu (dále jen ZZVO) a 2 na teritoriu Pobaltského zvláštního vojenského okruhu (dále jen PZVO).

[K tomu následující poznámka: Protitankové dělostřelecké brigády se dají využít jak v obranné válce – protiútoky na tankové svazy nepřítele, který proniká do hloubky území – tak ve válce útočné – ochrana křídel vlastních mechanizovaných sborů, které pronikají na území protivníka. Z memoárové literatury lze vyčíst, jaké úmysly mělo sovětské vedení s těmito brigádami. Svědectví podal K. S. Moskalko,⁷² který na jaře 1941 velel 1. protitankové dělostřelecké brigádě. Se svou brigádou se nacházel v táboře v Kivercích na teritoriu 5. armády KZVO. Po vypuknutí bojů 22. června 1941 musel velitel 5. armády,

⁶⁹ Srov. Viktor SUVOROV: *Berů svá slova zpět*. Praha, Naše vojsko 2006, s. 200.

⁷⁰ *1941 god.* T. 2, s. 104-106.

⁷¹ Tamtéž, s. 106.

⁷² Moskalko Kirill Semjonovič (1902-1985), maršál Sovětského svazu (1955).

generál tankových vojsk M. I. Potapov,⁷³ čelit silnému úderu německé 1. tankové skupiny (E. von Kleist⁷⁴). Vyzval proto Moskalenka, aby se svou brigádou podnikl protiúder. Moskalenko k tomu poznamenává: „*Rychle jsme šli do štábu. Tam jsem otevřel mobilizační obálku. Dozvěděl jsem se, že při zahájení válečných akcí se má brigáda usilovným pochodem přesunout po trase Luck – Raděchov – Rava Russkaja – Němirov na Lvovský směr do prostoru naší 6. armády.*“⁷⁵ Z operačních plánů víme, že armády ve Lvovském výběžku měly vést úder ve směru na Lublin a Krakov. Podle rozkazu, připraveného ještě před vypuknutím bojů, se měla Moskalenkova brigáda přesunout do Lvovského výběžku do operačního prostoru Vlasovova⁷⁶ 4. mechanizovaného sboru. Tento úmysl nemá s obranou nic společného, naopak zapadá do mozaiky sovětských příprav na ofenzivu. „...*protitanková brigáda na předním okraji nemá během obranné operace co dělat.*“⁷⁷ Potapov proto také, na vlastní odpovědnost, nařídil Moskalenkovi ignorovat rozkaz z mobilizační obálky a splnit úkol, který odpovídal aktuální (opačné) situaci – zastavit Kleistovy tanky.]

2. Zformovat 5 výsadkových sborů, které rozmístit takto: 2 na teritoriu KZVO a po jednom na teritoriu ZZVO, PZVO a Oděského vojenského okruhu (dále jen OVO). [K tomu následující poznámka: Výsadkové vojsko se buduje v první řadě za účelem vedení ofenzivních operací.]

⁷³ Potapov Michail Ivanovič (1902-1965), generálplukovník (1961), nositel sovětských řádů Rudého praporu (1939) a Rudé hvězdy (1941), účastník bojů u Chalchyn-golu (1939), od ledna 1940 velitel 5. armády v Kyjevském zvláštním vojenském okruhu. Dostal se do německého zajetí 21. září 1941 při obraně Kyjeva. Propuštěn v roce 1945 a znovu zařazen do služby.

⁷⁴ von Kleist Paul Ludwig Ewald (1881-1954), polní maršál (1943), od roku 1936 velitel Branného obvodu VIII (Wehrkreis VIII) ve Slezsku se štábem ve Vratislavi. Během polského tažení velitel XVI. tankového sboru. V průběhu západního tažení v roce 1940 velitel tankových sil, jeho skupině byly podřízeny všechny tři nasazené tankové sbory. Na počátku roku 1941 se jako velitel 1. tankové skupiny přesunul do Bulharska a podílel se na balkánském tažení (operace Marita) včetně obsazení Bělehradu. Ve stejné funkci zahájil i tažení do SSSR, 6. října 1941 byl jemu podřízená skupina transformována na 1. tankovou armádu. Na konci dubna 1945 byl zajat Američany, nejprve vydán do Jugoslávie a následně do Sovětského svazu, kde zemřel.

⁷⁵ Kirill Semjonovič MOSKALENKO: *Na jihozápadním směru*, s. 29.

⁷⁶ Vlasov Andrej Andrejevič (1900-1946), generálporučík (1942), v průběhu druhé světové války velel postupně 99. střelecké divizi (leden 1940 - únor 1941), 4. mechanizovanému sboru (únor - červenec 1941), 37. armádě, se kterou po dobu více jak dvou měsíců úspěšně bránil přístupy ke Kyjevu. V bitvě u Moskvy velel 20. armádě a v březnu 1942 byl pověřen úkolem zachránit 2. údernou armádu Volchovského frontu. Byl zajat Němci 12. července 1942 ve vesnici Tuchověž. V roce 1944 zformoval Ruskou osvobozenou armádu (ROA). Po válce popraven v Moskvě za vlastizrady.

⁷⁷ Viktor SUVOROV: *Všechno bylo jinak*, s. 251.

Sověti jednoduše budovali armádu pro takovou válku, kterou sami plánovali: „*Když jsme přihlédli k charakteru pravděpodobných bojových operací, uvědomili jsme si, že je nutné značně rozšířit výsadková vojska. V dubnu 1941 se začalo formovat pět výsadkových sborů.*“^{78]}

3. Transformovat 10 střeleckých divizí na horské střelecké divize

4. K vybavení nových svazků dojde na základě rozpuštění stávajících 11 šestitisícových divizí.

Uvedená nařízení realizovat do 1. června 1941.

Na základě druhého usnesení bylo rozhodnuto:

1. V Chejnioki na teritoriu Leningradského vojenského okruhu (dále jen LVO) rozvinout velitelství 23. armády.

2. V Rize na teritoriu PZVO rozvinout velitelství 27. armády.

3. V Mogiljově na teritoriu ZZVO rozvinout velitelství 13. armády.

K personálnímu naplnění nových velitelství mělo dojít vyčleněním příslušných osob ze štábů okruhů, případně z lidového komisariátu obrany.

Další fáze organizačního naplňování mobilizačního plánu nepochybně začala ještě před 22. červnem 1941 (Např. rozkaz zformovat již 316. střeleckou divizi měl její velitel, J. V. Panfilov, dostat 12. 6. 1941⁷⁹⁾), ale formování těchto svazků nebylo do zahájení německého útoku ukončeno. Nicméně nám alespoň dává odpověď na otázku, jak mohlo v tak krátkém čase po vypuknutí bojů vzniknout organizovaně tak velké množství nových svazků – setrvačností byl dokončován proces zahájený před 22. červnem.

⁷⁸ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*, s. 197.

⁷⁹ Viktor SUVOROV: *Den „M“*, s. 124 (Ruský publicista A. Pomogajbo zpochybňuje Suvorovem uváděné datum a ve své práci dokládá, že rozkaz ke zformování divize byl vydán o měsíc později, tedy 12. července 1941. Srov. Alexandr POMOGAJBO: *Psevdoistorik Suvorov i zagadki vtoroj mirovoj vojny*. Moskva, Věče 2002, s. 246).

Objevily se nejen další divize, ale též velitelství nových vševojskových armád. Těch identifikujeme nakonec 28, je tedy zřejmé, že ani počty stanovené v mobilizačním plánu MP-41 nebyly definitivní a průběžně byly upravovány (většinou směrem nahoru).

1.2 Výzbrojní naplňování MP-41

Mobilizační plán stanovil také množství potřebné výzbroje pro Rudou armádu v následujících kategoriích: Dělostřelectvo (minomety, polní děla), tanky a obrněná vozidla, frontové a týlové letectvo, spojovací prostředky (telefony, telegrafy, radiostanice), zbraně protichemické ochrany a cisternové vozy pro přepravu pohonných hmot. Ve své kapitole se zaměřím pouze na kategorii tanků, která je v literatuře také nejčastěji rozebírána. Množství a kvalita sovětských tanků v létě 1941 se používá oběma stranami historiků jako důkaz (ne)připravenosti Rudé armády na válku. Tato kapitola by proto měla odpovědět na otázku, jaký byl skutečný stav sovětské tankové výzbroje k 22. 6. 1941 a zda byla dosažená kvalita a kvantita překážkou pro zahájení rozsáhlé ofenzivní operace na západě.

Mobilizační plán MP-41 stanovil následující počty pro kategorii tanků:⁸⁰ 3 907 těžkých tanků KV a T-35, 12 843 středních tanků T-28 a T-34,⁸¹ 10 942 lehkých kolopásových tanků BT, 1 572 lehkých tanků T-26 (bez strojů, se kterými se počítalo jako dočasná náhrada za chybějící střední tanky), 3 546 lehkých tanků s plamenometem a 4 069 lehkých tanků typu T-37, T-38 a T-40. Celkem 36 879 tanků všech typů.

Z výrobních linek v STZ (Stalingradský traktorový závod Rudý říjen) a ChTZ č. 183 (Charkovský traktorový závod) sjížděly v roce 1941 již ve velké převaze moderní typy středních a těžkých tanků (T-34 a KV), zatímco výroba starších konstrukcí (T-28 a T-35) postupně ustávala. Úplné přezbrojení na nejmodernější obrněnou techniku bylo ovšem dlouhodobou záležitostí a mělo probíhat průběžně v několika následujících letech. Ani kvalita

⁸⁰ Srov. 1941 god. T. 1, s. 619-620.

⁸¹ V tomto čísle je zahrnuto 7 218 lehkých tanků T-26. Tyto již vyrobené tanky měly být k jednotkám přidělovány dočasně jako náhrada za dosud nevyrobené množství požadovaných středních tanků.

ani kvantita tankové výzbroje však nebyla v roce 1941 na překážku sovětským ofenzivním záměrům. Nebyl žádný důvod čekat na dosažení cílového stavu (tj. 3 907 těžkých tanků a 12 843 středních tanků). Žádná armáda nezahajuje válku v momentě stoprocentní připravenosti.

Usnesením Rady lidových komisařů a ÚV VKS(b) z 5. května 1941 byl stanoven harmonogram výroby středních tanků T-34 do konce roku 1941.⁸² Plán výroby byl rozdělen mezi Charkovský traktorový závod č. 183 (ChTZ) a Stalingradský traktorový závod Rudý říjen (STZ):

Tabulka č. 2

Plán výroby tanků T-34

	Květen 1941	Červen 1941	Červenec 1941	Srpen 1941	Září 1941	Říjen 1941	Listopad 1941	Prosinec 1941	Celkem
ChTZ	140	150	160	175	175	150	160	165	1 275
STZ	60	80	100	110	110	130	130	150	870
Celkem	200	230	260	285	285	280	290	315	2 145

Na počátku května 1941 měla Rudá armáda 655 tanků T-34. Z tabulky vyplývá, že do konce roku se mělo vyrobit dalších 2 145 strojů, takže k 31. 12. 1941 měla mít Rudá armáda podle plánu 2 800 tanků T-34, proti kterým v té době nemohli Němci postavit žádný rovnocenný stroj.⁸³ Každý si může spočítat, kolik „Té třicetčtyřek“ by měl Stalin k dispozici v červenci nebo v srpnu 1941, pokud by se rozhodl zahájit válku v průběhu léta. Např. na konci srpna by měl již 1 630 tanků T-34. Dost na to, aby se daly využít k soustředěným úderům do hloubky nepřátelského území. Následující tabulky ukazují stav sovětské tankové výzbroje v okamžiku německého útoku:

⁸² 1941 god. T. 2, s. 162-167.

⁸³ T-34 převyšoval všechny německé tanky v pancéřování, rychlosti i výzbroji (viz tabulky č. 4 a č. 5). Velkou předností sovětského středního tanku byl také jeho diesellový motor V-2, který již byl úspěšně zaveden v tanku BT-7M (BT-8). Tento motor umožňoval větší dojezd (až 464 km) a zároveň snižoval riziko vzplanutí při zásahu. Slabší stránkou tanku T-34/76 vz. 40/41 byla poruchová převodovka, problémy se vzduchovými filtry a fakt, že zpočátku byly radiostanicemi vybaveny jen velitelské tanky. Předávání rozkazů pomocí praporečkové signalizace bylo značně neefektivní. „Nedostatek radiostanic byl jednou ze základních příčin slabých výkonů sovětských tankových vojsk na počátku války“ (Mathew HUGHES, Chris MANN: *Tank T-34*. Praha, Svojtka&Co. 2000, s. 40).

Tabulka č. 3
Počty tanků v Rudé armádě

	Celkový počet tanků v Rudé armádě k 1. 6. 1941	Z toho v západních vojenských okruzích	Počet nových tanků, odeslaných na západ mezi 1. 6 a 21. 6. 1941
T-35	59	51	
KV	504	469	41
T-28	481	424	
T-34	892	832	138
BT-2	594	396	
BT-5	1 690	878	
BT-7	4 446	2 801	
BT-7A	117	65	
BT-7M	702	442	
T-26	8 749	4 221	
T-37	2 331	1 081	
T-38	1 129	468	
T-40	132	115	27
Ostatní	4 088	1 741	
CELKEM	25 914	13 984	206

K 22. červnu 1941 tedy měla Rudá armáda celkem 26 120 tanků (25 914 + 206), z toho 14190 připravených pro operace na západě. Z nich 2 242 bylo dočasně mimo provoz a potřebovalo opravu.⁸⁴ V okamžiku německého útoku tak Sověti měli v pěti pohraničních vojenských okruzích na západě 11 948 plně bojeschopných tanků. Nyní se podíváme na jejich kvalitu a srovnání s německými tanky.

K otázce moderních tanků: V kategorii těžkých tanků musíme za moderní označit typy KV-1 a KV-2 (510 strojů na západě), v kategorii středních tanků typ T-34 (970 strojů na západě) a v kategorii lehkých tanků typy BT-7M⁸⁵ (442 strojů na západě) a T-40⁸⁶ (142 strojů

⁸⁴ Viz Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika 3*, s. 39.

⁸⁵ V literatuře se též označuje pod zkratkou BT-8. Tato verze kolopásového tanku byla vyráběna od roku 1939. Stroje byly poháněny již dieselovým motorem a sériově byly vybavovány radiostanicí.

na západě) → v pěti pohraničních vojenských okruzích na západě měli Sověti 2 064 moderních tanků. Téměř všechny byly v červnu 1941 ve výborném technickém stavu. Nebojeschopných strojů, vyžadujících opravu, bylo minimálně. V kategorii III (málo poškozený s možností opravy na místě) byl jeden tank T-34 a tři tanky KV, v kategorii IV (hodně poškozený, vyžadující odvoz do továrního servisu) nebyl žádný moderní tank.

Porovnejme nyní základní technické údaje jednotlivých typů sovětských a německých tanků:

Tabulka č. 4

Základní technické údaje vybraných typů sovětských tanků

	Hmotnost (t)	Pancéřování čelo korby (mm)	Max. rychlost (km/h)	Hlavní výzbroj
Těžké tanky				
T-35	52	30	30	1x76,2mm a 1x45mm
KV-1	46	75	32	1x76,2mm
KV-2	54	75	32	1x152mm
Střední tanky				
T-28	25,2	30	38	1x76,2mm
T-34/76 vz. 40/41	26,5	45	55	1x76,2mm ⁸⁷
Lehké tanky				
T-26	10,3	15	30	1x45mm
T-40	5,5	13	45 (na souši) 6 (na vodní hladině)	1x12,7mm a 1x7,62mm
BT-7	13,9	22	52 (na pásech) 72 (na kolech)	1x45mm
BT-7A (tank palebné podpory)	14,5	22	50 (na pásech) 70 (na kolech)	1x76,2mm
BT-7M (modifikovaný)	14,65	22	62 (na pásech) 86 (na kolech)	1x45mm

⁸⁶ Moderní plovoucí (obojživelný) tank určený k překonávání říčních toků, velkých jezer, ale i k plavbě na moři podél pobřeží. Nahradil starší obojživelné tanky T-37 a T-38. Ve srovnání s ostatními moderními tanky však nebyl tento typ sériově vybavován radiostanicí. Běžně používanou radiostanicí 71-TK-3 měla nainstalována jen část strojů.

⁸⁷ Nejstarší tanky T-34 vz. 40 byly vyzbrojeny krátkým kanónem L-11, který měl menší ústovou rychlost a při pokusu o zničení nejlepšího německého tanku Pz IV F1 se musel přiblížit na kratší vzdálenost. Zatímco do tanků T-34 vz. 41 se montovaly již dlouhé kanóny F-34, se kterými bylo možné ničit všechny německé tanky z bezpečné vzdálenosti 2 km. Těmito kanóny byly v červnu 1941 přednostně vybaveny velitelské tanky, tj. stroje velitelů tankových čet a rot. Viz příloha 1

Tabulka č. 5

Základní technické údaje vybraných typů německých tanků

	Hmotnost (t)	Pancéřování čelo korby (mm)	Max. rychlost (km/h)	Hlavní výzbroj
Střední tanky				
Pz III F, G	19,5	30	40	1x37mm
Pz III H	21,6	30	40	1x50mm
Pz IV D	20	30	42	1x75mm L/24 ⁸⁸
Pz IV E	21	30 + 30	42	1x75mm L/24
Pz IV F1	21,3	50	42	1x75mm L/24
Lehké tanky				
Pz I A	5,4	13	37	2x7,92mm
Pz I B	6	13	40	2x7,92mm
Pz II A, B, C	8,9	14,5	40	1x20mm
Pz II D, E	10	30	55	1x20mm

Zdroje:

Tabulka č. 3: Maksim KOLOMIJEC, Michail MAKAROV: *Preljudija k „Barbarosse“*.

Frontovaja illjustracija 4/2001

Tabulka č. 4: Zdroj: Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika 3 a 4*Tabulka č. 5: Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika 1*

Z výše uvedených tabulek jasně vyplývá, že Němci v roce 1941 nedisponovali žádnými těžkými tanky. Nemohli postavit žádný rovnocenný stroj proti moderním těžkým tankům KV-1 a KV-2 ani proti střednímu tanku T-34. Proti sovětským lehkým tankům BT-7 mohli Němci nasadit pouze své Pz IV a nejnovější typy Pz III (Ausführung H). „Je třeba si uvědomit, že ještě roku 1941 BT-7 překonával valnou většinu tehdy ve světě provozovaných tanků, německým lehkým strojům Panzer I či II se mohl směle postavit jako výrazně nadřazený

⁸⁸ Kanóny s krátkou hlavní, odpovídající 24-násobku velikosti ráže, v tomto případě tedy 1 800 mm neboli 1,8 metru. Teprve v roce 1942 začali Němci do tanků montovat dlouhohlavňové kanóny L/43 (Pz IV F2, G, H, J) v délce 3 225 mm, tedy zhruba 3,2 metru. Viz příloha 2

*soupeř a rovněž i starší verze středního typu Panzer III nijak BT-7 nepřevyšovala.*⁸⁹

Sovětské tanky T-34 a BT-7M byly navíc poháněny dieselvými motory, což dále zvyšovalo jejich bojovou hodnotu (při zásahu existovala menší pravděpodobnost vzplanutí). Naopak výhodou německých tanků byla skutečnost, že všechny stroje (včetně kořistních československých lehkých tanků Praga LT-35 a LT-38) byly vybaveny radiostanicí, což umožňovalo efektivnější řízení bojové činnosti, a také fakt, že velitel německého tanku se soustředil pouze na velení v boji, zatímco např. velitel sovětského tanku T-34 plnil ještě funkci střelce. *„Sovětský velitel plnil stejné úkoly jako jeho německý protějšek, kromě toho však mířil a odpaloval kanón. Jeho obsluha byla sama o sobě náročná a navíc narušovala soustředění velitele při velení v ohni boje.*⁹⁰

Z hlediska posouzení údernosti sovětského tankového vojska je důležité podívat se nejen na absolutní počty tanků v jednotlivých kategoriích, ale také na jejich rozdělení mezi jednotlivé svazky a položit si otázku, do jaké míry byly sovětské tanky rozptýleny či koncentrovány. Následující tabulka ukazuje počty tanků v mechanizovaných sborech v západních vojenských okruzích k 22. červnu 1941.⁹¹

⁸⁹ Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika* 3, s. 161.

⁹⁰ Mathew HUGHES, Chris MANN: Cit. dílo, s. 41.

⁹¹ Zdroj: Maksim KOLOMIJEC, Michail MAKAROV: *Preljudija k „Barbarosse“*. Frontovaja illjustracija 4/2001.

Tabulka č. 6

Sovětské mechanizované sbory

Voj. okruh	Číslo sboru	Velitel sboru	Celkový počet tanků	Z toho typů T-34 a KV	Vybavenost sboru (%)
LVO	10. ms	I. G. Lazarjov	469	0	46
	1. ms	M. L. Čerňavskij	1 039	15	100
PZVO	12. ms	N. M. Šestopalov	730	0	71
	3. ms	A. V. Kurkin	672	110	65
ZZVO	11. ms	D. K. Mostověnko	243	31	24
	6. ms	M. G. Chackilevič	1 022	352	99
	13. ms	N. P. Achljustin	295	0	29
	14. ms	S. I. Oborin	534	0	51
	17. ms	M. P. Petrov	36	0	4
	20. ms	A. G. Nikitin	93	0	9
KZVO	22. ms	S. M. Kondrusjov	652	31	63
	4. ms	A. A. Vlasov	892	414 ⁹²	86
	15. ms	I. I. Karpezo	733	136	71
	8. ms	D. I. Rjabyšev	858	171	83
	16. ms	A. D. Sokolov	478	76	46
	9. ms	K. K. Rokossovskij	286	0	28
	19. ms	N. V. Feklenko	279	14	27
	24. ms	V. I. Čist'jakov	222	0	22
OVO	18. ms	P. V. Voloch	282	0	27
	2. ms	J. V. Novoselskij	527	60	51
CELKEM			10 342	1 410	

Z tabulky vyplývá, že stav výzbroje Rudé armády umožňoval postavit do léta 1941 deset kompletních mechanizovaných sborů po 1 031 tancích a přidělit jim 1 410 moderních středních a těžkých tanků. V takovém případě by „rudý blitzkrieg“ Němci jen těžko zastavovali. Skutečnost byla ovšem taková, že v únoru 1941 bylo rozhodnuto postavit vedle

⁹² Navíc vedle nich ještě 13 moderních obojživelných tanků T-40, které byly v sestavě 81. motorizované divize. Tento svazek zahájil do 20. června 1941 skrytý přesun do výchozích bojových pozic blíže k západním hranicím a zaujal postavení v letním táboře v Janovském lese. Na základě rozkazu velitele 6. armády byla bojová pohotovost vyhlášena i v obou tankových divizích 4. ms. „Manévry 4. ms ještě před zahájením války navozují dojem, že tento svazek byl vysunován na čáry rozvinování za účelem provedení útoku.“ (<http://mechcorps.rkka.ru/files/mechcorps/pages/4-meh.htm>; 18. 9. 2005).

stávajících devíti ještě dalších dvacet sborů, čímž jejich celková údernost významně poklesla. K 22. červnu 1941 se na více jak 50 % podařilo zkompletovat na západě pouze deset mechanizovaných sborů, nicméně i ty se svým početním stavem vyrovnaly, popřípadě i předčily, čtyři německé tankové skupiny.⁹³

Dílčí závěry:

1. Sověti měli k 22. červnu 1941 v tankovém vojsku početní i technickou převahu.
2. Kvůli zmíněnému rozhodnutí z února 1941 se sami připravili o mnohem větší údernost svých mechanizovaných sborů.
3. Posádky německých tanků převyšovaly své protivníky v řízení bojové činnosti (více zkušeností z bojů, ve všech strojích radiostanice, velitel tanku pouze velel).
4. V Rudé armádě byla v první fázi války špatně organizována odtahová služba. Na bojišti tak byly zanechávány i stroje s minimálním poškozením, zapadlé v příkopu nebo s prázdnou palivovou nádrží.
5. Sovětské tanky často podnikaly protiútoky bez důkladného průzkumu a bez podpory dělostřelectva.

Domnívám se, že právě soubor výše uvedených faktorů způsobil vysoké ztráty na sovětské obrněné technice v létě 1941 a nikoli „horší kvalita sovětských tanků a nedostatečný výcvik posádek.“⁹⁴

⁹³ Němci měli v červnu 1941 dohromady 5 639 tanků, z toho pro operaci Barbarossa vyčlenili 3 397, které byly v sedmnácti tankových divizích rozděleny následovně mezi čtyři tankové skupiny: 4. tanková skupina 631 tanků, 3. tanková skupina 1 014 tanků, 2. tanková skupina 953 tanků a 1. tanková skupina 799 tanků.

⁹⁴ Výcvik posádek kterékoli vojenské techniky nebyl ukazatelem, kterému by se v SSSR přikládal rozhodující význam. To souviselo rovněž s charakterem očekávané války. Protivník měl být poražen početní, případně technickou převahou, ale bez ohledu na vlastní lidské a materiální ztráty. Tažení na západ nemělo být závislé na tom, jak sovětský voják (pěšák, tankista, letec) obstojí v boji jeden proti jednomu. Nesmíme stupeň připravenosti Rudé armády na válku v roce 1941 posuzovat optikou občana žijícího na západě ve společnosti, pro kterou má prvovýznam lidský život a jeho ochrana. Rozhodující je fakt, že z pohledu tehdejšího sovětského vedení byla Rudá armáda v létě 1941 na válku připravena a na tom nemohou nic změnit žádné pozdější interpretace historiků.

1.3 Personální naplňování MP-41

Mobilizace podle plánu MP-41 mohla být provedena dvojím způsobem:

1. Skrytá mobilizace, realizovaná pod záminkou velkých cvičení (*bolšoje učebnyje sbory – BUS*).
2. Veřejná mobilizace, vyhlášená nařízením předsedy prezidia Nejvyššího sovětu SSSR na základě článku 49, písmene L sovětské ústavy.

Aniž by se o tom v textu MP-41 hovořilo, je zřejmé, jaký způsob provedení mobilizace předchází jakému charakteru války. Pokud se Rudá armáda chystala zahájit útočnou válku, musela být s dostatečným předstihem provedena skrytá mobilizace, která by unikla pozornosti protivníkovy rozvědky. Naopak v případě napadení země a náhlé nutnosti vést obranu, musel být připraven systém okamžitého veřejného vyhlášení mobilizace. Při pohledu na skutečnost jsme nuceni konstatovat, že na jaře 1941 proběhla v Sovětském svazu skrytá mobilizace...

Celkový početní stav Rudé armády po provedení mobilizace měl být 8 682 827 mužů, což bylo o 1 856 185 mužů více ve srovnání s předcházejícím plánem MP 38-39. Jak se mobilizace podle nového plánu měla projevit v jednotlivých vojenských okruzích ukazuje následující tabulka:⁹⁵

⁹⁵ Srov. 1941 god. T. 1, s. 639.

Tabulka č. 7

Početní stav Rudé armády podle plánu MP-41

Vojenský okruh	Počty vojáků po provedení mobilizace	Podíl na celk. počtu (%)
AVO	72 045	0,8
LVO	714 471	8,3
PZVO	546 636	6,3
ZZVO	1 099 019	12,7
KZVO	1 388 408	15,9
OVO	505 249	5,8
MVO	614 167	7,1
OrVO	352 471	4,0
ChVO	356 534	4,1
SkVO	361 272	4,2
PvVO	272 926	3,1
UVO	210 153	2,4
Celkem po mobilizaci západních voj. okruhů	6 493 351	74,7
SiVO	224 320	2,5
ZbVO	469 750	5,5
DvF	800 530	9,2
Celkem po mobilizaci východních voj. okruhů a Dálněvýchodního frontu	1 494 600	17,2
ZkVO	456 728	5,3
SaVO	228 376	2,7
CELKEM	8 672 955	99,9

Poznámka: 0,1 % (9 872 lidí) připadlo na správy lidového komisariátu obrany.

Celý název vojenského okruhu viz Seznam zkratk na konci práce.

Mezi 27. únorem a 13. březnem 1941 rozeslal generální štáb na velitelství všech vojenských okruhů směrnice, ve kterých nařizoval detailně rozpracovat plány doplnění svazků na válečné stavy (*razrobotat' v detaljach plany ukomplektovanija do štatov vojennogo vremeni*).

Na základě směrnice ze 3. (5.) března 1941 pro velitele ZZVO lze přiblížit představu generálního štábu o způsobu provedení mobilizace:⁹⁶

Zvlášť bylo rozebráno doplnění velitelského sboru a zvlášť doplnění mužstva. Převedení na válečné stavy mělo probíhat podle následujících zásad:

A: Vyšší velitelský sbor (*načalstvujščij sostav*)

1. Posluchače vojenských škol šestitisícových divizí vyčlenit pro doplnění armádních záložních pluků.
2. Posluchače vojenských škol dvanáctitisícových divizí vyčlenit pro zkompletování divizí.
3. Bojové a záložní jednotky přednostně doplnit důstojníky první kategorie, tj. nejlépe připravenými.
4. Týlové jednotky doplnit důstojníky druhé a třetí kategorie.
5. Mobilizace se nebude vztahovat na důstojníky bývalé polské armády, na ty, kteří sloužili v rumunské královské armádě a na bělogvardějce.
6. Přesun důstojníků bude realizován individuálně osobní dopravou.

B: Nižší velitelský sbor a mužstvo (*mladšij i rjadovoj sostav*)

1. Bojové a záložní jednotky doplnit mužstvem do 30 let a nižšími důstojníky do 32 let.
2. Týlové jednotky doplnit staršími ročníky.
3. Při mobilizaci uplatnit přísnější kritérium ohledně národnosti branců – povolání nebudou nejen Poláci a Rumuni, ale také Němci, Finové, Bulhaři, Turci, Japonci a Korejci.
4. Omezení při doplňování stavů na válečné počty se týká také zaměstnanců závodů, které spadají pod vybrané lidové komisariáty (např. leteckého a chemického průmyslu), aby nedošlo k ochromení výroby.
5. Za účelem zkompletování všech jednotek ZZVO bude vyčleněno z OrVO 10 000 nižších důstojníků a 60 000 vojáků z řad mužstva.

⁹⁶ 1941 god. T. 1, s. 710-717.

C: Vybavení motorovými vozidly a koňskou silou. Tato část se týkala způsobu zajištění přepravy vojsk a tažení dělostřelectva (mototrakce a hipotrakce), což více souvisí s výzbrojním než s personálním naplňováním plánu.

D: Všeobecná ustanovení

1. Při vyhlášení mobilizace přejít na polní názvosloví všech okruhových částí.

2. Kalendář splnění zadaných úkolů:

♦ 10. dubna doložit připravenost k povolávání záloh a k doplňování na válečné počty (*gotovnost' k pripiske*). Následně rozeslat povolávací rozkazy, aby se branci mohli začít dostavovat na určená místa.

♦ 15. května doložit ukončení povolávání záloh (*okončanija pripiski*) a zahájení jejich výcviku v útavrech.

♦ 15. června podat zprávu o průběhu plnění MP-41 (např. jak probíhá vybavování vojsk okruhu motorovými vozidly a koňskou silou – tedy na jakém stupni se nachází mototrakce a hipotrakce).

♦ 15. července doložit mobilizační připravenost okruhu (splnění MP-41), tj. převedení vojenského okruhu na válečný stav.

Dne 8. března 1941 se politbyro ÚV VKS(b) usneslo na termínech mobilizace branců a jejich povolání na vojenská cvičení v roce 1941. Celkem mělo být povoláno 975 870 mužů na dobu od jednoho do tří měsíců počínaje 15. květnem 1941. Nejpozději do 20. října se poslední branci měli zase vrátit zpět ke své mírové práci. Velká většina (necelých 755 tisíc) měla být povolána na 45 dní. Vedle toho bylo stejným usnesením rozhodnuto o vyčlenění 57 500 koní a 1 680 motorových vozidel z národního hospodářství pro potřeby armády (rovněž na 45 dní). Žukov ve svých pamětech uvádí, že spolu s Timošenkem žádali v polovině března 1941 Stalina o souhlas s povoláním záloh a kladné vyjádření dostali až na konci téhož měsíce. „...koncem března rozhodl (Stalin, pozn. M. Č.) o povolání 500 000 vojinů a poddůstojníků a poslat je do pohraničních vojenských okruhů pro dokončení kompletace, aby tak střelecké

divize dosáhly počtu alespoň 8 000 mužů...za několik dní bylo rozhodnuto povolat dalších 300 000 záložníků...Soustředění se mělo uskutečnit v květnu až říjnu 1941.⁹⁷ Žukov uvádí, že na základě těchto opatření bylo v červnu 1941 ze 170 divizí pohraničních okruhů 144 divizí s počtem 8 000 – 9 000 mužů, 7 divizí s počtem 6 000 mužů a 19 divizí s počtem 5 000 – 6000 mužů. V průběhu jara si Stalin nechal doložit od Timošenka, jak se daří plnit plán. „Lidový komisař odpověděl, že povolávání záloh probíhá normálně, záložníci budou koncem dubna v pohraničních okruzích. Začátkem května bude zahájen jejich výcvik v útvorech.“⁹⁸ Nakonec tedy ještě dřív než předpokládal plán (15. května).

Dne 4. dubna 1941 potvrdil náčelník operačního oddělení generálního štábu, generálporučík Malandin,⁹⁹ konkrétní plán provedení cvičení vyššího velitelského sboru, operačních her na mapách a polních výjezdů vojsk všech okruhů.¹⁰⁰ Na základě výpisu lze dospět k závěru, že v jarních měsících jedenačtyřicátého roku velitelský sbor i řadoví vojáci Rudé armády přednostně nacvičovali realizaci ofenzivních vojenských operací. Charakteristické je rovněž to, že útočné operace se přehrávaly i na úrovni frontu, zatímco naplánovaná cvičení obranných operací nejvýše do úrovně armády – ostatně tak, jak to předpokládaly plány krytu. V celém výpisu nenajdeme ani jeden případ, kdy by se nacvičovala obranná operace frontu. Z toho důvodu je také těžké uvěřit, že by v té době existoval nějaký plán strategické obrany, kterým se měla Rudá armáda údajně řídit (o tom blíže v kapitole 2.5). Následuje několik ukázek ze zmíněného výpisu, týkajících se cvičení na teritoriu KZVO:

⁹⁷ *Vzpomínky a úvahy*, s. 287-288.

⁹⁸ Tamtéž, s. 323.

⁹⁹ Malandin German Kapitonovič (1894-1961), armádní generál (1948), od 1939 zástupce náčelníka štábu KZVO, od února 1941 náčelník operačního oddělení generálního štábu, po vypuknutí války s Německem náčelník štábu Západního frontu a Západního směru. Válku zakončil v Praze ve funkci náčelníka štábu 13. armády 1. ukrajinského frontu.

¹⁰⁰ Kontrolnyj plan prověděníja sborov vysšego načsostava, igr, polevyh vyjezdok i učeníj v okrugach v 1941 godu, in: *1941 god.* T. 2. s. 29-45.

- ◆ březen – duben 1941: Velitelsko-štabní cvičení štábů armád a sborů v poli s názvem „Útočná operace“.
- ◆ 7. - 10. května 1941: Frontová hra s názvem „Útočná operace frontu“.
- ◆ 2. - 17. května 1941: Velitelsko-štabní cvičení 5. a 6. armády s názvem „Útočná operace“.
- ◆ 25. - 30. května 1941: Velitelsko-štabní cvičení 12. armády se stejným názvem.

O útočně laděných cvičeních na teritoriu ZZVO se zmiňuje L. M. Sandalov, tehdejší náčelník štábu 4. armády. „V dubnu – květnu 1941 se štáb 4. armády účastnil okruhové operační hry na mapách v Minsku. Rozpracovávala se frontová útočná operace z teritoria západního Běloruska ve směru Bělostok – Varšava.“¹⁰¹

◆ konec května 1941 – Armádní cvičení v terénu zakončené hrou na mapách. Přehrávala se útočná operace z prostoru Pružany, Antopol ve směru Brest – Bjala Podljaska. 28. střelecký sbor útočil v součinnosti s Pinskou vojenskou flotilou.

Zajímavé je všimnout si ve zmíněném výpisu té skutečnosti, že i některé svazky vnitrozemských vojenských okruhů na jaře 1941 nacvičovaly realizaci ofenzivní vojenské operace. Např. 117. střelecká divize v Povolžském okruhu byla ve dnech 20. - 24. dubna na cvičení s názvem „Útok s překonáváním pásma zátarasů.“¹⁰² To je pochopitelné v okamžiku, když si uvědomíme, že tato divize byla jedním ze svazků 21. armády, která se v červnu 1941 přesunovala na západní hranice, aby zaujala postavení ve Lvovském výběžku mezi 26. a 12. armádou. V Uralském vojenském okruhu se ve dnech 27. 2. – 3. 3. 1941 konala okruhová operační hra s tématem „Útočná operace“ (v tomto okruhu se následně zformovala 22. armáda, která se pod velením F. A. Jeršakova¹⁰³ přesunovala do týlové oblasti ZZVO). V Sibiřském vojenském okruhu se v lednu 1941 konala hra na mapách s názvem „Armádní

¹⁰¹ Leonid Michajlovič SANDALOV: *Stojali nasměrt'*. VIŽ 11/1988, s. 5.

¹⁰² *1941 god*, T. 2, s. 33.

¹⁰³ *Jeršakov Filipp Afanasjevič (1895-1942), generálporučík (1942), během bitvy u Vjazmy v září 1941, již jako velitel 20. armády, se dostal do německého zajetí. Zemřel pravděpodobně na infarkt v zajateckém táboře Hammelburg.*

útočná operace“ (V tomto okruhu se formovala 24. armáda, která se pod velením S. A. Kalinina rovněž připravovala k přesunu na západ jako armáda Ústřední zálohy).

Z jiných zdrojů se lze seznámit i s názvy cvičení nižších svazků včetně mechanizovaných sborů. Např. 4. ms, jehož velitelství bylo umístěno ve Lvově, byl prakticky celý srpen 1940 na cvičeních s výmluvnými názvy: „Nasazení mechanizovaného sboru do průlomu“ a „Činnost mechanizovaného sboru v operační hloubce obrany protivníka.“¹⁰⁴ Vlasovův sbor byl dislokován ve Lvovském výběžku a v červnu 1941 měl minimálně 892 tanků, z toho téměř polovina moderních T-34, KV a plovoucí T-40.

¹⁰⁴ <http://mechcorps.rkka.ru/files/mechcorps/pages/4-meh.htm>; 18. 9. 2005.

2. Operační plánování na generálním štábu DRRA

Počátek operačního plánování v Sovětském svazu spadá do první poloviny 20. let, kdy Dělnicko-rolnická Rudá armáda, po letech bojů první světové a občanské války, postupně ukončila válečnou organizaci. V letech 1921–1923 byla vojska udržována ještě v bojové pohotovosti v naději, že v západní Evropě se přece jen rozhoří proletářská revoluce. Plány se tehdy zpracovávaly přímo ve štábech vojenských okruhů, resp. frontů. V roce 1924 zahájil činnost nově utvořený štáb DRRA (od roku 1935 generální štáb), který pod vedením M. N. Tuchačevského¹⁰⁵ zajistil demobilizaci Rudé armády a přechod do mírového období.

Se změnou vojensko-politické situace v Evropě v roce 1939 se proměnilo i sovětské operační plánování. Hlavním impulzem byly územní změny, které posunuly sovětskou hranici o stovky kilometrů na západ a vedly k vytvoření společné sovětsko-německé hranice. Do června 1941 postupně vznikl početný soubor (průběžně aktualizované) vojenské dokumentace, která měla za úkol připravit Rudou armádu k nasazení na západním bojišti proti Německu.¹⁰⁶

Operační plánování, které spadalo do kompetence vojenského velení (Lidový komisariát obrany, Generální štáb) bylo odvozeno od strategického plánování, jímž se zabývalo nejvyšší politické vedení [Rada lidových komisařů a politbyro ÚV VKS(b)]. Strategické plánování fakticky odpovídalo koncepci zahraniční politiky a z ní byly následně odvozeny operační plány Rudé armády. Provázanost obou úrovní je zřejmá: Expanzivní zahraniční politice odpovídalo ofenzivní vojenské plánování, zatímco případné umírněné mírové politice by odpovídalo plánování defenzivní. Zároveň je potřeba zdůraznit, že vojenské velení nepřicházelo s žádnou vlastní iniciativou. Nebyly zpracovávány žádné operační a mobilizační

¹⁰⁵ Tuchačevskij Michail Nikolajevič (1893-1937), maršál Sovětského svazu (1935).

¹⁰⁶ V letech 1924–1941 se zpracovávaly operační plány pod různým označením. Např. „*O strategickém rozvinování Rudé armády pro případ války na Západě* (1924), „*Plán strategického rozvržení DRRA a operačního rozvinování na Západě*“ (1936), „*Zásady strategického rozvinování na západě a východě*“ (1938), z období 1940–1941 to pak byly různé „*Úvahy o plánu strategického rozvinování*“. (Srov. Jurij A. GORKOV: *Gotovil li Stalin upreždajuščij udar protiv Gitlera v 1941g.* Novaja i novějšaja istorija 3/1993, s. 3).

plány bez vědomí nejvyššího politického vedení, či přímo v rozporu s ním. Generální štáb, jako „mozek armády“, pouze promítal směrnice politického vedení do podoby vojenských plánů. Tyto pak měly být teoreticky schváleny Radou lidových komisařů a politbyrem ÚV VKS(b), v praxi však o nich rozhodovala pouze dvojice Stalin – Molotov (J. V. Stalin jako první tajemník ústředního výboru a V. M. Molotov jako předseda Rady lidových komisařů). Někteří autoři zastávají názor, že formulování sovětské zahraniční politiky a vojenské plánování byly separátními, na sobě nezávislými procesy.¹⁰⁷ S tím lze souhlasit do té míry, že v operačních plánech generální štáb DRRA nekalkuloval s potenciálními spojenci v případné válce a nespolehal se na to, jakou koalici diplomaté dojednávají nebo nedojednávají. Provázanost je ovšem neoddiskutovatelná ve smyslu ofenzivní x defenzivní. Jestliže blízkým cílem sovětské zahraniční politiky byla územní expanze (a tuto orientaci zdůraznil Molotov v Berlíně v listopadu 1940), pak si lze jen těžko představit, že by politické vedení zadalo armádě úkol vypracovat plán strategické obrany. Pro dané období logicky přicházely v úvahu pouze útočné operační plány.

Ústřední operační plán (*Operativnyj plan*) byl souborem vojenské dokumentace, týkající se způsobu rozvinutí ozbrojených sil a jejich bojové činnosti. Takový plán byl vypracován v operační správě generálního štábu (první hlavní správa) a skládal se z následujících dokumentů:

- ◆ Zápis o způsobu strategického rozvinování ozbrojených sil s úkoly pro fronty (*Zapiska o porjadke strategičeskogo razvěrtvyvanija vooruženyh sil s zadačami frontov*). Přílohu k tomuto dokumentu tvořily schéma rozvinutí (*schema razvěrtvyvanija*), schéma poměru sil (*schema sootnošenija sil*) a mapa s vyznačením polních letišť (*karta bazirovanija VVS*).
- ◆ Plán strategického přesunu vojsk po železnici (*Plan strategičeskich železnodorožnyh pėrevozok*).

¹⁰⁷ Bohuslav LITERA, Jan WANNER: *Přeměny Rudé armády a sovětské strategické plány 1931-1941*, in: *Slovanské historické studie* 26. Praha, Historický ústav AV ČR 2000, s. 66.

♦ Plány pro krytí strategického rozvinování (*Plany prikrytija strategičeskogo razvėrtyvanija*), jinak též plány obrany státní hranice určené pro krytí mobilizace, soustředování a rozvinování hlavních sil.

♦ Plán vybudování týlu a materiálního zabezpečení nasazených vojsk (*Plan ustrojstva tyła i matėrialnogo obėspėčenija dėjstvujščij armii*).

♦ Plán organizace spojení (*Plan po svjazi*).

♦ Plán protivzdušné obrany (*Plan PVO*).

Jádro plánu představoval Zápis o způsobu strategického rozvinování ozbrojených sil, který měl jednotnou strukturu a jeho obsah tvořily následující části:

I. – Pravděpodobní protivníci.

II. – Ozbrojené síly pravděpodobných protivníků.

III. – Pravděpodobné operační plány protivníků.

IV. – Zásady našeho strategického rozvinování (ty pak mohly být dále konkretizovány v článcích V. – rozvinování na západě a VI. – rozvinování na východě).

V těchto Zápisech šlo tedy o to, definovat soustředění vojsk protivníka, odhadnout jeho plány a předpokládané směry postupu, představit vlastní strategické rozvinutí (operační sestavu) a stanovit nejbližší a strategické úkoly pro jednotlivé fronty (*bližajšaja i strategičeskaja zadača frontov*).

Vypracováním všech výše uvedených dokumentů operačního plánu se bezprostředně zabývali zástupci náčelníka operační správy generálního štábu. Ve sledovaném období (1940-1941) tuto funkci zastávali generálmajor A. M. Vasilevskij¹⁰⁸ (se zaměřením na severní, severozápadní a západní směr) a generálmajor A. F. Anisov (se zaměřením na jihozápadní a jižní směr). V roli toho, kdo splnil úkol vyhotovit rukopis plánu (*ispolnitěl*), vystupoval A. M. Vasilevskij a jeho podpisy také jsou na příslušných dokumentech. Praxe byla taková, že

¹⁰⁸ Vasilevskij Alexandr Michajlovič (1895-1977), maršál Sovětského svazu (1943). Do funkce zástupce náčelníka operační správy generálního štábu nastoupil v dubnu 1940 v souvislosti s personálními změnami po zimní válce s Finskem. V letech 1942-45 a 1946-49 náčelník generálního štábu. V závěru druhé světové války (jaro 1945) velitel 3. běloruského frontu. Po skončení války (od června 1945) velitel sovětských vojsk na Dálném východě.

hotový text byl předán lidovému komisaři obrany a náčelníkovi generálního štábu, kteří s ním zašli do Stalinovy kremelské pracovny a předložili ho prvnímu tajemníkovi ke schválení (*dokladyvaju na Vaše rassmotrenije/utvěřděníje...*). Představu o proměnách sovětského operačního plánování v letech 1940-1941 si můžeme učinit právě na základě publikovaných „dokladnych zapisok o porjadke strategičeskogo razvěřtyvanija vooruženych sil“ lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu. V současné době stále neexistuje přístup ani k mapovým a textovým přílohám těchto zápisů o způsobu strategického rozvinování ozbrojených sil, ani k většině ostatních dokumentů tvořících operační plán, což znemožňuje provést úplnou rekonstrukci sovětských příprav na válku v roce 1941. Uveřejněny dosud nebyly ani všechny plány zpracované ve štábech vojenských okruhů a jim podřízených armád. Musíme se tudíž omezit na zmíněné „dokladnyje zapisky“ a na plány pro krytí strategického rozvinování,¹⁰⁹ případně na zlomky některých okruhových a armádních plánů. Když tyto dostupné materiály porovnáme se známou realitou, která předcházela 22. červnu 1941, mozaika sovětských válečných příprav se nám zaplní alespoň do té míry, že jsme schopni určit, k čemu se na jaře 1941 schylovalo...

¹⁰⁹ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnych prigraničnych vojennyh okrugov svideřtstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděníju na Germaniju.* Vojenno-istoričeskij žurnal (dále jen VIŽ) 2/1996, s. 2-15, VIŽ 3/1996, s. 4-17, VIŽ 4/1996, s. 2-17, VIŽ 5/1996, s. 2-15.

2.1 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR

z července 1940

Do druhé světové války vstoupila Rudá armáda s operačním plánem z roku 1938, který za hlavní protivníky na západě označoval Německo a Polsko.¹¹⁰ Po porážce Polska v září 1939 bylo nezbytné připravit zcela novou operační dokumentaci a přizpůsobit ji změněné politické situaci v Evropě. Práce na novém plánu začaly na podzim 1939 vzápětí po skončení polského tažení a jen několik týdnů po podepsání smlouvy s Německem o hranicích a přátelství. „...plán strategického rozvinování z roku 1938 bylo třeba přepracovat. Na podzim 1939 začaly v generálním štábu práce na novém plánu. Jeho první varianta byla hotova na konci července 1940.“¹¹¹ Do průběhu plánování války na západě zasáhl konflikt s Finskem a tak nový operační plán byl dokončen až v létě 1940. „Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR na západě a východě v letech 1940 – 1941“ byly předloženy k posouzení lidovému komisaři obrany zřejmě na konci července 1940.¹¹² Dokument nebyl datován, termín dokončení lze odvodit z jeho obsahu (nutnost Německa udržovat divize v okupované západní Evropě, tj. již po vítězném tažení) a ze skutečnosti, že v srpnu došlo k výměně na postu náčelníka generálního štábu. Ideovým tvůrcem „Úvah“ byl náčelník generálního štábu maršál B. M. Šapošnikov.¹¹³

V části *Nejpravděpodobnější protivníci* se uvádí, že na západních hranicích bude nejpravděpodobnějším protivníkem Německo. Konflikt na západě s Německem by mohl přivést do války proti Sovětskému svazu také Finsko a Rumunsko (s ohledem na jejich

¹¹⁰ Zpráva náčelníka generálního štábu Rudé armády z 24. března 1938 byla v následujících měsících dále upřesňována. Hlavní vojenskou radou (orgán při lidovém komisariátu obrany) byla projednána a schválena 19. listopadu 1938. Text dokumentu viz *1941 god*, T. 2, s. 557-571.

¹¹¹ Matvěj Vasiljevič ZACHAROV: *Geněralnyj štab v predvojennyje gody*. Moskva, Vojenizdat 1989, s. 213.

¹¹² Úplný text dokumentu bez příloh in: *1941 god*, T. 1, Moskva 1998, s. 181-193.

¹¹³ Šapošnikov Boris Michajlovič (1882-1945), maršál Sovětského svazu (1940), vojenský teoretik, autor trísvalkového díla „Možek armády“. V letech 1928-31 náčelník štábu DRRA, v letech 1937-40 a 1941-42 náčelník generálního štábu.

revizionistické postoje) a možná i Maďarsko. Na jižní hranici se počítalo s ozbrojenou neutralitou Íránu a Afghánistánu, zatímco u Turecka existovala určitá pravděpodobnost vojenského vystoupení na straně Německa. Na východě bylo za potenciálního protivníka označeno Japonsko, u kterého se očekávala ozbrojená neutralita s možností přechodu do otevřeného boje. Plán tedy počítal s eventualitou války na dvou frontách.

V části *Ozbrojené síly pravděpodobných protivníků* byla pochopitelně největší pozornost věnována německé armádě. Síla Wehrmachtu byla odhadnuta na 243 divizí, 13 900 letadel a 10 000 tanků.¹¹⁴ Sověti počítali, že zhruba 70 divizí musejí Němci udržovat v okupovaných oblastech západní Evropy a v Říši, takže proti Sovětskému svazu by mohli postavit 173 divizí, 10 000 tanků a 12 000 letadel. Finové by pak mohli postavit proti SSSR 15 divizí, Rumuni 33 divizí a Maďaři 17 divizí. Celkem by tak mohlo být rozmístěno podél sovětských západních hranic 238 divizí, 13 900 letadel (z toho 1 900 letadel spojenců) a 10550 tanků (z toho 550 tanků spojenců).

V části *Pravděpodobné operační plány protivníků* se počítalo s tím, že pro Němce je nejvýhodnější soustředit většinu svých sil severně od ústí řeky San.¹¹⁵ V tomto prostoru mohlo být, podle předpokladů generálního štábu, rozmístěno až 133 divizí, na jihu potom jen okolo 40 divizí.¹¹⁶ V takovém případě by hlavní údery byly vedeny z Východního Pruska ve směrech na Rigu a po osách Kaunas – Dvinsk – Polock nebo Kaunas – Vilnius – Minsk (severní obchvat bělostockého výběžku). Další údery by byly vedeny současně ve směru Brest – Baranoviči – Minsk (s cílem obklíčení sovětských vojsk v bělostockém výběžku z jihu) a ve směru Brody – Dubno s cílem dostat se do týlu sovětského uskupení ve lvovském výběžku a ovládnout západní Ukrajinu. Počítalo se také s tím, že hlavní úder z Východního Pruska by

¹¹⁴ Sovětské odhady síly německé armády byly nadsazené. K největší odchylce došlo v kategorii letectva. V létě 1940 měla Luftwaffe 5 898 letadel, tedy ani ne polovinu počtu, se kterým kalkulovali Sověti (srov. Walter POST: *Unternehmen Barbarossa. Deutsche und sowjetische Angriffspläne 1940/41*. Hamburg, Mittler 2001. S. 263).

¹¹⁵ Tj. ústí Sanu do řeky Visly.

¹¹⁶ V plánu uvedeno 55 divizí. Pokud se ovšem kalkulovalo s celkovým počtem 173 divizí, přičemž 133 mělo být rozmístěno na severu, pak na jih připadá max. 40 divizí. Není jasné, kdo se dopustil početní chyby.

byl doprovázen námořními výsady na pobřeží Baltského moře, zejména v okolí přístavu Libava, a že finské jednotky by se mohly pokusit o průlom k Leningradu. Varianta, že by Němci rozmístili jádro svých sil na jih od ústí řeky San a vedli hlavní úder na Kyjev, se považovala za druhořadou a méně pravděpodobnou.

Výše naznačený předpoklad se pak promítl do následujících tří částí dokumentu, které se týkaly *Zásad našeho strategického rozvinování*. Hlavní sovětské síly na západě¹¹⁷ měly být rozmístěny severně od řeky Pripjat' s cílem rozbít hlavní uskupení německých vojsk ve Východním Prusku (→ tzv. severní varianta rozvinutí sovětských vojsk). Za tímto účelem měl být vytvořen Severozápadní front (8. a 11. armáda) o síle 37 divizí a Západní front (3., 10., 13. a 4. armáda) o síle 51 divizí. V záloze Hlavního velení mělo být připraveno dalších 20 divizí. Severně od řeky Pripjat' se mělo nacházet celkem 108 divizí, 5 500 tanků a 5 500 letadel. Úkoly frontů: Severozápadní front měl po dokončení soustředění zaútočit na protivníka ve Východním Prusku a v součinnosti se Západním frontem tuto oblast ovládnout. Západní front měl jednak úderem vedeným severně od řeky Bug ve směru na Allenstein pomoci Severozápadnímu frontu při zničení protivníka ve Východním Prusku a jednak úderem armády na levém křídle ve směru na Ivangorod (Demblin) rozbít ivangorodsko-lublinské uskupení protivníka.

Jižně od řeky Pripjat' měl být rozvinut Jihozápadní front (5., 6., 12., 18. a 9. armáda) o síle 57 divizí a v záloze Hlavního velení na Ukrajině měly být připraveny další 4 divize. Jižně od řeky Pripjat' tak mělo být rozmístěno celkem 61 divizí. Úkolem Jihozápadního frontu bylo vést aktivní obranu v Karpatech a v Besarábii na hranicích s Rumunskem a současně z nástupního prostoru v oblasti Ravy-Ruské zaútočit ve směru na Lublin a spolu se Západním frontem rozbít ivangorodsko-lublinské uskupení protivníka. Operace měla skončit východem na řeku Visla.

¹¹⁷ Pro operace na západě bylo vyčleněno 179 divizí, z toho 169 na úseku od Baltského po Černé moře a zbylých deset proti Finsku.

Šapošnikovův plán z konce července 1940 nebyl nijak ambiciózní a kladl pouze skromné cíle. Ačkoli se jednalo o ofenzivně laděný plán, nelze ho považovat za základní operační dokument pro dobytí střední a jihovýchodní Evropy. Obsahoval pouze zásady pro zničení uskupení protivníka rozvinujícího se podél sovětských západních hranic. Relativní umírněnost (ve srovnání s nadcházejícími variantami) byla dána tím, že v roce 1940 sovětský generální štáb ještě kalkuloval s početní převahou pravděpodobného protivníka. Na hlavním směru plán počítal s nasazením 108 sovětských divizí proti 133 německým. Nakonec zůstalo jen u návrhu, plán schválen nebyl. Po jeho předložení lidový komisař obrany usoudil, že nebyly dostatečně rozpracovány varianty bojové činnosti Rudé armády, kterými by se dosáhlo splnění cílů uvedených v operačním plánu. Bylo rozhodnuto odvolat maršála Šapošnikova z funkce¹¹⁸ a vypracovat novou variantu. Existující dokument začal být téměř vzápětí přepracováván a to již pod dohledem nového náčelníka generálního štábu, armádního generála K. A. Měreckova.¹¹⁹ Stávající plán byl rozšířen o variantu rozmístění hlavních sil Rudé armády jižně od řeky Pripjat', tedy ve Lvovském výběžku na Ukrajině. Měreckovova koncepce se v literatuře označuje jako „jižní varianta.“

¹¹⁸ Šapošnikov byl nově jmenován zástupcem lidového komisaře obrany. Stál v čele Hlavní ženijní správy a Správy opevňovacích prací – byl tedy mj. zodpovědný za výstavbu opevněných prostorů na nové západní hranici. Jako důvod odvolání se uvádí dokončení personálních změn na vedoucích postech v armádě po zimní válce s Finskem (srov. Alexandr M. VASILEVSKIJ: *Smysl mého života*. Praha, Naše vojsko 1975, s. 111).

¹¹⁹ Měreckov Kirill Afanasjevič (1897-1968), maršál Sovětského svazu (1944), v letech 1940-41 náčelník generálního štábu, od ledna do června 1941 náměstek lidového komisaře obrany pro bojovou přípravu.

2.2 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR

z 18. září 1940

Do měsíce od svého nástupu do funkce předložil Měreckov ke schválení přepracovanou verzi plánu. Také tento dokument byl publikován v plném znění, i když bez mapových a textových příloh.¹²⁰ V prvních třech částech (tj. I. – *Pravděpodobní protivníci*, II. – *Ozbrojené síly pravděpodobných protivníků* a III. – *Pravděpodobné operační plány protivníků*) nedošlo k žádným podstatným změnám (zvýšen byl např. odhad počtu německých letadel), v zásadě tedy byly převzaty údaje z předcházející varianty. Nadále se předpokládalo, že pro Němce je nejvýhodnější soustředit své hlavní síly severně od ústí řeky San s úmyslem vést hlavní úder z Východního Pruska proti Pobaltí a Bělorusku. Z prostoru jižně od ústí řeky San se počítalo s omezenou ofenzivou německých a rumunských vojsk.

K posunu došlo v části věnované *Zásadám našeho strategického rozvinování na západě*. Byly představeny dvě rovnocenné varianty rozmístění hlavních sil Rudé armády – buď jižně nebo severně od Brestu Litevského. Rozhodnutí, která dostane přednost, mělo záviset na aktuální politické situaci před začátkem války.

První navrženou možností bylo rozvinutí hlavních sil jižně od Brestu Litevského (resp. na jih od řeky Pripjat') – tzv. **jižní varianta** (viz příloha 3). Sovětský generální štáb počítal s tím, že pro operace na západě (na úseku od Baltského po Černé moře) bude moci vyčlenit 163 divizí (o šest méně než předpokládal Šapošnikov). Jejich rozdělení by bylo následující: V prostoru severně od Brestu Litevského by byly rozvinuty Severozápadní front (8. a 11. armáda) o síle 23 divizí a Západní front (3., 10., 13. a 4. armáda) o síle 42 divizí. V záloze Hlavního velení v týlové oblasti Západního frontu měly být připraveny další 3 divize. Na sever od řeky Pripjat' se tak mělo nacházet celkem 68 divizí. V prostoru jižně od Brestu Litevského se měl rozvinout Jihozápadní front (5., 19., 6., 12., 18. a 9. armáda) o síle 90

¹²⁰ Poprvé v odborném časopise VIŽ 1/1992, s. 24-29, na konci devadesátých let minulého století in: *1941 god*, T. 1, s. 236-253.

divizí. V záloze Hlavního velení na Ukrajině se počítalo ještě s 5 divizemi, celkem se tak mělo nacházet jižně od řeky Pripjat' 95 divizí. S ohledem na propustnost železničních tratí na západní Ukrajině mohly být hlavní síly Jihozápadního frontu (68 divizí) plně rozvinuty až třicátý den od začátku mobilizace a teprve po tomto dni (M-30) by mohl být zahájen přechod do všeobecného útoku. Nižší propustnost železnic v této oblasti byla označena za jedinou nevýhodu jižní varianty. Úkolem armád Jihozápadního frontu v první fázi bojů bylo rozbít lublinsko-sandoměřské uskupení protivníka a dosáhnout řeky Visly. V druhé fázi měly rozvíjet ofenzivu dál na Krakov a k hornímu toku Odry. V této variantě se poprvé objevuje záměr „*odříznout Německo od balkánských států, narušit jeho ekonomickou základnu a zapůsobit na balkánské státy v otázce jejich účasti ve válce*“.¹²¹ Až do června 1941 pak tento faktor ovlivňoval sovětské operační plánování. Generální štáb i politické vedení si dobře uvědomovali klíčový vliv rumunských naftových polí u Ploješti na schopnost Německa pokračovat ve válce. Za předpokladu, že Němci rozmístí své hlavní síly na sever od ústí řeky San, nabízela jižní varianta příležitost dosáhnout na hlavním směru útoku Rudé armády početní převahu (95 sovětských divizí proti přibližně 60 německým).

Druhou možností bylo rozvinutí hlavních sil na sever od Brestu Litevského – tzv. **severní varianta** (viz příloha 4), která vycházela z koncepce maršála Šapošnikova. Složení i úkoly frontů zůstaly, až na výjimky, shodné s těmi, které byly navrženy již v červenci 1940. Výhodou severní varianty by byl o něco rychlejší průběh rozvinování. Větší propustnost železnic v západním Bělorusku a zejména v Pobaltí by umožnila soustředit hlavní síly do dvacátého dne mobilizace a den přechodu do všeobecného útoku by v takovém případě byl stanoven na M-25. Současně ovšem bylo upozorněno na několik vážných rizik spojených s rozvinutím hlavních sil na sever od Brestu:

1. Ofenziva Rudé armády by narazila na silné německé uskupení (i nadále se kalkulovalo s početní převahou protivníka).

¹²¹ 1941 god, T. 1, s. 241.

2. Terén na předpokládaném bojišti není vhodný pro vedení ofenzivních operací (generální štáb si uvědomoval vliv přírodních překážek jakými byly Mazurská jezera a široké dolní toky řek).

3. Bojiště na sever od ústí řeky San má dobrou infrastrukturu, která by umožnila protivníkovi lépe se bránit (např. rychleji přisunovat zásoby a posily).

Politické vedení dalo 5. října 1940 pokyn doplnit plán podle svých instrukcí. J. V. Stalin nesouhlasil s názorem generálního štábu, že pro Němce je nejvýhodnější soustředit hlavní síly severně od ústí řeky San a domníval se, že budou chtít vést hlavní úder na Ukrajinu s cílem zmocnit se rozsáhlých obilnic a uhelných pánví.¹²² Lidový komisař obrany a náčelník generálního štábu připomínky zpracovali a znovu plán předložili ke konečnému schválení.¹²³

Vzhledem k tomu, že po změně předpokladu o rozvinutí hlavních sil protivníka by opět došlo k situaci, že na jihozápadním směru by byla Rudá armáda ve výrazné početní nevýhodě, bylo současně rozhodnuto posílit plánovanou sestavu Jihozápadního frontu. Počet jeho divizí se měl zvýšit o 13 na celkových 103 a z 5 na 23 se měl zvýšit počet divizí v záloze Hlavního velení na Ukrajině. To znamená, že Rudá armáda by na jihozápadním směru dosáhla síly 126 divizí a tím prakticky smazala početní převahu protivníka. V říjnu 1940 bylo rovněž rozhodnuto věnovat zvláštní pozornost výstavbě železničních tratí na jihozápadním TVD (těatr vojenných dějství), aby se zlepšila jejich propustnost a zrychlil průběh rozvinování.

Severní varianta sice nebyla definitivně opuštěna, ale nejvyšší prioritu dostal jihozápadní směr. „*Plán strategického rozvinování na západě s vedením hlavního úderu silami Jihozápadního frontu považovat za rozhodující.*“¹²⁴ V tomto znění byl plán schválen 14. října

1940. Sovětské ozbrojené síly tak měly od podzimu 1940 **politickým vedením schválený útočný operační plán**. V následujících měsících probíhaly ve štábech západních

¹²² Toto stanovisko však není zachyceno v žádných dobových dokumentech, jeho zdrojem je memoárová literatura (srov. např. Alexandr M. VASILEVSKIJ: *Smysl mého života*, s. 114).

¹²³ Zapiska narkoma obrony SSSR i načalnika genštaba Krasnoj Armii v CK VKP(b) – J. V. Stalinu i V. M. Molotovu, in: *1941 god*, T. 1, s. 288-290.

¹²⁴ Zapiska narkoma obrony... , s. 289.

pohraničních okruhů práce na detailním rozpracování schváleného ústředního plánu. Tyto práce měly být ukončeny k 1. květnu 1941.

2.2.1 Porada vyššího velitelského sboru a operačně-strategické hry na mapách

Na závěr roku 1940 byla v Moskvě zorganizována konference vyššího velitelského sboru Rudé armády za účelem diskuse o správnosti uplatňované vojenské teorie a prověření stávajícího operačního plánu. V první fázi měli vystoupit předem vybraní řečníci a přednést své referáty na aktuální témata. V druhé fázi se měly odehrát operačně-strategické hry na mapách s cílem ujasnit si, která ze dvou rozpracovaných variant výše uvedeného Měreckovova plánu je efektivnější, a které by se tudíž měla dát přednost při dalším upřesňování.¹²⁵

První fáze vrcholného setkání proběhla v budově generálního štábu v Moskvě ve dnech 23.-31. prosince 1940. Porady se zúčastnili zástupci lidového komisariátu obrany, generálního štábu, velitelé a náčelníci okruhů a armád, náčelníci vojenských akademií → celkem 276 osob.

První a hlavní referát na téma „Charakter soudobé útočné operace“ přednesl G. K. Žukov¹²⁶ (autorem referátu byl však plukovník Bagramjan¹²⁷). Druhý příspěvek na téma „Vojenské letectvo v útočné operaci a v boji za ovládnutí vzdušného prostoru“ přednesl náčelník Hlavní správy Vojenských vzdušných sil (HS VVS) Rudé armády generálporučík letectva P. A. Ryčagov. Třetí příspěvek na téma „Využití mechanizovaných svazků v soudobé

¹²⁵ V roce 1990 byly materiály, týkající se prosincové konference a následujících lednových her, odtajněny, čímž došlo ke korekci informací uváděných v oficiální memoárové literatuře. O pár let později byla dokumentace zpracována a vydána v ediční řadě „Ruský archiv“. Srov. *Nakanuně vojny. Matěrialy sověščanija vysšego rukovodšaščego sostava RSKA 23-31 děkabrja 1940 g.* Russkij archiv: Vělikaja Otěčestvěnnaja. T. 12 (1). Moskva, Terra 1993. S odtajněnými materiály pracoval i Viktor Suvorov v jedné ze svých posledních prací. Srov. Viktor SUVOROV: *Stín vítězství*. Praha, Naše vojsko 2005.

¹²⁶ Žukov Georgij Konstantinovič (1896-1974), maršál Sovětského svazu (1943), od února do července 1941 náčelník generálního štábu Rudé armády.

¹²⁷ Bagramjan Ivan Christoforovič (1897-1982), maršál Sovětského svazu (1955).

útočné operaci a nasazení mechanizovaných sborů do průlomu“ přednesl velitel ZZVO generálplukovník tankových vojsk D. G. Pavlov.¹²⁸ Je zřejmé, že pozornost jednotlivých referentů byla zaměřena na rozbor ofenzivních operací všech druhů vojsk a nic na tom nemění ani čtvrtý příspěvek na téma „Charakter soudobé obranné operace“, který přednesl velitel MVO armádní generál I. V. Ťjuleněv.¹²⁹ Obsahem tohoto referátu totiž bylo naznačení způsobu vedení obrany na vedlejších směrech v době, kdy na hlavním směru bude současně prováděna rozsáhlá útočná operace. V referátu se konstatovalo, že SSSR nemá rozpracovanou žádnou koncepci strategické obrany, což ostatně doložil ve svých pamětech (v prvním autentickém vydání) i maršál Žukov. [Referát, pozn. M. Č.] „*nepřesahoval rámec obrany armády a neodhaloval specifika soudobé strategické obrany.*“¹³⁰

Druhou fází vrcholného setkání vyplnily operačně-strategické hry. Ve dnech 2. - 6. ledna 1941 se konalo první velitelsko-štábní cvičení na mapách. Scénář byl zadán na závěr konference ve dnech 30. - 31. 12. 1940. Smyslem první hry bylo prověřit severní variantu stávajícího (Měreckovova) operačního plánu. Oficiální téma hry znělo: „Útočná operace frontu s průlomem opevněných prostorů.“¹³¹ Východní (rudé) straně velel D. G. Pavlov a západní (modré) straně G. K. Žukov.¹³² Severozápadní front měl, pod velením Pavlova, útočit na Königsberg. Úvodu hry předcházel vysvětlující komentář: „Západním“ se podařilo předstihnout „východní“ v rychlosti rozvinování a 15. července 1941 zahájili útok na Sovětský svaz. Postoupili do hloubky 120 km a byli následně vytlačeni ze sovětského území. Teprve v tuto chvíli začala vlastní hra, tj. **způsob odražení útoku se nenacvičoval.** Západní

¹²⁸ Pavlov Dmitrij Grigorjevič (1897-1941), armádní generál (1941), účastník španělské občanské války, v letech 1937-1940 náčelník Automobilní a tankové správy Rudé armády (ABTU), od června 1940 velitel Běloruského zvláštního vojenského okruhu (11. 7. 1940 okruh přejmenován na Západní). Účelově obviněn za porážku Západního frontu a 22. července 1941 popraven.

¹²⁹ Ťjuleněv Ivan Vladimirovič (1892-1978), armádní generál (1940).

¹³⁰ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*, s. 179.

¹³¹ Srov. *Nakanuně vojny...* Termín hry na uvedené téma byl původně stanoven již na listopad (17.-19. 11. 1940), ale nakonec bylo rozhodnuto zařadit cvičení na mapách až po skončení porady vyššího velitelského sboru.

¹³² Rozdělení účastníků první hry a jejich role viz příloha 5.

strana (na mapách označována modrou barvou) se stáhla na dvě obranné linie, doplňovala stavy ze záloh a chystala na 10. srpna opět přechod do útoku s cílem postoupit do 5. září na linii Riga – Minsk. Východní strana (označovaná červenou barvou) naplánovala realizaci své operace v pěti etapách mezi 1. srpnem a 3. zářím. Hlavní úder měl být veden dvěma armádami na levém křídle ve směru Ostrolenka – Marienburg s cílem dojít k Baltskému moři a odříznout protivníka ve východním Prusku. Úkolem dvou armád na středním úseku bylo zničit protivníkovo uskupení v suvalském výběžku. Jedna armáda na pravém křídle měla útočit přes Tilzit na Königsberg.¹³³ Průběh hry ukázal, že vedení úderu z bělostockého výběžku a z Pobaltí způsobuje řadu komplikací, překonávání obranných linií protivníka je pomalé. Většině sil modrých se z obklíčení v suvalském výběžku podařilo uniknout a ustoupit bez větších ztrát. 12. srpna je Žukov použil při protiúderu do boku levého Pavlovova křídla. Tuto situaci zachycuje publikovaná mapa (viz příloha 6). Východní strana přišla o početní výhodu a bylo jasné, že cíle nedosáhne. Z průběhu první hry ovšem nelze vyvodit jednoznačný závěr, že generál Pavlov selhal. Potvrdilo se pouze to, na co generální štáb upozorňoval v zářijové variantě operačního plánu – totiž, že bojiště v tomto prostoru nahrává obráncům (Mazurská jezera, široké dolní toky řek, dobrá infrastruktura). Pokud by politické vedení, resp. sám Stalin, dospělo k závěru, že D. G. Pavlov selhal, jsem přesvědčen, že by následovalo jeho odvolání z funkce. Ve skutečnosti nejenže nebyl odvolán z funkce, ale byl navíc 23. února 1941 povýšen do hodnosti armádního generála.

Ve dnech 8. - 11. ledna 1941 se odehrála druhá operačně-strategická hra na mapách, s jejímž konáním se před zahájením konference nepočítalo a byla zařazena do programu až dodatečně. Nelze jednoznačně říci, proč uspořádání této hry bylo v memoárové literatuře, s výjimkou paměti M. V. Zacharova,¹³⁴ zcela opomenuto. Hra neměla oficiální název. Byly

¹³³ Detailní průběh první hry viz P. N. BOBYLJOV: *Repeticija katastrofy (Po matěrialam sověščanija vysšego komandnogo sostava Krasnoj Armii v děkabrje 1940 g. i operativno-stratěgičeskich igr na kartach v janvarje 1941 g.)*. Vojenno-istoričeskij žurnal 7/1993, s. 14-21.

¹³⁴ Zacharov Matvěj Vasiljevič (1898-1972), maršál Sovětského svazu (1959), v letech 1938-40 zástupce náčelníka generálního štábu, v předvečer války s Německem na postu zástupce velitele Oděského vojenského

pouze stanoveny úkoly „osvojit si zásady útočné operace frontu a armády na jihozápadním směru“. To znamená, že ve druhé hře byla přehrána jižní varianta existujícího operačního plánu – útok z Ukrajiny. Východní (rudé) straně velel G. K. Žukov (Jihozápadní front) a západní (modré) veleli D. G. Pavlov (Jihovýchodní front) a F. I. Kuzněcov¹³⁵ (Jižní front).¹³⁶ Skupinu rudých tvořili z větší části velitelé z KZVO a OVO a skupinu modrých velitelé ze ZZVO a PZVO. Úvodu hry opět předcházel vysvětlující komentář: Jihovýchodní front „západních“ zahájil útok 1. srpna 1941 ve směru Lvov – Tarnopol, ale do 8. srpna byl přinucen stáhnout se na obrannou linii vybudovanou na řekách Visla – Dunajec (zhruba 90-180 km západně od sovětských hranic). Po přeskupení sil a doplnění zásob byl nový úder plánován na 13. srpna. Jižní front „západních“ přešel do útoku o den později, 2. srpna, ve směru na Proskurov. Do 8. srpna postoupil na některých místech ke střednímu toku Dněstru. Společným úkolem obou frontů bylo v první fázi zničit uskupení „východních“ ve Lvovském výběžku a v druhé fázi (do 10. září) postoupit na linii Sarny – Vinnica – Oděsa. Naproti tomu úkolem Jihozápadního frontu „východních“ bylo do 16. září postoupit na linii Krakov – Budapešť – Temešvár – Krajová. Jednotlivé fronty se daly do pohybu v rozmezí 10. – 13. srpna. Hru zahájil 10. srpna novým úderem Jižní front „západních“ (Kuzněcov) ve směru na Mogiljov-Podolskij a o den později i ve směru na Kišinev. 12. srpna zahájil útok Jihozápadní front „východních“ (Žukov), a to jednak ve směru na Krakov a jednak proti Jižnímu frontu na středním toku Dněstru ve směru Lipkany – Botošani. Konečně 13. srpna zahájil postup i Jihovýchodní front „západních“ (Pavlov) ve směrech na Stryj a na Lublin. Ve dnech 15.-20. srpna získala východní strana rozhodující převahu na celé frontě, což nakonec vedlo ke splnění zadaného úkolu – postoupit na linii Krakov – Budapešť – Temešvár – Krajová.¹³⁷

okruhu, v letech 1960-63 a 1964-71 náčelník generálního štábu a první náměstek ministra obrany SSSR. Paměti, které sepsal již v roce 1969, mohly vyjít až o dvacet let později.

¹³⁵ Kuzněcov Fjodor Ivanovič (1898-1961), generálplukovník (1941), do začátku ledna 1941 velel Severokavkazskému vojenskému okruhu, v předvečer druhé operačně-strategické hry byl jmenován do funkce velitele Pobaltského zvláštního vojenského okruhu.

¹³⁶ Rozdělení účastníků druhé hry a jejich role viz příloha 7.

Příčinou úspěchu byly nejen velitelské schopnosti Žukova, ale též samotné zadání hry a volba bojiště. Síly „západních“ byly rozděleny do dvou frontů, tedy podřízeny dvěma velitelům. Vynucená koordinace brzdila postup modrých. „Východním“ také nahrávalo, že měli trojnásobnou převahu v tancích.

Zhodnocení operačně-strategických her:

– Ačkoli zadání obou her vycházelo z předpokladu, že „západní“ zaútočí na „východní“ (tj. že Německo napadne Sovětský svaz), nebyla žádná pozornost věnována způsobu odražení agrese. Počáteční období války bylo zcela vynecháno, pouze se konstatovalo, že nepřítel byl nucen se stáhnout do výchozích pozic.

– Začátek německého útoku na Sovětský svaz byl odhadnut na 15. červenec 1941 (první hra), resp. na 1. srpna 1941 (druhá hra). Není vyloučeno, že s obdobnými termíny mohlo sovětské vedení kalkulovat i ve skutečnosti v průběhu jara 1941. Z tohoto pohledu pak nemusí být náhoda, že strategické rozvinování sovětských ozbrojených sil, které se v červnu 1941 dostávalo do závěrečné fáze, mělo být dokončeno právě 15. července 1941.

– Cílem her bylo získat zkušenosti při vedení ofenzivní vojenské operace na úrovni armád a frontu, tj. na úrovni operačně-strategické.

– Velitelé frontů, provádějících v průběhu her útočnou operaci, zastávali ve skutečnosti odpovídající funkci velitelů pohraničních vojenských okruhů na západě, se kterými se počítalo jako s veliteli frontu v reálné operaci. Naproti tomu velitelé armád v obou hrách byli pouze z menší části veliteli skutečných armád dislokovaných na daném teritoriu.

¹³⁷ Detailní průběh druhé hry viz P. N. BOBYLJOV: *Repeticija katastrofy...* Vojenno-istoričeskij žurnal 8/1993, s. 28-35. Mapová rekonstrukce viz příloha 8 na konci práce.

2.3 Upřesněný plán strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR

z 11. března 1941

Vzápětí po nástupu do funkce přikázal Žukov náčelníkovi operační správy, generálu Malandinovi, dokončit v průběhu března práce na upřesněném plánu strategického rozvinování. Pracovní verze byla hotova k 11. březnu 1941.

Část I. – *Pravděpodobní protivníci* zůstala beze změn, ale již v dalších částech došlo k posunu.

Oproti záříjové variantě muselo pochopitelně dojít k novému ohodnocení *ozbrojených sil pravděpodobných protivníků* (část II.). Síly německé armády byly odhadnuty na 260 divizí, přičemž se počítalo s tím, že proti Sovětskému svazu by mohlo být vyčleněno 200 divizí. Finsko, Maďarsko a Rumunsko pak mohly postavit dalších 71 divizí, takže bylo nutné kalkulovat na západě s 271 divizemi nepřátelské koalice.

Novým způsobem byly odhadnuty *Pravděpodobné operační plány protivníků*. Generální štáb definoval novou hranici oddělující oblast soustředění hlavních sil protivníka od oblasti určené pro vedení pomocných úderů. Tato hranice se posunula od ústí řeky San k řece Západní Bug, tedy více na sever. V březnové variantě se vycházelo z předpokladu, že Němci rozmístí své hlavní síly (zhruba 134 divizí) jižně od řeky Západní Bug, aby mohli vést hlavní úder ve směru na Kyjev s cílem ovládnutí Ukrajiny. Generální štáb současně prohlašoval, že i nadále nedisponuje žádnými dokumenty z operačních plánů protivníků, tzn., že jím prezentované údaje se pohybují pouze v rovině pravděpodobnosti. V této souvislosti je na místě otázka, zda-li základní teze německého plánu Barbarossa měl k dispozici Stalin a pokud ano, proč s nimi neseznámil generální štáb.

Na základě výše uvedených předpokladů pak byly stanoveny *Zásady našeho strategického rozvinování*. V tomto případě už nelze pracovat jen s edicemi sovětských vojenských

pramenů, protože právě text tohoto dokumentu byl publikován ve zkrácené podobě¹³⁸ (nepochybně s úmyslem zakrýt citlivé údaje) a končí informací o tom, že pro vedení operací Rudé armády na západě bude vyčleněno 261 divizí (245 na úseku od Baltského po Černé moře a 16 proti Finsku). Na základě informací z odborné literatury je možné částečně rekonstruovat zbylou část březnového dokumentu: Severní varianta ještě nebyla definitivně opuštěna, ale za nejvýhodnější se nadále považovalo soustředění hlavních sil jižně od řeky Pripjať tak, aby bylo možné vést údery ve směru na Lublin a Krakov s cílem odříznout Německo od balkánských států. Velmi odvážné úvahy o možných směrech dalšího postupu na západ spolu s uvedením konkrétního data začátku vojenské operace jsou zřejmě tím faktorem, který ruské oficiální historiografii stále brání publikovat dokument v plném rozsahu. V březnovém plánu se uvádělo: „*Dalším strategickým cílem hlavních sil Rudé armády může být, podle vývoje situace, rozvinutí operace přes Poznaň na Berlín nebo na jihozápad ve směru na Prahu a Vídeň...*“¹³⁹ Pokud jde o termín, na který sovětský generální štáb plánoval zahájení všeobecné ofenzivy, stálo v dokumentu: „*Útok začít 12. 6.*“¹⁴⁰ Tady nejde o to, že termín byl v průběhu jara změněn a útok byl přesunut na jiné datum, které zatím neznáme. Jde především o to, že **konkrétní data útoku si stanovuje pouze ta strana, která se chystá zahájit ofenzivu jako první**, což uznává i historik Garejev: „*Přesné datum útoku si může určit jen ta strana, která plánuje iniciativu na počátku války.*“¹⁴¹

V následujících týdnech byly připraveny směrnice pro pohraniční vojenské okruhy na západě, aby podle nových zásad štáby jednotlivých okruhů přepracovaly plány operačního

¹³⁸ A to jak poprvé ve Vojenno-istoričeskom žurnale 2/1992, s. 18-22, tak ve sborníku z konce devadesátých let minulého století: *1941 god*, T. 1, s. 741-746.

¹³⁹ Jurij A. GORKOV: *Gotovil li Stalin...*, s. 35.

¹⁴⁰ Machmut A. GAREJEV: *Něodnoznačnyje stranicy vojny (Očerki o problemnych voprosach istorii Vělikoj Otěčestvennoj vojny)*. Moskva, RFM 1995, s. 93. Stejnou informaci zveřejnil autor i ve svém příspěvku do sborníku *Vojna i politika*, který je pro českého čtenáře dostupnější. Srov. Machmut A. GAREJEV: *Gotovil li Sovětskij sojuz upreždajuščije napaděnije na Germaniju v 1941 godu?* In: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000, s. 270.

¹⁴¹ Machmut A. GAREJEV: *Něodnoznačnyje stranicy vojny*, s. 93.

rozvinování podřízených vojsk.¹⁴² Spor se vede o to, zda byly rozeslány či nikoliv. „*Směrnice pro vojska byly připraveny, ale nebyly opatřeny podpisy lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu a zůstaly v archivu...*“¹⁴³ Zatím ani není zřejmé, jaké stanovisko k březnovému plánu zaujalo politické vedení, přesněji řečeno dvojice Stalin – Molotov. Faktem je, že generální štáb i na jaře 1941 pokračoval v práci na zdokonalení stávajícího operačního plánu.

2.4 Úvahy o plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR

z 15. května 1941

Květnová varianta plánu byla již poslední, nicméně i ta byla během června částečně korigována a zpřesněna. Dokument, který je známý pod názvem *Úvahy o plánu strategického rozvinování sovětských ozbrojených sil pro případ války s Německem a jeho spojenci*¹⁴⁴ (dále jen *Úvahy*) byl dokončen v polovině května 1941.¹⁴⁵ Je zřejmé, že jak březnový, tak nový květnový plán byly jen aktualizovanými modifikacemi schváleného plánu ze září 1940. Ve všech zmíněných variantách totiž byly rozpracovány způsoby ofenzivního rozestavení vojsk a směry vedení útočných operací, odlišnosti spočívaly pouze v různém akcentu na jednotlivé strategické směry a v množství vyčleněných jednotek.

Podívejme se nyní detailně na obsah květnového operačního plánu, který se skládá z devíti

částí:

¹⁴² Publikována byla směrnice pro velitele ZZVO D. G. Pavlova (1941 god, T. 2, s. 133-139), připravená A. M. Vasilevským 10. dubna 1941 (přesnou dataci uvádí Boris N. PETROV: *O strategičeskom razvěrtivanii Krasnoj Armii nakanuně vojny*, in: Gotovil li Stalin nastupatělnuju vojnu protiv Gitlera? Moskva, Airo-XX 1995, s. 67).

¹⁴³ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *O charakterě vojenno-operativnyh planov SSSR nakanuně Vělikoj Otěčestvennoj vojny. Novyje archivnyje dokumenty*, in: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000, s. 283.

¹⁴⁴ Uveřejňován postupně od počátku 90. let minulého století. Vybrané části jako první publikoval Žukovův životopisec Vladimir KARPOV v časopise *Kommunist vooružených sil* (5/1990), celý dokument v plném znění poprvé uveřejnil Valerij DANILOV v *Österreichische Militärische Zeitschrift* (1993, Nr. 1), poté byl otisknut i ve *Vojenno-istoričeskom žurnale v Rusku*, nejnověji pak ve sborníku *1941 god*. T. 2. Moskva 1998, s. 215-220. V českém znění jako příloha v knize Wernera MASERA *Porušení slova*. Ostrava 1996, s. 417-423.

¹⁴⁵ K 15. květnu 1941 jsou v dokumentu uvedeny údaje o počtu německých divizí soustředěných na sovětských hranicích (Srov. *1941 god*, T. 2, s. 296).

V I. článku jsou prezentovány údaje o německé armádě a o armádách německých spojenců tak, jak je poskytla sovětská vojenská rozvědka (Zpravodajská správa generálního štábu). Podle jejích zpráv měl Wehrmacht k 15. květnu 1941 na východě 112 divizí (86 pěších, 13 tankových, 12 motorizovaných a 1 jezdeckou), přičemž hlavní síly (100 divizí) byly soustředěny jižně od linie Brest-Demblin s cílem vést úder směrem na Kyjev. Rozvědka upozorňovala na skutečnost, že stávající počty se mohou ještě navýšit, a že v momentě útoku bude Německo schopno nasadit proti SSSR až 180 divizí a jeho spojenci pak dalších 60 divizí (Finsko 20, Maďarsko 15, Rumunsko 25). Bylo tedy třeba počítat zhruba s 240 divizemi protivníka.¹⁴⁶ V závěru prvního článku bylo zdůrazněno, že mobilizovaná německá armáda s již rozvinutým týlovým zabezpečením je schopna předejít Rudou armádu (v tom smyslu, že dříve dokončí strategické rozvinování) a zahájit překvapivý úder. Proto se doporučovalo urychlit vlastní přípravy a zaútočit na německé jednotky, dokud jsou ve fázi rozvinování.

Ve II. článku byly definovány strategické cíle sovětského útoku. V první fázi operace (*bližajšaja zadača*) mělo být zničeno lublinské uskupení nepřítele, oněch 100 divizí jižně od Demblinu, které představovaly hlavní síly Wehrmachtu (viz příloha 8). Do 30. dne od zahájení války (D-30) se mělo postoupit na linii Ostrolenka – řeka Narva – Lodž – Kreuzburg – Opole – Olomouc (*pěrvaja strategičeskaja zadača*) a varianty další bojové činnosti nabízely možnost rozvíjet ofenzivu severním a severozápadním směrem na Gdaňsk a Kolberg až k pobřeží Baltského moře. Za tímto účelem byly obecně vytyčeny úkoly sovětských frontových uskupení:

- a) Silami Jihozápadního frontu vést hlavní úder ve směru na Krakov a Katovice s úmyslem odříznout Německo od jeho jižních spojenců.
- b) Silami levého křídla Západního frontu vést pomocný úder na Sedlec a Demblin s úmyslem vázat varšavské uskupení protivníka a podpořit Jihozápadní front při zničení lublinského uskupení.

¹⁴⁶ Počty tedy byly upraveny směrem dolů oproti březnové variantě, nicméně i tak byl stále nadhodnocen jak odhad konečného stavu, tak průběžný květnový odhad. Ve skutečnosti měli Němci ještě koncem května na hranicích se SSSR pouze 80 divizí, z toho jen 3 tankové (srov. Walter POST: *Unternehmen Barbarossa*, S. 282).

e) Proti Finsku, Východnímu Prusku, Maďarsku a Rumunsku vést v první fázi pouze aktivní obranu. Ve výhodném okamžiku zahájit úder na Rumunsko.

Rukou generála N. V. Vatutina byla vepsána poznámka, že Rudá armáda začne útok silami 152 divizí, přičemž v cestě by jí mělo stát 100 divizí německých.

III. článek byl věnován momentálnímu stavu sovětských ozbrojených sil a návrhu na jejich rozmístění tak, aby mohly být realizovány výše uvedené cíle. Pozemní vojsko Rudé armády se tehdy skládalo z 303 divizí (198 střeleckých, 61 tankových, 31 motorizovaných a 13 jezdeckých). Vojenské velení navrhovalo následující rozdělení: 258 divizí na západě SSSR a 45 divizí na východě země – šlo nejen o dálnévýchodní hranici (Dálnévýchodní front a Zabajkalský vojenský okruh), ale také o jižní (Středoasijský a Zakavkazský vojenský okruh) a severní hranici (Archangelský vojenský okruh). Z 258 divizí na západě mělo být 210 podřízeno čtyřem frontovým velitelstvím (v polovině května 1941 se zatím nepočítalo s aktivací velitelství Jižního frontu) a 48 divizí jako záloha Hlavního velení.

Ve **IV.** článku byla navržena operační sestava jednotlivých frontů na západě a jejich úkoly:

♦ Severní front (3 armády, celkem 21 divizí) se štábem v Pargolovu se měl rozvinout na území LVO. Jeho úkolem byla v první fázi především aktivní obrana (ochrana Leningradu, přístavu Murmansk a Kirovské železnice) a dále součinnost s Baltským loďstvem při ovládnutí Finského zálivu.

♦ Severozápadní front (3 armády, celkem 23 divizí) se štábem v Poněvěži se měl rozvinout na území PZVO. Jeho úkolem byla v první fázi také aktivní obrana. Síly tohoto uskupení neměly dopustit narušení sovětského teritoria z prostoru Východního Pruska a zabránit případnému vylodění protivníka na baltském pobřeží. Jelikož se v sestavě armád Severozápadního frontu nacházely také dva mechanizované sbory, dalo se v další fázi bojové činnosti očekávat i na tomto úseku vedení ofenzivních operací.

♦ Západní front (4 armády, celkem 45 divizí) se štábem v Baranovičích se měl rozvinout na území ZZVO. Úkolem jeho pravého křídla bylo v první fázi vedení aktivní obrany na

hranicích s Východním Pruskem. Levé křídlo mělo zaútočit současně s vojsky Jihozápadního frontu ve směru na Varšavu, Sedlec a Radom, obsadit Varšavu a podílet se na zničení lublinsko-radomského uskupení protivníka, jak bylo uvedeno ve II. článku.

♦ Jihozápadní front (8 armád, celkem 122 divizí) se štábem v Tarnopolu se měl podle původních představ rozvinout na území KZVO a OVO. Úkolem armád na pravém křídle frontu bylo obklíčit z jihu německá vojska v okolí Lublinu. Současným úderem armád na středním úseku (nástupní prostor v okolí Přemyšlu) postupovat ve směru na Krakov a Katovice. Po přeskupení pokračovat v postupu severním a severozápadním směrem a dokončit obsazení území bývalého Polska a Východního Pruska. Aktivní obranou armád na levém křídle krýt v první fázi hranice s Maďarskem a Rumunskem a být připraven k zahájení soustředěných úderů na Rumunsko a sice z nástupních prostorů v okolí Černovic a Kišiněva. Údery směřovat na rumunské město Jasy.

V závěru tohoto článku byla definována opatření, která bylo nezbytné provést, aby mohl být operační plán realizován. Jejich výčet je velmi důležitý zejména z hlediska soudobé diskuse o tom, zda se vypracovaným plánem Rudá armáda následně řídila nebo zda Žukovův návrh zůstal jen v rovině „Úvah“. Jednalo se o následující opatření:¹⁴⁷

1. Provést skrytou mobilizaci vojsk pod záminkou vojenských cvičení.
2. Pod záminkou přesunů do letních táborů provést skryté soustředění vojsk podél západní hranice. Nejprve soustředit všechny armády zálohy hlavního velení.
3. Skrytě soustředit letectvo ze vzdálených okruhů na polních letištích a začít budovat letecký týl.
4. Pod záminkou vojenských cvičení rozvinout týlové zabezpečení včetně nemocniční sítě.

V. článek obsahoval návrh na rozmístění záložních armád (podřízených Hlavnímu velení). Jednalo se o 5 armádních svazků s celkovým počtem 47 divizí.¹⁴⁸ Jedna vševojsková armáda měla být rozmístěna v týlové oblasti Západního frontu (z pozdějších upřesnění víme, že se

¹⁴⁷ Srov. 1941 god, T. 2, s. 219.

¹⁴⁸ V článku III se uváděl údaj 48 divizí v záloze Hlavního velení.

jednalo o 22. armádu, která směřovala do prostoru Novogrudok – Minsk), dvě v týlové oblasti Jihozápadního frontu (16. armáda v prostoru Šepetovka – Proskurov – Berdičev a 19. armáda v prostoru Bělaja Cerkov – Čerkassy) a dvě měly tvořit ústřední zálohu západně od Moskvy v prostoru Vjazma – Syčevka – Jelňa – Brjansk – Suchiniči (28. armáda severozápadně od hlavního města a 24. armáda na jihozápad).

VI. článek se týkal způsobu zajištění nerušeného průběhu mobilizace, soustředování a rozvinování vojsk. Za tímto účelem měly být vypracovány plány obrany státních hranic a plán protivzdušné obrany a systémy PVO uvedeny do stavu bojové pohotovosti. Vypracování plánů se mělo stihnout do 1. června. Z uvedeného vyplývá, že kryt hranic měl v tomto případě sloužit pouze k tomu, aby „přikryl soustředění a rozvinutí vojsk“ chystajících se k útoku, nikoli aby upevnil obranyschopnost země na strategické úrovni.

Rukou generála N. V. Vatutina byla k VI. článku vložena poznámka o tom, že současně se má urychlit výstavba opevněných prostorů a jejich vybavení výzbrojí. Opevněné prostory na hranicích s Maďarskem se měly začít budovat až v roce 1942.¹⁴⁹

VII. článek odkazoval na již dříve vypracované instrukce pro vojenské námořnictvo.

VIII. článek upravoval otázku zajištění dostatečného množství munice a pohonných hmot pro začátek bojových operací. Byla stanovena doba, po kterou měla vydržet výše vyčleněných zásob – munice od 5 dní do jednoho měsíce a pohonné hmoty od 10 dní (benzín B-78) po 2,5 měsíce (benzín B-70). Včasné zajištění odpovídajícího množství pohonných hmot bylo náročnou logistickou operací, vyžadující koordinaci s přepravou vojsk: „*Zásoby pohonných hmot, určené pro západní vojenské okruhy, jsou v důsledku chybějící kapacity nádrží na jejich území soustředěny ve vnitrozemských vojenských okruzích.*“¹⁵⁰

¹⁴⁹ Osobně se domnívám, že z této informace nelze vyvozovat žádné další závěry, např. ve smyslu o přípravách útoku na Maďarsko v roce 1942.

¹⁵⁰ 1941 god, T. 2, s. 220.

Konečně v posledním, IX. článku, Žukov a Timošenko žádali o následující:

1. Potvrdit předložený Plán strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR a Plán bojové činnosti v případě války s Německem.
2. Schválit provedení skryté mobilizace a soustředění vojsk, v první řadě všech záložních armád.
3. Požadovat od lidového komisaře dopravy, aby podle plánu na rok 1941 splnil výstavbu železnic, zvláště na lvovském směru.
4. Uložit lidovému komisariátu průmyslu jako povinnost splnit plán dodávek tanků a letadel a plán výroby munice.
5. Schválit návrh na výstavbu nových opevněných prostorů.

Na závěr je uveden seznam příloh. Žádná z nich zatím bohužel nebyla uveřejněna

1. Schéma rozvinutí na mapě 1:1 000 000 v jednom provedení.
2. Schéma rozvinutí pro vytvoření krytu na třech mapách.
3. Schéma poměru sil v jednom provedení.
4. Rozmístění leteckých sil na západě na třech mapách.

Text Úvah byl vypracován pouze v jednom exempláři, který vyhotovil zástupce náčelníka operační správy generálního štábu, generálmajor A. M. Vasilevskij.¹⁵¹ Patnáctistránkový rukopis nebyl nikým podepsán. Dokument musel vzniknout v období mezi 6. a 15. květnem 1941, protože na jedné straně byl adresován J. V. Stalinovi již jako předsedovi Rady lidových komisařů (Stalin tuto funkci převzal 6. 5.) a na straně druhé se údaje o Wehrmachtu vztahovaly k 15. 5., jak bylo uvedeno v I. článku. Po válce (v březnu 1948) byl dokument dvakrát zaregistrován v operační správě generálního štábu (opatřen dvěma razítky) a vrácen do štábního archivu (do té doby byl uložen v osobním sejfu A. M. Vasilevského).

¹⁵¹ Úvahy z května 1941 jsou však známy i ve strojopisné podobě a dokonce s podpisy Vasilevského, Žukova a Timošenka. S odkazem na CAMO RF, fond 16-A/2591, karton 239 jejich část publikovali Bryan Fugate a Lev Dvoreckij v knize *Bouře na Dněpru. Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*. Brno, Jota 1999. Viz příloha 11

V průběhu 90. let se rozvinula diskuse, zda byl tzv. „Žukovův plán preventivního úderu“ schválen politickým vedením a stal se tak závazným pro činnost Rudé armády v následujícím období, nebo zda se jednalo jen o sondážní doporučení několika horlivých důstojníků generálního štábu, kteří špatně pochopili Stalinův projev z 5. května a jejichž nezodpovědnou iniciativu čelní politikové jednoznačně odmítli, protože si přáli v nejbližší době udržet mírové vztahy s Německem. Odpůrci teze o útočných záměrech Sovětského svazu se domnívají, že plán přijat nebyl, ať už z pouhého faktu, že nebyl Stalinem podepsán nebo z důvodu, že sovětský vůdce nechtěl dávat záminku Hitlerovi k rozpoutání války. „[Timošenko a Žukov] předložili 15. května plán na preventivní úder proti Německu, Stalin ho rovnou zavrhl z obavy, že by vyvolal právě ten útok, kterému se chtěl vyhnout.“¹⁵² Podporovat tento názor má i údajné Žukovovo svědectví z roku 1965, které zaznamenal vojenský historik Viktor Anfilov.¹⁵³ Podle Anfilova nechal Žukov vypracovat plán preventivního úderu právě v reakci na Stalinův projev z 5. května před absolventy vojenských akademií. Když pak, společně s Timošenkem, přinesl Žukov 15. května návrh do Kremle ke schválení, Stalin se na ně rozzlobil a jejich iniciativu odmítl se slovy „*Vy jste se zbláznili, chcete Němce provokovat?*“¹⁵⁴ Podobnou verzi prezentoval i historik N. A. Světlišin, který údajně hovořil s Žukovem na dané téma rovněž v roce 1965 u příležitosti 20. výročí vítězství ve válce.¹⁵⁵ Politické vedení se tak údajně distancovalo od návrhu vojáků.

Ve stejném roce (v srpnu 1965) ovšem poskytl interview také maršál Vasilevskij, který se mj. vyjádřil k praxi schvalování operačních plánů před začátkem Velké vlastenecké války (i když výslovně nezmiňuje schválení dokumentu z 15. května). Z rozhovoru vyplývá, že Vasilevskij, jako zástupce náčelníka operační správy, obvykle přinesl (buď sám nebo s kolegou Anisovem) příslušný plán do Kremle, v sekretariátu před vstupem do Stalinovy

¹⁵² Ian KERSHAW: *Hitler. 1936-1945. Nemesis*. Praha, Argo 2004, s. 365-366.

¹⁵³ Viktor ANFILOV: „...*Razgavor zakončilsja ugrozoi Stalina*“. *Děsjať něizvěstnych běsed s maršalom G. K. Žukovym v maje - ijuně 1965 goda*. VIŽ 3/1995.

¹⁵⁴ Viktor ANFILOV: „...*Razgavor zakončilsja ugrozoi Stalina*“..., s. 41.

¹⁵⁵ N. A. SVĚTLIŠIN: *Krutyje stupěni sudby*. Chabarovsk 1992.

pracovny ho předal lidovému komisaři obrany a náčelníkovi generálního štábu a ti ho osobně předložili Stalinovi. Vasilevskij s Anisovem čekali ve vedlejší místnosti na výsledek. Ten však operační plány zásadně nepodepisoval. Fakt, že Stalin plán schválil (vyslovil ústní souhlas) se projevilo, podle Vasilevského, v tom, že dal pokyn k detailnímu rozpracování dokumentu. Jelikož se jednalo o závažné svědectví, nebylo maršálovo interview ve své době uveřejněno. Záznam rozhovoru byl nalezen až v létě 1992 v AP RF (Archiv prezidenta Ruské federace) a následně konečně publikován.¹⁵⁶ Z pouhého faktu, že na rukopisné verzi plánu z 15. května 1941 není Stalinův podpis, nelze v žádném případě vyvozovat závěr, že operační plán nebyl schválen. Naopak je velmi pravděpodobné, že plán schválen byl. Příslušná dokumentace s ním spojená (bojové rozkazy s úkoly pro vojska) byla v zapečetěných červených obálkách rozeslána na všechna velitelství v pohraničních vojenských okruzích na západě s označením „Otevřít po zaslání signálu Groza“.¹⁵⁷

Při posuzování charakteru sovětských příprav na válku na jaře 1941 je rozhodující zjištění, že květnový operační plán byl následně po svém vyhotovení aktivován. Jak uvádí Vladimír Kiseljev: „*Jedním z důvodů hovořících ve prospěch přijetí je to, že opatření, o která žádalo hlavní velení v dokumentu z 15. května, byla uskutečněna.*“¹⁵⁸

♦ 11. června 1941 odeslal lidový komisariát obrany SSSR do štábů pohraničních vojenských okruhů na západě směrnici následujícího znění: „...*Podle informací rozvědky zahájí německá vojska v rozmezí od 4. do 11. července 1941 rozsáhlou operaci proti Anglii, jejíž součástí budou i letecké a námořní výsadky...Štábům vojenských okruhů (frontů) a jim podřízeným armádním a sborovým štábům se nařizuje k 1. červenci 1941 být připravenými k provedení útočné operace...*“¹⁵⁹ V kontextu tohoto sdělení je také nutné chápat veškeré směrnice, které následovaly, tedy v duchu „**zaútočíme na Německo v okamžiku, kdy se jeho armáda začne**

¹⁵⁶ Novaja i novějšaja istorija 6/1992, s. 3-11.

¹⁵⁷ Viz Igor BUNIČ: *Operacija „Groza“ ili ošibka v tretjem znake*. Sankt Petěrburg 1994, kniha 2, s. 555.

¹⁵⁸ Vladimír KISELJEV: *Uprjamyje fakty načala vojny*, in: Gotovil li Stalin nastupatělnuju vojnu protiv Gitlera?, s. 77.

¹⁵⁹ Cit. v: Igor BUNIČ: *Operacija „Groza“*...s. 591-592.

vyloďovat na britských ostrovech.“ Před polovinou června 1941 tak Sovětský svaz definitivně překročil svůj Rubikon příprav na válku a Rudá armáda začala zaujímat výchozí postavení k útoku – ofenzivní operační sestavu.

♦ Směrnice z 12. 6. 1941 nařizovala vysunout okruhové zálohy blíže ke státním hranicím. „*Za účelem zvýšení bojové pohotovosti vojsk okruhu všechny střelecké divize a velitelství střeleckých sborů se sborovými jednotkami, rozmístěné v hloubce, přesunout do táborů v místech určených plánem krytu...Přesun ukončit k 1. červenci 1941*“.¹⁶⁰ Přesun začal 18. června večer a byl prováděn pěším pochodem rychlostí 40 km za noc.

♦ Směrnice ze 14. června 1941 nařizovala vytvořit armádní velitelství v Tiraspolu (rozvinutí 9. armády proti Rumunsku).

♦ Směrnice z 18. června 1941 nařizovala vytvoření frontových velitelství a jejich přesun na polní velitelská stanoviště, která se budovala od února 1941. „*S přesunem frontových velitelství se začalo okamžitě. Velitelství Jihozápadního frontu zaujalo 21. června stanoviště v Tarnopolu.*“¹⁶¹

[K procesu vytváření frontových velitelství je nezbytné vložit následující poznámku: Již 19. února 1941 přijalo politbyro ÚV VKS(b) usnesení „O rozvinutí frontů na bázi pohraničních vojenských okruhů.“ V LVO se začalo budovat velitelské stanoviště Severního frontu, v PZVO velitelství Severozápadního frontu, v ZZVO velitelství Západního frontu a v KZVO velitelství Jihozápadního frontu. Na otázku, za jakým účelem se od února 1941 začalo na západě připravovat rozvinutí frontových velitelství, najdeme odpověď v 11. bodě usnesení „...*po odchodu vojsk frontu z daného teritoria bude řízení okruhu předáno zástupci velitele frontu pro územní samosprávu, který se tak stane velitelem týlového vojenského okruhu.*“¹⁶² Pokud měla po odchodu vojsk na teritoriu okruhu zůstat sovětská správa,

¹⁶⁰ Cit. v: Walerij DANILOW: *Hat der Generalstab der Roten Armee einen Präventivkrieg gegen Deutschland vorbereitet?* ÖMZ 1993, Nr. 1, S. 46.

¹⁶¹ Viktor ANFILOV: *Krach „bleskové války“*, s. 226.

¹⁶² Cit. v: Igor BUNIČ: *Operacija „Groza“*..., s. 145.

znamená to, že se počítalo pouze s pochodem Rudé armády na západ. Dosavadní pohraniční okruh se měl změnit na vnitrozemský okruh, který by plnil funkci týlového (materiálně-technického) zabezpečení pro útočící vojska. Od února 1941 byly v západních pohraničních okruzích budovány **souběžně dva systémy velení**, což je nevyvratitelným důkazem o sovětských přípravách na útočnou válku!!! Jednalo se o štáby frontů, které měly postoupit s útočícími vojsky na západ a o štáby územní správy, které měly zůstat na teritoriu opuštěných vojenských okruhů a organizovat zásobování útočících vojsk. Za tímto účelem byly již v únoru 1941 jmenováni zástupci velitelů frontů, kteří měli po zahájení války převzít funkci velitelů územní správy: V PZVO Jevgenij Safronov, v ZZVO Vladimír Kurďjumov,¹⁶³ v KZVO Vsevolod Jakovlev¹⁶⁴ a v OVO Nikandr Čibisov.¹⁶⁵ Výjimku tvořil LVO, protože jeho vojska se nechystala v nejbližší době proniknout daleko o stovky kilometrů na západ, předpokládaly se pouze operace menšího rozsahu. *„Severní front bude působit přibližně na stejných územích, kde se dříve rozkládal vojenský okruh, proto se tu nemusely vytvářet dvě rozdílné struktury.“*¹⁶⁶ Budování velitelských stanovišť pro frontové velitele potvrzuje i memoárová literatura. *„Koncem května vydal generální štáb rozkaz velitelům pohraničních okruhů, aby okamžitě zahájili přípravu velitelských stanovišť, a v polovině června bylo nařízeno zřídit na nich velitelství frontů: Severozápadního frontu v prostoru Panevežise, Západního v prostoru Obuz-Lesny, Jihozápadního v Tarnopolu, Oděského okruhu jako velitelství armády v Tiraspolu. V těchto prostorech měla polní velitelství frontů a armád zahájit činnost v období od 21. do 25.*

¹⁶³ Kurďjumov Vladimír (1895-1970), generálporučík (1940). V letech 1940-41 náčelník Správy bojové přípravy DRRA. Na jaře 1941 jmenován do funkce zástupce velitele ZZVO. Od srpna 1941 náčelník týlu Západního frontu.

¹⁶⁴ Jakovlev Vsevolod Fjodorovič (1895-1974), generálporučík (1940), od ledna 1941 první zástupce velitele KZVO. Po vypuknutí války náčelník týlu Jihozápadního frontu.

¹⁶⁵ Čibisov Nikandr Jevlampijevič (1892-1959), generálplukovník (1943). V letech 1938-40 náčelník štábu LVO, v průběhu zimní války náčelník štábu 7. armády, od července 1940 zástupce velitele LVO, od ledna 1941 zástupce velitele OVO.

¹⁶⁶ Viktor SUVOROV: *Všechno bylo jinak*, s. 243.

června.¹⁶⁷ Výběr lokalit pro polní stanoviště jasně ukazuje, že z těchto míst nemohla být řízena strategická obrana. O konkrétní situaci na Ukrajině se zmiňuje I. Ch. Bagramjan. Dne 19. června 1941 přišel do Kyjeva z Moskvy telegram. „*Lidový komisař obrany nařídil vytvořit velitelství frontu a do 22. června je přemístit do Tarnopolu... Měli jsme již všechno promyšleno předem... Velitel okruhu nařídil vyslat vlakovou soupravu z Kyjeva 20. června večer a hlavní štábní autokolonu druhý den dopoledne... Večer 20. června jsme vyprovázeli ty, kteří odjížděli vlakem, a druhý den v poledne ty, kteří odjížděli auty.*“¹⁶⁸].

◆ Rozkazem vojenské rady PZVO z 18. června 1941 bylo celé teritorium okruhu uvedeno do bojové pohotovosti. Protivzdušná obrana, spojovací vojsko a železniční vojsko tak např. přešly do válečného režimu. Vojenským radám 8. a 11. armády bylo nařízeno, aby vysunuly vojska do opevněných prostorů podle plánů krytu. Rušily se rovněž dovolené vojáků apod. Válečné přípravy v Pobaltském okruhu zjevně postoupily nejdále a vydanými rozkazy byla fakticky s předstihem realizována směrnice č. 1 lidového komisaře obrany z 21. června 1941.

◆ Směrnice z 19. 6. 1941 pro velitele všech pohraničních vojenských okruhů na západě obsahovala pokyn zamaskovat polní letiště, sklady a ostatní vojenské objekty a natřít tanky maskovací (matnou) barvou.

◆ Usnesením politbyra ÚV VKS(b) z 21. června 1941 bylo rozhodnuto rozvinout proti Rumunsku samostatné velitelství Jižního frontu.¹⁶⁹ Dále bylo rozhodnuto vyslat náčelníka generálního štábu, G. K. Žukova, do Tarnopolu jako koordinátor Jihozápadního směru (řízení bojových operací Jihozápadního a Jižního frontu), zároveň vyslat K. A. Měreckova do Leningradu jako koordinátora Severozápadního směru a maršál B. M. Šapošnikov měl zřejmě plnit úlohu velitele Západního směru.

¹⁶⁷ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*, s. 213.

¹⁶⁸ Ivan Christoforovič BAGRAMJAN: *Tak začínala válka*, s. 86-87.

¹⁶⁹ Řídící struktury nového frontu měly být vytvořeny z velitelství Moskevského vojenského okruhu. Na přesun z Moskvy k rumunským hranicím vzpomíná ve svých pamětech tehdejší velitel MVO, armádní generál I. V. Ťjuleněv. Srov. Ivan Vladimirovič ŤJULENĚV: *Čerez tri vojny*. Moskva, Vojenizdat 1972.

V předvečer německého útoku (21. června) postoupily sovětské přípravy do další fáze. To se projevilo mj. v tom, že ve spisovně lidového komisariátu obrany se začaly číslovat směrnice od jedničky. Zprávy o blížícím se německém útoku byly stále četnější a vojenskému velení se zdálo, že nastal čas vyhlásit bojový poplach, uvést všechny jednotky na západě do plné bojové pohotovosti a umožnit prvnímu sledu zaujmout na hranicích sestavu krytu.

Směrnice č. 1 byla připravena pozdě v noci 21. června 1941 a odeslána do štábů západních pohraničních okruhů 30 minut po půlnoci 22. června. „*V okruzích dostali nařízení během hodiny, poslali je štábům armád mezi druhou a třetí hodinou ranní.*“¹⁷⁰ Ve směrnici se nařizovalo uvést všechna vojska do bojové pohotovosti a zaujmout pozice v opevněných prostorech na státní hranici.¹⁷¹ Již směrnice č. 1 umožňovala vyjmout z trezorů bojové rozkazy připravené před válkou. „*Tak například štáb Západního vojenského okruhu předal štábům armád po druhé hodině ranní signál „Bouře“, který byl povelom k rozpečetění „červené obálky“, obsahující plán krytu státních hranic.*“¹⁷² **Směrnici č. 2** podepsali, se souhlasem Stalina, členové Nejvyššího vojenského sovětu 22. června v 7:15 a do dvou hodin byla rozeslána vojenským radám jednotlivých pohraničních okruhů na západě. V této směrnici se již reagovalo na zahájení bojů. Pozemním silám se nařizovalo zastavit postup nepřítele a vytlačit jeho vojska ze sovětského území. Státní hranice se zatím neměla překračovat (fakticky se požadovalo splnění úkolů podle plánů obrany státních hranic, což se ale ukázalo jako nemožné, protože Wehrmacht ihned nasadil do boje hlavní síly). Vzdušné síly získaly povolení přelétávat hranici a bombardovat německé území (nařizovaly se letecké útoky na Königsberg a Memel). **Směrnice č. 3** již nařizovala zahájit ofenzivní vojenské operace podle upřesněných plánů, připravených na jaře 1941. Sovětské vedení si možná představovalo jiný scénář začátku války s Německem, ale zpočátku věřilo, že se mu podaří

¹⁷⁰ Viktor ANFILOV: *Krach „bleskové války“*, s. 231.

¹⁷¹ Všechny důležité směrnice z 21. a 22. června 1941 otisknuty v: Jurij A. GORKOV: *Gosudarstvennyj komitět oborony postanovljajet (1941-1945). Cifry, dokuměnty*. Moskva, Olma-Press 2002, s. 490-494.

¹⁷² Viktor ANFILOV: *Krach „bleskové války“*, s. 244.

realizovat své plány i za dané situace. Prostředků v západních oblastech země k tomu mělo dostatek. Nejbližším úkolem vojsk na 23. a 24. června, podle směrnice č. 3, bylo: „a) *Soustředěnými údery vojsk Severozápadního a Západního frontu obklíčit a zničit protivníkovu uskupení v prostoru Suvalki a k 24. červnu město obsadit* b) *Soustředěnými údery mechanizovaných sborů, letectva Jihozápadního frontu a vojsky 5. a 6. armády obklíčit a zničit protivníkovu uskupení v prostoru Lublinu, odkud nepřítel postupuje ve směru na Vladimir Volyňskij a k 24. červnu Lublin obsadit*“¹⁷³ Velitelé na západě rozpečetili červené obálky a výsledkem byl pokus o všeobecný útok na západ podle předem připravených plánů. Rozsah průniku Rudé armády na západ od sovětských hranic není přesně zdokumentován. Informace, uváděné např. Viktorem Suvorovem nebo Igorem Buničem, je zatím nutné považovat za nepotvrzené.¹⁷⁴ Podle těchto zdrojů měla 28. tanková divize plukovníka I. D. Čerňachovského¹⁷⁵ (součást 12. mechanizovaného sboru 8. armády Severozápadního frontu) úspěšně rozvíjet ofenzivu na ose Tilsit – Königsberg a proniknout do hloubky 25 km. 22. tanková divize ze sestavy 14. mechanizovaného sboru (součást 4. armády Západního frontu) měla zahájit útok ve směru na Demblin a proniknout do hloubky 30 km...Faktem je, že tento svazek se nacházel jen pár kilometrů od státní hranice v těsné blízkosti pohraničního města Brestu Litevského (kde pro něj byly uskladněny zásoby pohonných hmot) a měl ideální příležitost úder na západ provést. Situaci v prvních dnech války ovšem detailně popsal v sérii článků Leonid Michajlovič Sandalov, tehdejší náčelník štábu 4. armády a ten vyloučil možnost, že by se tankům 14. mechanizovaného sboru podařilo proniknout na západ od státní hranice. Pokus o protiútok neuspěl.¹⁷⁶

V každém případě bylo během několika dní jasné na celé frontě, že připravené plány se dostávají do rozporu s realitou a v nejbližší době je nebude možné uskutečnit. V této

¹⁷³ Jurij GORKOV: *Gosudarstvennyj komitět...*, s. 493.

¹⁷⁴ Srov. Viktor SUVOROV: *Všechno bylo jinak*, s. 290-291; Igor BUNIČ: *Operacija „Groza“*, s. 645-646.

¹⁷⁵ Čerňachovskij Ivan Danilovič (1906-1945), armádní generál (1944).

¹⁷⁶ Leonid Michajlovič SANDALOV: *Stojali nasměřt'*. VIŽ 2/1989, s. 32-41, VIŽ 6/1989, s. 8-15.

souvislosti se objevuje otázka, proč Stalin včas neuvedl všechny jednotky na západě do plné bojové pohotovosti a neumožnil prvnímu sledu armád krytu zaujmout pozice v opevněných prostorech. Odpovědí není Stalinova naivní důvěra v Hitlerovu mírovou politiku a snaha vyhnout se válce v roce 1941, klíč se nachází v sovětských operačních plánech. V nich se totiž počítalo s tím, že prvních 10-15 dní po zahájení bojů bude probíhat ve znamení nevelkých střetů v pohraničním pásmu. Předpokládalo se, že bude stačit, když v této fázi dojde k vyhlášení bojového poplachu a pod ochranou prvního sledu armád krytu dojde k dokončení mobilizace, soustřeďování a rozvinování hlavních sil. Rovněž se předpokládalo, že také protivník nebude schopen nasadit své hlavní síly na bojiště dřív než za zmíněných 10-15 dní. Z této chybné kalkulace pak vyplynula Stalinova jistota – dokud se na hranicích nezačalo střílet, nebylo nutné vyhlášovat bojový poplach a dávat rozkaz k aktivaci plánů krytu. Šlo přece o to, aby rozsah strategického rozvinování Rudé armády zůstal před protivníkovou rozvědkou maximálně utajen s úmyslem vzbudit dojem mírového režimu v pohraničním pásmu. *„Při přepracovávání operačních plánů na jaře 1941 se téměř nepočítalo s novými způsoby vedení války v počátečním období. Lidový komisariát obrany a generální štáb se domnívaly, že válka mezi takovými velmocemi, jako je Německo a Sovětský svaz, může začít z obou stran podle existujícího schématu: hlavní síly vstoupí do boje několik dní po pohraničních srážkách.“*¹⁷⁷ Na Žukovovu odpovědnost byla vojska riskantně přepravována rovnou do operační sestavy (v daném případě do výchozího postavení k útoku) bez krytu hranic. Svou úlohu při tomto rozhodnutí sehrála také snaha o rychlejší dokončení rozvinování vojsk. Propočty Stalina a Žukova ale nakonec selhaly.

¹⁷⁷ Georgij Konstantinovič ŽUKOV: *Vzpomínky a úvahy*, s. 209.

2.5 Plán strategické obrany

Zatímco ofenzivní operace se v Sovětském svazu před Velkou vlasteneckou válkou plánovaly i na strategické úrovni (úkoly frontových svazů), tak příprava defenzivních operací se omezovala na úroveň armády. Vedení obranných bojů se připouštělo jen v pohraničním pásmu v rámci sestavy krytu (tj. v taktické hloubce obrany¹⁷⁸) a to pouze po dobu, dokud probíhá mobilizace, soustředování a rozvinování hlavních sil. Taková defenzivní činnost byla úkolem tzv. krycích armád. Za tímto účelem byly vypracovány plány obrany státních hranic (plány krytu) a to jak příslušnými vojenskými okruhy, tak armádami. Podstatné bylo, že J. V. Stalin se ztotožnil s teorií prvního úderu, což také bylo v souladu s (neoficiální) zahraničněpolitickou koncepcí (konečným cílem bylo rozpoutání světové proletářské revoluce). A jelikož bylo strategické plánování záležitostí nejvyššího politického vedení, muselo vojenské velení této teorii přizpůsobit operační plánování. Výsledkem byly čtyři výše popsané varianty operačního plánu z let 1940 – 1941. Lze tedy odpovědně říci, že sovětské operační plánování na prahu Velké vlastenecké války mělo prokazatelně ofenzivní charakter.

Tento názor však není všeobecně sdílen a objevily se práce, které se snaží dokázat, že Rudá armáda se v předvečer války s Německem řídila plánem strategické obrany. Americko – ruská dvojice historiků, Bryan Fugate a Lev Dvoreckij, zastává ve své práci názor,¹⁷⁹ že část velitelského sboru Rudé armády promýšlela teorii vedení defenzivních operací na strategické úrovni i v době, kdy nejvyšší politické vedení svými směnicemi prosazovalo ofenzivní vojenskou strategii. „*Jen díky úsilí hrstky vysokých důstojníků a teoretiků, kteří se tajně nepřestali zaměřovat na záležitosti strategické obrany, unikla země zničení.*“¹⁸⁰ Až do ledna

¹⁷⁸ Taktická hloubka obrany – hloubka hlavního obranného pásma (první obranné linie). V taktické hloubce vedou obranu jednotky prvního sledu... (*Sovětskaja vojennaja enciklopédija*, T. 7, s. 638).

¹⁷⁹ Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru. Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*. Brno, Jota 1999. [Anotace knihy z 29. 6. 2001 na <http://www.fronta.cz/kniha/fugate-dvoreckij-boure-na-dnepru>].

¹⁸⁰ Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru...*, s. 38.

1941 se lidé okolo lidového komisaře obrany S. K. Timošenka¹⁸¹ a G. K. Žukova (tehdy ještě ve funkci velitele KZVO) měli zabývat otázkou defenzivních operací neoficiálně a teprve v důsledku lednových operačně-strategických her přesvědčili Stalina o negativních dopadech „teorie prvního úderu“. Stalin dal proto souhlas s vypracováním plánu strategické obrany a jeho variantu nechal přehrát na dalším velitelsko-štabním cvičení na mapách, které se konalo 20. února 1941. Stalin však stále váhal s udělením jednoznačné podpory tomuto scénáři války. Jeho největší chyba tak měla spočívat v tom, že „nedovolil úplnou realizaci obranného plánu z února 1941 v rozsahu požadovaném svými nejschopnějšími vojenskými veliteli.“¹⁸²

V knize *Bouře na Dněpru* nám autoři předkládají následující interpretaci událostí posledních měsíců před začátkem Velké vlastenecké války: Plán strategické obrany vycházel ze znalosti německého záměru rozmístit nejsilnější a nejúdernější uskupení (se dvěma tankovými skupinami) na středním úseku fronty (severně od řeky Západní Bug) a postupovat nejkratší cestou přes Smolensk přímo na Moskvu. Žukov a Timošenko se proto rozhodli vybudovat na této trase do hloubky rozčleněnou obranu. Jednotky prvního (taktického) sledu by byly rozmístěny v bělostockém výběžku. Počítalo se s tím, že budou kompletně zničeny, a že tedy bělostocký výběžek bude obětován za cenu zpomalení německého postupu. Armády druhého (operačního) sledu měly být rozmístěny za prvním sledem v hloubce 300 – 500 km na čáře Západní Dvina – Dněpr. V těchto místech již měl být německý postup zastaven a zahájena protiofenziva proti křídům německé Skupiny armád Střed. Útokem v kopcovité oblasti horního toku Dněpru (v okolí města Jelňa) mělo být zničeno jižní křídlo této německé armádní skupiny. Třetí (strategický) sled měla tvořit pohyblivá záloha na přístupech k Moskvě, která se neměla oslabovat obrannými boji a počítalo se s ní jen pro posílení protiofenzivy. Plán tedy předpokládal strategický ústup do hloubky zhruba 600 km a zahájení protiofenzivy až v západní části Ruska. Autoři citované knihy tvrdí, že jednotlivá opatření z jara 1941 byla prováděna v souladu s uvedeným plánem strategické obrany. Evidentní

¹⁸¹ Timošenko Semjon Konstantinovič (1895-1970), maršál Sovětského svazu (1940).

¹⁸² Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru...*, s. 48.

přípravy směřující k zahájení prvního úderu vysvětlují jako maskovací opatření, která měla především oklamat velitele ZZVO, generála D. G. Pavlova. Před ním byl plán strategické obrany držen v utajení, neboť bylo jasné, že by s obětováním svých jednotek (a sám sebe) nikdy nesouhlasil. Z tohoto důvodu také Žukov a Timošenko nechali vypracovat v květnu 1941 další variantu operačního plánu, která předpokládala rychlé rozvinutí vojsk u hranic a zahájení překvapivého útoku na Německo. D. G. Pavlov tak měl být uklidněn a utvrzen v tom, že se i nadále počítá s využitím bělostockého výběžku pro ofenzivní operace.

Celá tato interpretace závěrečného období sovětských příprav na válku ovšem vzbuzuje velké pochybnosti. Plán strategické obrany, na který se autoři odvolávají, nebyl nikde publikován (dokonce ani jeho část) a neexistuje ani žádná indicie, že by se v ruských archivech taková vojenská dokumentace nacházela. Nacvičování strategického ústupu frontů během velitelsko – štábního cvičení v únoru 1941 rovněž nelze věrohodně doložit. Nabízená teorie o strategické obraně má tedy pouze tři opěrné body:

1. Uspořádání velitelsko – štábního cvičení na mapách 20. února 1941. Seznam jeho účastníků je sice znám, ale přesný scénář toho, co se nacvičovalo, chybí. Autorům pro rozvinutí své teorie nahrává fakt, že cvičení se nekonalo v Moskvě, ale na polním velitelském stanovišti v blízkosti Rogačeva, tedy v místech, kde měl, podle plánu, německý postup narazit na sovětskou obranu. Na cvičení zřejmě nebyl pozván D. G. Pavlov, což by také hovořilo ve prospěch uvedené teorie.
2. Uveřejnění mapy, která údajně má být rekonstrukcí původní mapy použité při válečné hře v únoru 1941 (nebo která byla sestavena na základě výsledků únorového cvičení). Mapu, na které je znázorněna sovětská obrana ukotvená na Dněpru, publikovalo ministerstvo pozemního vojska USA v roce 1949. Sami autoři přiznávají, že se jedná o poněkud spornou záležitost, protože originály map z tohoto cvičení se nezachovaly. Publikovaná mapa tak byla sestavena až po válce v USA na základě výpovědí zajatých německých důstojníků

(ukořistěnou sovětskou mapu měl údajně mít přímo Heinz Guderian¹⁸³ od svých vojáků z 2. tankové skupiny. Guderian byl v roce 1945 vyslýchán Američany v kasárnách v Karlsruhe).

3. Skutečný vývoj událostí na frontě v létě 1941 do určité míry potvrdil hypotézu obou autorů. Je pravda, že Skupina armád Střed měla při postupu na Moskvu v prostoru horního toku Dněpru problémy. Na konci druhé červencové dekády vznikl u městečka Jelňa (80 km jihovýchodně od Smolenska) výběžek, který zde vytvořily jednotky 2. tankové skupiny. Němci se ho pak snažili udržet do doby než přeskupí síly k novému postupu na Moskvu. Jelninský výběžek měl sloužit jako odrazový můstek. To si uvědomoval i G. K. Žukov, který na konci srpna (již ve funkci velitele Záložního frontu) provedl dílčí úspěšnou ofenzivu a s divizemi 24. armády výběžek zlikvidoval. Tvrdit nicméně, že v případě protiofenzivy u Jelni „se plánovalo předem“ (cit. dílo, s. 187), je velice odvážné a jen obtížně doložitelné.

Představená teorie má i další sporná místa. Na jaře 1941 byla do pohraničních vojenských okruhů na západě přednostně posílána nejmodernější bojová technika. Nové typy tanků (T-34 a KV) směřovaly do obou výběžků – lvovského i bělostockého.¹⁸⁴ Představa, že Žukov a Timošenko se rozhodli obětovat to nejlepší, co Rudá armáda měla jen proto, aby oklamali generála Pavlova, nepůsobí příliš věrohodně. To však nebrání dalším historikům, aby podpořili teze americko – ruské dvojice. I v českém prostředí se již objevila práce výrazně podceňující ofenzivní možnosti Rudé armády v roce 1941. „Sovětské ozbrojené síly byly na válku relativně přichystány, ale jen z hlediska klasické obrany, nikoliv případné ofenzivy.“¹⁸⁵

Rudá armáda se, podle této studie, měla v roce 1941 řídit pouze plánem strategické obrany, protože její neutěšený stav jí nic jiného nedovoloval. „Program rozšiřování, restrukturalizace a technické modernizace DRRA sice sliboval, že by zhruba v létě 1942 mohl mít SSSR

¹⁸³ Guderian Heinz (1888-1953), generálplukovník

¹⁸⁴ K 22. 6. 1941 měl SSSR 1 575 moderních těžkých a středních tanků typů T-34 a KV, z toho 1 480 bylo dislokováno v západních vojenských okruzích. V bělostockém výběžku (ZZVO) byly těmito stroji vybaveny 11. mechanizovaný sbor (31 tanků T-34 a KV) a především 6. mechanizovaný sbor (352 tanků T-34 a KV). Viz tabulky v kapitole 1.2

¹⁸⁵ Bohuslav LITERA, Jan WANNER: *Přeměny Rudé armády a sovětské strategické plány 1931-1941*, in: Slovánské historické studie 26. Praha, Historický ústav AV ČR 2000, s. 62.

k dispozici mohutný ofenzivní nástroj, ale pro překonání přechodného období přicházely v úvahu jen plány strategické obrany.“¹⁸⁶

Jelikož zatím nebyla doložena existence operačního plánu, ve kterém by byla rozpracována do hloubky členěná strategická obrana, musíme považovat teze uvedené studie i práci americko-ruské dvojice historiků za spekulativní. Všechny dosud vydané vojenské prameny nám naopak dovolují přijmout závěr, že cílem sovětských válečných příprav v roce 1941 bylo vytvořit nejpozději do poloviny července podél západní hranice ofenzivní operační sestavu.

¹⁸⁶ Bohuslav LITERA, Jan WANNER: *Přeměny Rudé armády a sovětské strategické plány 1931-1941*, s. 64.

3. Operační plánování na úrovni vojenských okruhů

V návaznosti na schválené varianty ústředního operačního plánu byly velitelům západních pohraničních okruhů rozesílány pokyny k detailnímu rozpracování. Ve štábech příslušných okruhů tak rovněž vznikala početná komplex vojenské dokumentace, který se dále přesunoval ještě na nižší úroveň – do štábů jednotlivých armád (viz čtvrtá kapitola). Je zřejmé, že musel existovat soulad mezi operačním plánováním na všech úrovních. Okruhové plány jednoduše nemohly být v rozporu s plánem vypracovaným na generálním štábu v Moskvě zrovna tak, jako armádní plány nemohly jít proti duchu plánů okruhových. Jestliže ústřední operační plán předpokládal vedení útočné války, pak také plány na nižších úrovních musely mít ofenzivní charakter.

Operační plán vojenského okruhu, jako soubor početné vojenské dokumentace, byl tvořen plánem operačního rozvinování, plánem bojové činnosti a plánem krytu (plánem obrany příslušného úseku státní hranice), jehož součástí bylo několik dalších odvozených plánů.

3.1 Plány operačního rozvinování

Detailním rozpracováním plánu strategického rozvinování ve štábech okruhů vznikají plány operačního rozvinování. Tyto plány spolu s plány bojové činnosti mají největší vypovídací hodnotu, co se týče charakteru sovětských příprav na válku. Snad právě z toho důvodu nebyly dosud publikovány v plném rozsahu. Ruští vojenští historikové Jurij Gorkov a Jurij Sjomín sice ve Vojenno-istoričeském žurnale v roce 1996 uveřejnili několik obsáhlých článků nazvaných (přeloženo do češtiny) „*Konec globální lži. Operační plány západních pohraničních vojenských okruhů podávají svědectví: SSSR se nechystal k útoku na*

Německo“,¹⁸⁷ ovšem ke zklamání čtenářů publikovali pouze plány krytu pro období mobilizace, soustředování a rozvinování. Zcela ignorovali ostatní dokumentaci, zejména plány operačního rozvinování a plány bojové činnosti. O tři roky dříve (v roce 1993) Jurij Gorkov napsal článek do časopisu *Novaja i novjšaja istorija*,¹⁸⁸ ve kterém alespoň zmiňuje *Plan operacii KOVO* a částečně z něj cituje. Pro bližší představu o podobě operačního plánu KZVO z podzimu 1940 je potřeba nahlédnout do sborníku *1941 god.*

3.1.1 Plán operačního rozvinování armád KZVO

Detailním rozpracováním plánu strategického rozvinování ve štábu Kyjevského zvláštního vojenského okruhu vznikl plán operačního rozvinování armád KZVO. Jedná se o jediný plán tohoto typu, který byl zatím publikován. Vedle toho byla zveřejněna již jen směrnice lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu s pokyny pro zpracování plánu operačního rozvinování armád ZZVO (viz následující kapitola). Dokument, který vznikl v Kyjevském okruhu, byl publikován pod názvem „Zápis náčelníka štábu KZVO o plánu rozvinování na rok 1940“.¹⁸⁹ Jeho autorem byl, jak z názvu vyplývá, M. A. Purkajev, který v té době zastával funkci náčelníka štábu Kyjevského okruhu. Dokument musel vzniknout v průběhu října a listopadu 1940, protože vycházel z operačního plánu, schváleného politickým vedením 14. října t. r. (viz kapitola 2.2).

Měreckovův plán, jak již bylo uvedeno, předpokládal rozvinutí hlavních sil jižně od Brestu Litevského. Podle schválené varianty měl Jihozápadní front o síle 103 divizí provést úder ve směru na Lublin a Krakov a v tomto duchu byl také zpracován operační plán KZVO.

¹⁸⁷ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnych prigraničnych vojennyh okrugov svjdetelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděniju na Germaniju.* VIŽ 2/1996, s. 2-15, VIŽ 3/1996, s. 4-17, VIŽ 4/1996, s. 2-17, VIŽ 5/1996, s. 2-15.

¹⁸⁸ Jurij A. GORKOV: *Gotovil li Stalin upreždajuščij udar protiv Gitlera v 1941g.* *Novaja i novjšaja istorija* 3/1993, s. 29-45.

¹⁸⁹ *1941 god.* T. 1., s. 484-497.

Plán se skládal z pěti částí:

V I. části byla vyhodnocena stávající vojensko-politická situace a pravděpodobný protivník. Bylo konstatováno, že v nejbližších měsících lze počítat s mírovým režimem na západních hranicích. Německo se může pokusit o útok proti SSSR v okamžiku vítězství nad Anglií a upevnění svých pozic na Balkáně. Štáb KZVO se, na rozdíl od generálního štábu, již na podzim 1940 přikláněl k závěru, že Němci budou chtít vést hlavní úder na Ukrajinu, tedy proti Jihozápadnímu frontu (dále JZF). Bylo odhadnuto, že protivník bude potřebovat 15 dní na soustředění vojsk, tj. na zaujmutí výchozího postavení k útoku. Rychlejší rozvinování neumožňuje propustnost železnic.

Ve **II.** části bylo definováno předpokládané bojiště, na kterém budou probíhat operace JZF. Již tato část bezpečně prokazuje ofenzivní charakter plánu. Do perimetru vojsk JZF byl zahrnut jih Generálního Gouvernementu, jihovýchod Německa, Československo, Maďarsko a Rumunsko.

Ve **III.** části byly stanoveny úkoly pro vojska JZF. Nejbližším úkolem (bližajšaja zadača) bylo zničit protivníkovy síly východně od řeky Visly a do 10. dne operace (D-10) postoupit k Visle. Přitom koordinovat postup se 4. armádou Západního frontu. Prvním strategickým úkolem bylo zničit lublinsko-radomské a krakovské uskupení německých sil a do 30. dne operace (D-30) postoupit na linii řek Pilice – Opole – Neustadt a tím odříznout Německo od jeho jižních spojenců. Přípravenost k zahájení útoku nejpozději v den M-30.

IV. část obsahovala stručný výčet velitelství vyčleněných pro operaci. V sestavě JZF mělo být 7 armád s celkovým počtem 99 divizí.

V **V.** části byl detailně popsán postup při realizaci úkolů a časové rozvržení. Operace frontu měla probíhat ve třech fázích:

1. Obrana státní hranice po dobu rozvinování. Zabezpečit soustředění armád k útoku.
2. Zahájení útoku. Splnění nejbližších úkolů – hloubka průniku 120-130 km. Průměrné tempo postupu 12-13 km za den. Začátek útoku ráno v den M-30 (třicátý den mobilizace).

Nejbližší úkoly pro jednotlivé armády:

5. armáda – obsadit Lublin a do 10. dne operace postoupit k Visle.

19. armáda – do 12. dne operace postoupit k Visle.

6. armáda – obsadit Sandoměř a do 10. dne operace postoupit k Visle.

26. armáda – útočit ve směru na Tarnow a postoupit k řekám Visla – Dunajec.

12. armáda – a) hlavní úder vést na Krosno a Jaslo a do 10. dne operace postoupit k Tarnowu.

b) zabezpečit z jihu všechny údery frontu a krýt je proti Slovensku a Maďarsku.

18. armáda – krýt hranici s Maďarskem a Rumunskem v oblasti Lipkan.

9. armáda – krýt hranici s Rumunskem na řece Prut. V případě, že by se Rumunsko zapojilo do války, obsadit severní Dobrudžu, postoupit k hranicím s Bulharskem a odříznout Rumunsko od Černého moře.

3. Splnění strategického úkolu frontu – hloubka průniku 250 km. Termín splnění – do 20. dne operace (D-20). Hlavní úder bude veden 6., 26. a 12. armádou ve směru na Krakov a Katovice.

Jaký závěr lze učinit z publikovaného dokumentu? Především ten, že termín zahájení sovětského útoku byl spojen s průběhem mobilizace a nikoli se situací na hranicích s Německem. Opět se nám potvrzuje, že Rudá armáda byla připravována na situaci, kdy zahájí válku jako první. Nelze tudíž souhlasit s názorem Jurije Gorkova „...*všechny dokumenty operačního plánu – od generálního štábu po armády – umožňují učinit závěr, že Sovětský svaz se nechystal zaútočit na Německo jako první.*“¹⁹⁰

Plán operačního rozvinování armád KZVO musel být na jaře 1941 částečně přepracován a přizpůsoben novým variantám plánu strategického rozvinování ozbrojených sil SSSR. Jeho

¹⁹⁰ Jurij A. GORKOV: *Gotovil li Stalin...*, s. 34.

aktuální podoba k 22. červnu 1941 zatím nebyla zveřejněna, ale o jeho ofenzivním charakteru nemůže být pochyb.

Navzdory situaci, která nastala na hranicích 22. června ráno, rozhodl velitel Jihozápadního frontu, M. P. Kirponos, o aktivaci připraveného plánu. Svědectví o rozkazu generála Kirponose podal ve svých pamětech maršál Bagramjan. „*Ihned všemi druhy spojení sdělte velitelům sborů druhého sledu, že operační plán „KOVO 41“ vstupuje v platnost.*“¹⁹¹

Rovněž štáby sousedních vojenských okruhů vypracovaly své operační plány. Víme, že veškerá tato dokumentace je uložena v Ústředním archivu ministerstva obrany Ruské federace (CAMO RF) ve fondu 16 A, ke kterému je omezený přístup. Zatím musíme vycházet jen z toho, co bylo částečně publikováno. Upřesnit lze, na základě jedné směrnice z jara 1941, rovněž podobu operačního plánu ZZVO.

3.1.2 Plán operačního rozvinování armád ZZVO

Dne 10. dubna 1941 dostal velitel ZZVO, D. G. Pavlov, směrnici lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu, ve které mu byly sděleny pokyny pro vypracování plánu operačního rozvinování armád Západního zvláštního vojenského okruhu.¹⁹² Datum vyhotovení směrnice napovídá, že rozvinutí armád na teritoriu ZZVO mělo vycházet z Upřesněného plánu strategického rozvinování z 11. března 1941. Ve směrnici uvedený odhad síly protivníka a jeho pravděpodobné plány se také přesně shodují s březnovou variantou operačního plánu. Samotný plán operačního rozvinování armád ZZVO sice publikován nebyl, ale na základě výše uvedené směrnice si lze učinit představu o jeho podobě:

¹⁹¹ Cit. v: Ivan Christoforovič BAGRAMJAN: *Tak začínala válka*, s. 92.

¹⁹² 1941 god. T. 2, s. 133-139. (V tomto sborníku uvedeno pouze „duben 1941“. Přesná data viz Boris N. PETROV: *O strategičeskom razvėrtivanii Krasnoj Armii nakanunė vojny*, in: *Gotovil li Stalin nastupatėlnuju vojnu protiv Gitlera?* Moskva, Airo-XX 1995, s. 67).

V úvodu se opět konstatovalo, že pakt o neútočení s Německem nadále zabezpečuje mírový režim na západních hranicích, ovšem již bez časového odhadu. Ačkoli se v textu objevila formulace, že „SSSR nemá v úmyslu zaútočit na Německo“, tak následující články pojednávají právě o přípravě takového útoku.

V I. části byly zadány úkoly pro vojska Západního frontu:

1. Po dobu mobilizace a soustředování vojsk krýt naše hranice s využitím opevněných prostorů.
2. Současně s přechodem armád Jihozápadního frontu do útoku úderem levého křídla ve směru na Sedlec a Radom asistovat Jihozápadnímu frontu při rozbití lublinsko-radomského uskupení protivníka.
3. Za účelem zabezpečení hlavního úderu frontu vést pomocný úder ve směru na Varšavu, město obsadit a postoupit k řece Narew.
4. Obrannou činností armád na pravém křídle krýt volkovysko-baranovičský směr.

Ve II. části byla charakterizována situace na křídlech Západního frontu. Na pravém křídle Severozápadní front se štábem v Poněvěži. Jeho úkolem je krytí řížského a kovno-vilenského směru. Na levém křídle Jihozápadní front se štábem v Tarnopolu. Jeho úkolem je spolupracovat se Západním frontem při zničení uskupení protivníka východně od řeky Visly. Úkolem 5. armády Jihozápadního frontu je obsadit Lublin do 3. dne operace a postoupit k Visle do 10. dne operace. Tato směrnice pro velitele ZZVO z dubna 1941 nám zároveň potvrzuje, že úkoly pro pravé křídlo Jihozápadního frontu se od podzimu 1940 nezměnily.

III. část obsahovala stručný výčet velitelství vyčleněných pro operaci. V sestavě Západního frontu měly být čtyři armády s celkovým počtem 55 divizí. Úkoly pro jednotlivé armády byly stanoveny následovně:

3. armáda – krýt Grodno a následně směry na Lidu, Volkovysk a Bělostok.
10. armáda – krýt bělostocký směr. Po přechodu levokřídelních armád frontu do útoku postoupit k řece Narew.

13. armáda – postoupit k řece Visle a obsadit Varšavu.

4. armáda – do 3. dne operace obsadit Sedlec, do 8. dne operace hlavními silami postoupit k Visle a připravit se na rozvíjení dalšího postupu ve směru na Radom.

Ve **IV.** části byly zadány úkoly pro armádní a frontové letectvo.

V **V.** části bylo vysvětleno, že s ohledem na možnost zahájení útoku protivníka ještě před ukončením soustředění vlastních vojsk je třeba krytí hranici v úseku všech armád a využít opevněné prostory.

Konečně **VI.** část obsahovala pokyny týkající se způsobu aktivace plánu a výčet dokumentace, kterou je potřeba v souvislosti s plánem operačního rozvíjení zpracovat. Jednalo se o plán krytí, operační plány 13. a 4. armády, plány obrany 3. a 10. armády, plán použití letectva, plán na vybudování týlu a materiálního zabezpečení, plán vybudování spojení a plán protivzdušné obrany.

3.2 Plány pro krytí strategického rozvíjení

V současné době jsou ze všech okruhových plánů nejlépe zdokumentovány tzv. plány krytí, na které se odvolává řada historiků, když polemizuje s tezí o agresivních plánech Sovětského svazu. Z toho důvodu je potřeba se u těchto plánů blíže zastavit a podrobně se seznámit s jejich obsahem a hlavně smyslem jejich vypracování. Plány pro krytí strategického rozvíjení (též plány obrany státních hranic) samy o sobě měly defenzivní charakter, protože vojska na hranicích byla pověřena v první řadě obrannými úkoly. Tyto úkoly však měl plnit jen omezený počet jednotek po určitou dobu a v zájmu naplnění (v daném případě ofenzivního) operačního plánu, jehož byly nedílnou součástí. **Plány obrany státních hranic nelze označit za plány strategické obrany, neboť nepřesahují operačně-strategický rámec**, tj. žádným způsobem neorganizují činnost jednotlivých frontů v případě napadení.

Plány krytu rozdělovaly pohraniční pásmo do několika oblastí krytu, ve kterých měly v prvních dnech mobilizace vyčleněné armádní jednotky zaujmout sestavu krytu a posílit tak stálou ostrahu hranic tvořenou jednotkami lidového komisariátu vnitra (NKVD). Zatímco ostraha hranic byla průběžná, kryt hranic měl být vytvářen pouze na přechodnou dobu. Jelikož smyslem plánů krytu bylo zabezpečit (kryt) nerušený průběh mobilizace, soustředování a rozvinování vojsk (*na period otomobilizovanija, sosredotočenija i razvěrtivanija vojsk*), navazovalo na ně vypracování plánů pro celkové zabezpečení bojové činnosti, tj. plánů, které završovaly kompletaci operačního plánu, jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly 2:

1. Plán vybudování týlu a materiálního zabezpečení (*plan ustrojstva tyła i materialnogo oběspečenija*).
2. Plán organizace spojení (*plan po svjazi*).
3. Plán protivzdušné obrany (*plan PVO*).¹⁹³
4. Plán použití vzdušných sil (*plan ispolzovanija VVS*).¹⁹⁴

Sovětská vojenská teorie rozlišovala tři stupně organizace vojsk – mírová organizace (buď na principu teritoriálním nebo kádrovém), organizace krytu a válečná organizace. Před vstupem do války bylo možné na hranicích vytvořit organizaci krytu a nebo rovnou přejít z mírové do operační sestavy. Záleželo na aktuálním vyhodnocení stupně rizika narušení vlastního rozvinování. Vytvořit na hranicích sestavu krytu znamenalo dát pokyn vojskům zaujmout v pohraničním pásmu obranné postavení, obsadit pevnostní objekty v opevněných prostorech a zastavit očekávaný postup nepřítele. Po splnění tohoto úkolu se vojska krytu měla přeorganizovat do ofenzivní operační sestavy a sama zahájit úder na západ. Je zřejmé, že tento způsob zahajování útoku je složitější a zdlouhavější. Sovětské vedení se proto na jaře 1941 rozhodlo přesunovat vojska z mírové rovnou do operační sestavy – tedy přímo do

¹⁹³ Úkoly protivzdušné obrany byly ve všech okruzích stejné – systémy PVO se měly rozmístit tak, aby chránily železniční uzly, mosty, sklady a shromaždiště vojsk.

¹⁹⁴ Také úkoly letectva při plnění plánů krytu byly analogické ve všech okruzích – stíhací letadla měla v přímých soubojích s nepřítelem zajistit nadvládu ve vzduchu, bitevní letadla (Il-2) měla útočit na pozemní vojska nepřítele, která narušila sovětské teritorium a bombardovací letadla jako jediná mohla hned od počátku vést válku na území protivníka – provádět nálety na města, přístavy a týlovou oblast.

výchozích pozic k útoku a mít plány krytu v záloze pro případ nouze. Existovalo přesvědčení, že bude stačit vydat pokyn k vytvoření krytu hranic až v momentě, kdy bude narušení hranic nepřítelem prokazatelně neodvratné. O tento okamžik se vedl spor – bylo těžké ho poznat. Pokud připustíme, že Rudá armáda se připravovala na zahájení překvapivého útoku na západ, byla tato kalkulace správná. Z pohledu obrany země naopak velmi riskantní, což také potvrdily události po 22. červnu 1941. Sovětské vedení bylo v kritických dnech před německým útokem do té míry zaujato přípravami na vlastní ofenzivu, že podcenilo možnost bezprostředního napadení země. Fakta dokládají, že až do 21. června považovalo nejvyšší politické vedení vydání rozkazu o aktivaci plánů krytu za předčasné a neodůvodněné.

Tradiční vysvětlení postoje sovětského vedení: Rozkazem o uvedení vojsk pohraničních vojenských okruhů na západě do plné bojové pohotovosti nechtěl dát Stalin záminku Hitlerovi k napadení Sovětského svazu. Stalin si přál válce s Německem zabránit a oddálit ji, jak nejdéle to bude možné.¹⁹⁵

Vysvětlení autora rigorózní práce: Rozkaz vytvořit na hranicích organizaci krytu by vedl ke zdržení v časovém harmonogramu rozvinování Rudé armády. První sledy armád krytu by se musely nejprve rozvinout do obranného postavení a čekat na úder protivníka, který mohl, ale také nemusel v nejbližších dnech přijít. Před zahájením vlastní ofenzivy by pak musel přijít rozkaz k přeskupení s cílem zaujmout výchozí postavení k útoku. Z pohledu příprav na útočnou válku se organizace krytu jasně ukazovala jako zbytečná časová ztráta.

Nyní se podíváme podrobněji na plány krytu, které se týkaly úseku hranice mezi Baltským a Černým mořem (sestava krytu viz příloha 12). Poslední aktualizované verze byly zpracovány v průběhu května a června 1941 všemi štáby pohraničních vojenských okruhů na západě podle zásad, které jim byly zaslány ve směrnicích lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu. Všeobecná ustanovení byla společná pro všechny, rozdíl byl v konkrétním způsobu zajištění krytu podle geografické polohy, např. zda-li bylo nutné

¹⁹⁵ Srov. V. B. MAKOVSKIJ: *Prikrytije gosgranicy nakanuně vojny*. Vojenno-istoričeskij žurnal 5/1993, s. 51-58.

zajistit kryt mořské nebo suchozemské hranice. Provést přesnou rekonstrukci okruhových plánů krytu dnes již není problém, protože byly publikovány jak směrnice lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu, tak vlastní plány zpracované ve štábech pohraničních vojenských okruhů na západě.

3.2.1 Plán krytu PZVO

Dne 14. května 1941 dostal velitel Pobaltského zvláštního vojenského okruhu F. I. Kuzněcov směrnici lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu,¹⁹⁶ ve které mu bylo nařízeno vypracovat do 30. května plán krytu státní hranice Litevské SSR, plán obrany pobřeží Baltského moře a plán protivzdušné obrany. To vše s cílem přikrýt mobilizaci, soustředění a rozvinutí vojsk Pobaltského okruhu. Směrnice obsahovala následující pokyny, které musely být při zpracování plánu dodrženy:

1. Úkolem jednotek, vyčleněných pro sestavu krytu, je zabránit průniku nepřátelských sil na sovětské teritorium v průběhu strategického rozvinování, zabránit leteckým a námořním výsádkům a ochránit železnice. V den M (první den mobilizace) bude obrana estonského pobřeží předána velitelství LVO.
2. Od krycích jednotek (opírajících se o tzv. opevněné prostory – *ukrepljonnyje rajony*) se požaduje aktivní obrana, tzn. v případě narušení územní integrity musejí okamžitě zahájit protiúder a nepřítele zničit.
3. K situaci na levém křídle vojsk Pobaltského okruhu: Štáb sousedního ZZVO se do třetího dne po vyhlášení mobilizace (M-3) přesune na své polní velitelské stanoviště v Baranovičích.
4. Rozdělit svěřený prostor obrany na tři oblasti krytu a vyčlenit jednotky pro dané úseky podle následujícího klíče:

¹⁹⁶ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnych prigraničnych vojennych okrugov svidětelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděniju na Germaniju*. VÍŽ 2/1996, s. 5-8.

◆ Oblast krytu č. 1 svěžit jednotkám 27. armády. Z ní vyčlenit pro sestavu krytu dvě střelecké divize (67., 83.) a jednu samostatnou střeleckou brigádu. Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 27. armády N. E. Berzarina¹⁹⁷ se štábem v Rize. Krycí jednotky na tomto úseku musejí zabránit nepřátelskému pokusu o vylodění na lotyšském pobřeží Baltského moře.

◆ Oblast krytu č. 2 svěžit jednotkám 8. armády (viz příloha 13). Z ní vyčlenit do sestavy krytu čtyři střelecké divize (10., 90., 125., 48.), divize 12. mechanizovaného sboru (23. tanková, 28. tanková a 202. motorizovaná) a 9. protitankovou dělostřeleckou brigádu. Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 8. armády P. P. Soběnnikova¹⁹⁸ se štábem v Šjauljaj. Krycí jednotky se na tomto úseku budou opírat o dva opevněné prostory a jejich úkolem bude krýt pohraniční pásmo proti případnému postupu protivníka ze směrů od Memelu a Tylže.

◆ Oblast krytu č. 3 svěžit jednotkám 11. armády (též viz příloha 13). Z ní vyčlenit do sestavy krytu osm střeleckých divizí (5., 33., 188., 126., 128., 23., 179., 184.), divize 3. mechanizovaného sboru (2. tanková, 5. tanková a 84. motorizovaná) a 10. protitankovou dělostřeleckou brigádu. Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 11. armády V. I. Morozova¹⁹⁹ se štábem v Kaunasu.

5. Udržovat 24. střelecký sbor (180., 181. a 182. střelecká divize) v přímé podřízenosti velitele okruhu [tento svazek vznikl v létě 1940 začleněním příslušníků armád pobaltských států do Rudé armády].

6. Vypracovat plán vybudování týlu na stanovených liniích, pro případ vynuceného ústupu vypracovat plán podminování mostů a železničních uzlů a plán evakuace úřadů, továren a vojenských skladů.

¹⁹⁷ Berzarin Nikolaj Erastovič (1904-1945), generálplukovník (1945), po skončení války první velitel sovětské okupační zóny v Berlíně. Zemřel 16. června 1945 „při plnění služebních povinností“ (*Sovětskaja vojennaja enciklopedija* 1, s. 452).

¹⁹⁸ Soběnnikov Petr Petrovič (1894-1960), generálporučík (1944).

¹⁹⁹ Morozov Vasilij Ivanovič (1897-1964), generálporučík (1940), od června 1940 velitel 11. armády.

7. Instrukce vztahující se na týlovou oblast: Zajistit zabezpečení oprav bojové techniky krycích jednotek, přepravu nemocných a raněných vojáků apod. Týlové služby musejí být rozvinuty do M-15.
8. Plán krytu musí obsahovat, vedle jiných, tyto dokumenty: Plán činnosti krycích jednotek s příloženou mapou, plán použití vzdušných sil s mapou leteckých základen, plán protivzdušné obrany, plán inženýrského zabezpečení, plán vybudování spojení, plán vybudování týlu a materiálního zabezpečení, plán evakuace zdravotnických a veterinárních služeb.
9. Plán krytu bude aktivován po zaslání šifrovaného telegramu z generálního štábu ve znění „Přistoupit k vyplnění plánu krytu roku 1941“.
10. Plány krytu, které následně vypracují štáby podřízených armád, uschovat v trezoru náčelníka příslušné oblasti krytu.

Na základě této směrnice byl ve štábu Pobaltského zvláštního vojenského okruhu následně vypracován plán krytu státních hranic pro příslušný úsek. Jeho oficiální název zněl *Plan prikritija těrritorii Pribaltijskogo Osobogo vojennogo okruga na pėriod mobilizacii, sosredotočenija i razvėrtjvanija vojsk okruga*²⁰⁰ (Plán krytu území Pobaltského zvláštního vojenského okruhu v období mobilizace, soustředování a rozvinování vojsk). Ke schválení byl předložen 2. června 1941. Plán se skládal z devíti částí:

V I. části (*Úvahy o možných protivnících*) se konstatovalo, že Východní Prusko je dobře připraveno jako nástupní prostor pro ofenzivu německých vojsk. Za nejpravděpodobnější se považoval nepřátelský postup po osách Šjauljaj – Riga, Kaunas – Vilnius a Suvalki – Lida (případně Suvalki – Grodno → tento směr však byl již více záležitostí obrany sousedního ZZVO, konkrétně 3. armády). V dalších částech (II. – *Úkoly krytu* a III. – *Organizace krytu*) byly, přesně v souladu s obdrženou směrnicí, detailně stanoveny úkoly pro krycí jednotky. Vše bylo rozvedeno do podrobností – kde má ta která divize zaujmout postavení, jaké má

²⁰⁰ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnych prigraničnych vojennyh okrugov svidětelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděnjiju na Germaniju*. VIŽ 2/1996, s. 9-15.

plnit úkoly, kdo bude velet příslušné oblasti krytu (RP – rajon prikritija) a kdo jednotlivým úsekům krytu (UP – učastok prikritija), na které se celá oblast dále dělila. Z obsahu zbývajících částí je důležité zmínit ještě pasáž věnovanou mobilizaci štábu okruhu. Ta měla probíhat podle přesně stanovených pravidel. Během 6 hodin po začátku války nebo po vyhlášení mobilizace (což je třeba podtrhnout, protože to připouštělo vlastní iniciativu při realizaci plánu!) první skupina důstojníků štábu vojenského okruhu zahájí přesun na polní velitelské stanoviště Severozápadního frontu, které se budovalo v lese, 8 km severně od Poněvěže. Složení této skupiny štábních důstojníků a vyznění o nástupu k odjezdu bylo součástí zvláštních příloh.

3.2.2 Plán krytu ZZVO

Dne 14. května 1941 dostal obdobnou směrnicí, podepsanou Timošenkem a Žukovem, také velitel Západního zvláštního vojenského okruhu D. G. Pavlov.²⁰¹ Spolu s náčelníkem štábu a náčelníkem operačního oddělení štábu okruhu měl za úkol vypracovat do 20. května detailní plán krytu hranic v definovaném úseku a plán protivzdušné obrany. V jednotlivých člancích směrnice byly opět uvedeny zásady, podle kterých se měl plán krytu vypracovat. Úvodní a závěrečné pokyny byly shodné pro všechny okruhy. Pro ZZVO byly důležité následující instrukce:

1. K situaci na obou křídlech okruhu: V den M-3 se budou štáby sousedních vojenských okruhů nacházet již na svých polních velitelských stanovištích – štáb Pobaltského okruhu v Poněvěži a štáb Kyjevského okruhu v Tarnopolu.
2. Pohraniční teritorium okruhu rozdělit do čtyř oblastí krytu podle následujícího klíče (sestava krytu armád ZZVO viz příloha 14):

²⁰¹ 1941 god. T. 2, s. 227-232.

◆ Oblast krytu č. 1 svěřit jednotkám 3. armády, které mají využít opevněného prostoru v okolí Grodna. Sestavu krytu vytvořit ze čtyř střeleckých divizí (56., 27., 85., 24.), divizí 11. mechanizovaného sboru (29. tanková, 33. tanková a 204. motorizovaná) a z 6. protitankové dělostřelecké brigády. Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 3. armády V. I. Kuzněcova²⁰² se štábem v Grodnu. 24. střeleckou divizi, která se nachází ve větší vzdálenosti od hranic (u Moloděčna), vysunout do prostoru Grodna nejpozději do pátého dne mobilizace (M-5). Detailněji k plánu krytu 3. armády v kapitole 4.1

◆ Oblast krytu č. 2 svěřit jednotkám 10. armády. Z ní vyčlenit pro sestavu krytu čtyři střelecké divize (2., 8., 13. a 86.), dvě jezdecké divize (6. a 36.) a divize 6. mechanizovaného sboru (4. tanková, 7. tanková a 29. motorizovaná). Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 10. armády K. D. Golubjeva²⁰³ se štábem v Bělostoku. Využít Osověckého a Zambrovského opevněného prostoru a krýt směr na Bělostok.

◆ Oblast krytu č. 3 svěřit jednotkám 13. armády. Sestavu krytu budou tvořit dvě střelecké divize (113. a 49.) a divize 13. mechanizovaného sboru (25. tanková, 31. tanková a 208. motorizovaná). Náčelníkem oblasti se stane velitel 13. armády P. M. Filatov se štábem v Bělsku. Armádní štáb se do tohoto města přesune do třetího dne od vyhlášení mobilizace. Úkolem jednotek krytu v této oblasti je krýt směr na Bělsk. Výše uvedené informace nám potvrzují, že 13. armáda (která se od dubna 1941 formovala v okolí Mogiljova) byla určena k přesunu do pohraniční oblasti, kde měla zaujmout postavení v bělostockém výběžku mezi 10. a 4. armádou. Z literatury víme, že rozkaz přesunout velitelství 13. armády na západ blíže k hranicím byl vydán 20. června 1941.²⁰⁴ Následující den bylo zahájeno nakládání a po krátkém zpoždění začal přesun po železnici 22. června. „*V první den války již armádní štáb*

²⁰² Kuzněcov Vasilij Ivanovič (1894-1964), generálplukovník (1943).

²⁰³ Golubjev Konstantin Dmitrijevič (1896- 1956), generálporučík (1942), v letech 1939-41 působil na vojenské akademii M. V. Frunze.

²⁰⁴ *V plaměni sraženij. Bojevoj put' 13-j armii.* Moskva, Vojenizdat 1973.

směřoval na západ.“²⁰⁵ S ohledem na německou invazi byl však transport v okolí Minska přerušen a štáb byl 23. června vyložen na provizorním stanovišti – 5 km severozápadně od železniční stanice v Moloděčnu. Přesun štábu 13. armády je pro nás dokladem, že mechanismus skryté mobilizace byl v Sovětském svazu zahájen před 22. červnem 1941, tedy nezávisle na německém útoku.

◆ Oblast krytu č. 4 svěřit jednotkám 4. armády. Z ní pro sestavu krytu vyčlenit čtyři střelecké divize (42., 6., 75. a 100.) a divize 14. mechanizovaného sboru (22. tanková, 30. tanková a 205. motorizovaná). Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 4. armády A. A. Korobkova se štábem v Kobrinu. 100. střeleckou divizi, která se nachází ve větší vzdálenosti od hranic (u Minska), vysunout na čáru rozvinování do čtvrtého dne mobilizace (M-4). Pro divize 14. mechanizovaného sboru (534 tanků) byly zásoby pohonných hmot uskladněny přímo na hranici, aby mohla být ofenziva plynule rozvíjena. „*Jestliže v samotném Brestu Litevském padlo Němcům do rukou 10 milionů litrů pohonných hmot, jedná se o neklamný doklad ofenzivního plánování a sice z toho důvodu, že toto množství benzínu bylo uskladněno bezprostředně u hranic a před jednotkami 14. mechanizovaného sboru, pro který byly určeny.*“²⁰⁶

3. Zálohy okruhu (divize 21. a 47. střeleckého sboru) vysunout a soustředit na místech určení do M-15.

Podle zadaných pokynů byl ve štábu ZZVO následně vypracován detailní plán krytu. Termín předložení hotového plánu lidovému komisaři obrany a jeho schválení zatím není přesně znám, určitě však nebyl splněn požadovaný termín – do 20. května, neboť v části věnované vzdušným silám okruhu je uváděn stav k 1. červnu. V plánu byly za nejohroženější směry označeny Suvalki – Bělostok, Ostrolenka – Bělostok, Sedlec – Volkovysk a Brest – Baranoviči. Zaujmutí sestavy krytu všemi k tomu účelu vyčleněnými jednotkami mělo

²⁰⁵ *V plaměni sraženij...*, s. 6.

²⁰⁶ Volker D. HEYDORN: *Der sowjetische Aufmarsch im Bialystoker Balkon bis zum 22. Juni 1941 und der Kessel von Wolkowysk*. München 1989, S. 80.

proběhnout ve dnech M-1 až M-15. Na teritoriu ZZVO se budovalo několik obranných pásem v taktické a operační hloubce: První linie pohraničních opevněných prostorů byla určena pro první sled krycích jednotek, druhá linie pohraničních opevněných prostorů pro druhý sled jednotek krytu, následovala obranná linie v týlové oblasti jednotlivých armád a nakonec čtyři obranné linie ve frontovém týlu (1. na ose řeka Němen – Volkovysk – Dněpersko-bugský kanál, 2. na ose Subotniki – Pinsk, 3. kopírovala starou hranici a využívala opevněných prostorů Stalinovy linie – Polockého, Minského, Sluckého a Mozyrského a 4. na linii řeka Berezina – řeka Dněpr). Inspekce vybudovaných obranných pásem byla naplánována na termín od 15. června do 15. července.

Za pozornost stojí informace, uvedené v IX. části plánu, které se týkají způsobu aktivace armádních plánů krytu. Vojenská rada okruhu (po obdržení směrnice lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu) pošle do štábů podřízených armád šifrovanou zprávu ve znění: „*Veliteli (3., 10., 13., 4.) armády. Vyhláshuji poplach (Grodno, Bělostok, Bělsk, Kobrin) 1941.*“ Informace se potom musí dostat k vlastním jednotkám na hranicích. V armádních štábech se proto připraví rozkaz: „*Veliteli № sboru (divize). Vyhláshuji poplach a nařizují otevření červených obálek.*“ Všechny prvosledové divize měly zaujmout pozice na první linii opevněných rajónů v rozmezí od 3 do 30 hodin od doručení o vyhlášení bojového poplachu. Již do 45 minut musely předem určené střelecké prapory posílit stálou ostrahu hranic. Pohraniční jednotky NKVD následně přecházely do operační podřízenosti velitelů armád v daném úseku. Po vyhlášení bojového poplachu měly být všechny jednotky uvedeny do stavu plné bojové pohotovosti a sice v těchto časových lhůtách: Střelecké a jezdecké útvary a svazky do 2 hodin (v zimě do 3 hodin) a tankové jednotky do 3 hodin (v zimě do 4 hodin). Mezi 15. a 22. červnem 1941 byla provedena řada opatření, která uvedla vojska západních vojenských okruhů do částečné bojové pohotovosti.²⁰⁷

²⁰⁷ *Meroprijatija po povyšeniju bojevoj gotovnosti vojsk zapadnyh vojennyh okrugov nakanuně vojny. VIŽ 4/1978, s. 85-90.*

- ◆ 18. června 1941 dostaly vojenské rady 8. a 11. armády směrnici velitele PZVO nařizující vysunout vojska na čáry rozvinování podle plánů krytu.
- ◆ 18. června 1941 dostaly vojenské rady PZVO, ZZVO a KZVO směrnici lidového komisaře obrany nařizující vyčlenit velitelství Severozápadního, Západního a Jihozápadního frontu a k 22. – 23. červnu je přesunout na polní velitelská stanoviště.

3.2.3 Plán krytu KZVO

Směrnice lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu, která nařizovala štábu Kyjevského okruhu vypracovat plán krytu, byla odeslána již 5. května 1941.²⁰⁸ Lze říci, že všechny pokyny k vypracování plánů krytu z května 1941 byly vydány nezávisle na schválení nové varianty ústředního operačního plánu. Na jaře 1941 bylo nutné vypracovat aktualizované plány pro krytí mobilizace, soustředování a rozvinování vojsk a v danou chvíli nebylo podstatné, zda vlastní strategické rozvinování bude probíhat podle plánu z 18. září 1940, 11. března 1941 nebo zda bude schválena ještě nová upravená verze. Nový plán krytu KZVO měl být hotov do 25. května, opět podle zadaných pokynů. Velitel Kyjevského okruhu dostal, mimo jiné, tyto instrukce:

1. Štáb sousedního ZZVO se do třetího dne mobilizace přesune na polní velitelské stanoviště v Baranovičích a štáb OVO ve stejnou dobu do Tiraspolu.
2. Pohraniční teritorium KZVO rozdělit do čtyř oblastí podle následujícího klíče:
 - ◆ Oblast krytu č. 1 bude zajišťována vojsky 5. armády. Z ní vyčlenit pro sestavu krytu pět střeleckých divizí (45., 62., 87., 124. a 135.) a divize 22. mechanizovaného sboru (19. tanková, 41. tanková a 215. motorizovaná). Využít Kovelský, Vladimírsko-Volyňský a

²⁰⁸ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *O charaktere vojenno-operativnych planov SSSR nakanuně Vělikoj Otěčestvennoj vojny. Novyje archivnyje dokumenty*, in: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000, s. 290-296. Ovšem stejní autoři uvádějí také datum 15. května 1941, srov. Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnyh prigraničnyh vojennyh okrugov svideťelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděniju na Germaniju*. VIŽ 4/1996, s. 2.

severní část Strumilovského opevněného prostoru. Náčelníkem oblasti bude velitel 5. armády M. I. Potapov se štábem v Kovelu. Detailněji k plánu krytu 5. armády v kapitole 4.2

♦ Oblast krytu č. 2 svěřit 6. armádě. S využitím Rava-Ruského a západní části Strumilovského opevněného prostoru budou kryt hranic zajišťovat tři střelecké divize (41., 97. a 159.) a divize 4. mechanizovaného sboru (8. tanková, 32. tanková a 81. motorizovaná). Náčelníkem oblasti ustanovit velitele 6. armády I. N. Muzyčenko²⁰⁹ se štábem ve Lvově.

♦ Oblast krytu č. 3 bude pod kontrolou 26. armády. Její velitel, F. J. Kostěnko,²¹⁰ se štábem v Samboru se stane náčelníkem této oblasti. Pro sestavu krytu se z 26. armády vyčlení tři střelecké divize (99., 72., a 173.) v jejichž prostoru dislokace se nachází Přemyšlský opevněný prostor²¹¹ a divize 8. mechanizovaného sboru (12. tanková, 34. tanková a 7. motorizovaná).

♦ Oblast krytu č. 4 svěřit svazkům 12. armády, jejíž velitel, P. G. Ponědělin²¹² se štábem ve městě Stanislavi, převezme funkci náčelníka oblasti. Kryt hranic bude na svazích severovýchodních Karpat zajišťovat pět horských střeleckých divizí (192., 44., 58., 96. a 60.), jedna střelecká divize (164.) a ve druhém sledu divize 16. mechanizovaného sboru (15. tanková, 39. tanková a 240. motorizovaná). Detailněji k plánu krytu 12. armády v kapitole 4.3

3. Od čtvrtého do patnáctého dne mobilizace budou blíže u hranic soustředěny divize ze sborů, které dosud tvořily zálohu KZVO a byly rozmístěny hlouběji ve vnitrozemí (300-400 km od hranic). Do týlové oblasti 5. armády budou vysunuty divize 31. střeleckého sboru (35-

²⁰⁹ Muzyčenko Ivan Nikolajevič (1901-1970), generálporučík (1940). Dostal se do německého zajetí v srpnu 1941 blízko Umaně. Vězněn v táboře Hammelburg společně s F. A. Jeršakovem. Po skončení války propuštěn a znovu zařazen do služby.

²¹⁰ Kostěnko Fjodor Jakovlevič (1896-1942), generálporučík (1940), padl u Charkova 26. května 1942 jako zástupce velitele Jihozápadního frontu.

²¹¹ Jeho součástí byla i stará rakousko-uherská pevnost, která byla (po připojení západní Ukrajiny k SSSR v roce 1939) postupně zabudována do systému tzv. Molotovovy linie na nových západních hranicích. V červnu 1941 její posádku tvořili právě vojáci 99. střelecké divize.

²¹² Ponědělin Pavel Grigorjevič (1893-1950), generálmajor (1940). Jako velitel operační skupiny Jižního frontu, složené ze 6. a 12. armády, se dostal do německého zajetí v srpnu 1941 nedaleko Umaně. Nejvyšším soudem SSSR byl dvakrát odsouzen k trestu smrti za vlastizrada (poprvé v nepřítomnosti v říjnu 1941 a podruhé v roce 1950). Rozsudek vykonán v roce 1950, o šest let později rehabilitován.

80 km východně od Kovelu) a 36. střeleckého sboru (do okolí Dubna), do týlové oblasti 6. armády divize 5. jezdeckého sboru a 37. střeleckého sboru (všechny do okolí Lvova), do týlové oblasti 26. armády divize 7. střeleckého sboru (do okolí Komárova) a do týlové oblasti 12. armády divize 55. střeleckého sboru (do okolí města Jarmolincy).

V záloze KZVO se celkově nacházely divize čtyř mechanizovaných, čtyř střeleckých a jednoho jezdeckého sboru a pět protitankových dělostřeleckých brigád – a všechny tyto svazky se měly vysunout na západ blíže k hranicím, kde měly **po dobu mobilizace** zaujmout postavení na týlových obranných liniích. Místa pro štáby jednotlivých sborů byla vybrána následovně: **9. mechanizovaný sbor** (K. K. Rokossovskij²¹³) – do M-2 v obci Bogušuvka, **15. mechanizovaný sbor** (I. I. Karpezo) – do M-1 v obci Podgorce, **19. mechanizovaný sbor** (N. V. Feklenko) – do M-2 v obci Jaseněviče, **24. mechanizovaný sbor** (V. I. Čist'jakov) – do M-1 v obci Ružany, **5. jezdecký sbor** – do M-4 v obci Přemyšljany, **31. střelecký sbor** – do M-4 v obci Mělnica a v M-6 na obranné linii Mělcý – Januvka v týlu 5. armády.²¹⁴ **36. střelecký sbor** – do M-3 v obci Kozin a v M-6 na obranné linii Luck – Brody v týlu 5. armády. **7. střelecký sbor** – Gorodyšče, v M-10 na obranné linii Mostiska – Synovudzko Nižně v týlu 26. armády. **55. ss** – do M-9 v obci Dunajevcy a na obranné linii mezi Kameněc-Podolským a Mogil'jov-Jampolským opevněným prostorem v týlu 12. armády.

Další obranné linie se připravovaly na staré západní hranici (s využitím opevněných prostorů Stalinovy linie) a na Dněpru.

²¹³ Rokossovskij Konstantin Konstantinovič (1896-1968), maršál Sovětského svazu (1944).

²¹⁴ Z literatury víme, že přesun tohoto sboru z prostoru Korostěni do okolí Trojanovky (východně od Kovelu) začal 18. června a měl být završen 28. června (srov. Alexej Viktorovič VLADIMIRSKIJ: *Na kijevskom napravlenii*, s. 30). O přesunech ostatních střeleckých sborů se zmiňuje tehdejší náčelník operačního oddělení KZVO (srov. Ivan Christoforovič BAGRAMJAN: *Tak začínala válka*. Praha, Naše vojsko 1972, s. 80-81).

3.2.4 Plán krytu OVO

Dne 6. května 1941 byla veliteli Oděského vojenského okruhu odeslána směrnice lidového komisaře obrany a náčelníka generálního štábu, která nařizovala vypracovat do 25. května plán krytu státní hranice a plán protivzdušné obrany.²¹⁵ Síly okruhu musely zabezpečit i mořskou hranici, proto se předpokládala spolupráce s Černomořským loďstvem, které mělo být přímo podřízeno Hlavnímu velení. Pokyny, podle kterých se měl plán krytu zpracovat, byly následující:

1. Zvláštní pozornost věnovat krytí tří směrů: Jasy – Bělcy, Chuši – Kišiněv – Kotovsk, Galati – Bolgrad – Tiraspol.
2. Štáb sousedního Kyjevského okruhu se bude v den M-3 nacházet již na polním velitelském stanovišti v Tarnopolu.
3. Teritorium OVO rozdělit do čtyř oblastí krytu, přičemž dvě budou kopírovat suchozemskou hranici a dvě mořskou hranici.

Kryt hranic OVO měl několik specifik: Číslování oblastí krytu navazovalo na Kyjevský okruh, protože ve válečné době měl OVO společně s KZVO vytvořit Jihozápadní front (tento záměr byl změněn až 21. června 1941). Odlišné postavení okruhu spočívalo rovněž v tom, že zde nebyly rozmístěny žádné vševojskové armády, a tak do funkcí náčelníků jednotlivých oblastí krytu byli jmenováni velitelé střeleckých sborů.

◆ Oblast krytu č. 5 pod kontrolou 35. střeleckého sboru. Kryt hranic budou zajišťovat dvě střelecké (176. a 95.) a jedna horská střelecká (30.) divize. Náčelníkem oblasti bude velitel sboru se štábem v Bělcích.

◆ Oblast krytu č. 6 bude zajišťována 14. střeleckým sborem. Velitel sboru se štábem v Bolgradu vyčlení pro kryt hranic 9. jezdeckou a 25. a 51. střeleckou divizi. K dispozici bude mít také Dunajskou vojenskou flotilu.

²¹⁵ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnyh prigraničnyh vojennyh okrugov svideťelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděnjiju na Germaniju*. VIŽ 5/1996.

◆ Oblast krytu č. 7 kopíruje černomořské pobřeží od ústí řeky Dněpr po krymský poloostrov. Náčelníkem oblasti ustanovit zástupce velitele OVO. Obrana se bude opírat o základny v Oděse a Očakově, zajišťována bude pohraničními jednotkami NKVD a posádkami námořních základen.

◆ Oblast krytu č. 8 se nachází na krymském pobřeží až po Kerč a spadá pod pravomoc velitele 9. střeleckého sboru se štábem v Simferopolu. Kryt mořské hranice zde budou zajišťovat dvě střelecké (106. a 156.) a jedna jezdecká (32.) divize.

4. Zálohu velitele okruhu tvoří 48. střelecký sbor, 18. mechanizovaný sbor a 2. jezdecký sbor.

Zálohu hlavního velení na teritoriu OVO tvoří 2. mechanizovaný sbor a 3. výsadkový sbor.

V plánu krytu, který byl následně vypracován ve štábu Oděského okruhu, se velká pozornost věnovala charakteristice vojsk protivníka. Údaje o rumunské armádě se vztahovaly k 1. květnu 1941. Práce na plánu krytu OVO se protáhly nejdéle a veškerá dokumentace byla předložena ke schválení až 20. června. Zároveň s tím velitel okruhu, J. T. Čerevičenko,²¹⁶ poslal žádost o posílení svých podřízených vojsk o jednu vševojskovou armádu. Jeho návrh byl projednán na zasedání politbyra 21. června a vyústil v již avizované rozhodnutí vytvořit na hranicích s Rumunskem samostatný Jižní front se dvěma armádami – 9. a 18.

²¹⁶ Čerevičenko Jakov Timofejevič (1894-1976), generálplukovník (1941).

4. Operační plánování na úrovni vševojskových armád

V souladu se směrnicemi, které byly doručeny z generálního štábu, byly ve štábech pohraničních vojenských okruhů připraveny (a následně rozeslány) pokyny pro velitele podřízených armád. „S cílem urychlit sestavení bojových dokumentů byly směrnice okruhů odeslány do štábů armád mezi 5. a 20. květnem 1941, ještě před dokončením vypracování okruhových plánů.“²¹⁷ Záměry hlavního velení byly tímto způsobem přeneseny na nižší úroveň, což také znamená, že veškerá dokumentace musela být ve shodě s ústředním operačním plánem a nemohla jít proti jeho duchu. Ve štábech armád existovaly jak plány určené pro fungování vojsk v době mobilizace, soustředování a rozvinování (plány krytu), tak plány bojové činnosti, které obsahovaly úkoly pro vojska v době války. Zatímco armádní plány bojové činnosti nebyly dosud publikovány, o podobě armádních plánů krytu si můžeme učinit představu na základě zveřejněných direktiv ZZVO pro velitele 3. armády a KZVO pro velitele 12. armády.

4.1 Plán krytu 3. armády

Vojenská rada ZZVO odeslala 14. května 1941 směrnicí velitelí 3. armády, ve které nařizovala do 20. května vypracovat nový plán krytu.²¹⁸ Z informace „*razrabotajte novyj plan prikritija*“ je zřejmé, že hotové plány krytu již na jaře 1941 existovaly, šlo pouze o to, zda-li se stihnou vypracovat aktualizované verze. Plán krytu 3. armády nesl název „*Oblast krytu státní hranice č. 1*“ Směrnice obsahovala mimo jiné tyto pokyny:

- ◆ Zvláštní pozornost věnovat krytí směrů Suvalki – Lida a Suvalki – Bělostok.
- ◆ Vypracovat plán vybudování protitankových zátarasů a plán podminování mostů a železnic.

²¹⁷ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *O charakterě vojenno-operativnych planov SSSR nakanuně Vělikoj Otěčestvennoj vojny. Novyje archivnyje dokuměnty*, in: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000, s. 288.

²¹⁸ 1941 god. T. 2, s. 201-209.

- ◆ 1. června začít s budováním druhého obranného pásma Grodenského opevněného prostoru.
- ◆ Ve dnech M-5 až M-15 se budou v týlové oblasti 3. armády rozvíjet frontové zálohy – v okolí města Děmbrovo divize 21. střeleckého sboru, v okolí města Volkovysk divize 17. mechanizovaného sboru a v okolí města Lida 8. protitanková dělostřelecká brigáda.
- ◆ Plán krytu bude aktivován po zaslání šifrované zprávy ve znění: „*Veliteli 3. armády. Vyhlášení poplach GRODNO 1941*“. Velitel 3. armády následně pošle svým podřízeným svazkům, vyčleněným pro sestavu krytu, šifrovanou zprávu ve znění: „*Veliteli № sboru (divize). Vyhlášení poplach a nařizují otevření červených obálek*“.
- ◆ Čas a místa rozvinutí: Od vyhlášení bojového poplachu zaujme 56. střelecká divize do 9:00 pozice na úseku jezero Kaviški – Augustovský kanál, 27. střelecká divize do 9:00 pozice na úseku Čarny – Januvka – Boguše a 85. střelecká divize do 24:00 pozice na úseku Starokamenna – Sidra.
- ◆ Přesné instrukce pro činnost po vyhlášení bojového poplachu (např. vydávání střeliva, natankování pohonných hmot, rozdání map „NZ“²¹⁹ všem velitelům apod.

4.2 Plán krytu 5. armády

Na základě směrnic velitele KZVO ze 7. února a 18. dubna 1941 vypracoval štáb 5. armády k 5. květnu 1941 plán krytu. Tento plán byl následně v Kyjevě schválen a do konce května byly připraveny příslušné bojové rozkazy. Z předcházejících kapitol víme, že v průběhu května 1941 přicházely z generálního štábu do štábů pohraničních vojenských okruhů na západě nové směrnice nařizující vypracovat aktualizované plány krytu. Stávající armádní plány však s nimi v zásadním rozporu nebyly, takže nemusely být zpracovány úplně

²¹⁹ Tzv. „enzety“ označovaly vše, co bylo připraveno pro období mobilizace – *něprikosnověnnnye zapasy*, tj. nedotknutelné zásoby.

jiné. Bylo na co navazovat. Podle Vladimírského²²⁰ knihy *Na kijevskom napravlenii* si lze udělat představu o tom, jak na začátku května 1941 vypadal plán krytu, početní stavy a vybavenost jednotlivých svazků 5. armády.²²¹ Průběh rozvinování vojsk 5. armády podle plánu krytu viz příloha 12 A.

1. Štáb 15. střeleckého sboru se do 16:30 dne M-1 přesune do obce Ljuboml. 45. střelecká divize z tohoto sboru zaujme pozice na hranicích do 16:00 dne M-2 a 62. střelecká divize do 24:00 dne M-3 (štáb této divize se bude nacházet v obci Mosur již ve 20:00 dne M-3). 62. střelecká divize potřebovala na rozvinutí o jeden den více, protože se přesunovala až z tábora v Kivercích.

2. Štáb 27. střeleckého sboru se do 15:00 dne M-1 přesune do obce Lokači. Štáb 87. střelecké divize tohoto sboru do 9:00 dne M-1 v obci Zimno, štáb 124. střelecká divize do 12:00 dne M-1 v Grušově. Záložní 135. střelecká divize bude mít čas do M-7, aby se přesunula do prostoru Lokači.

3. 22. mechanizovaný sbor se přesune do 5:00 dne M-3 do oblasti Targovice (západně od Kovelu). V tomto případě došlo k velkým zmatkům poté, co 22. června 1941 začala válka. 19. tanková divize a 215. motorizovaná divize tohoto sboru byly rozmístěny v okolí Rovna a podle plánu se přesunovaly na západ ke Kovelu. Ovšem elitní 41. tanková divize se nacházela 12 km od hranic a tudíž podle plánu směřovala opačným směrem.²²² V okamžiku, kdy Wehrmacht překročil hranice a sovětské jednotky směřovaly na západ, tato divize naopak plánovaně postupovala (nikoli ustupovala) do oblasti soustředění na východ ke Kovelu. Ve zmatečích prvních válečných dnů došlo k incidentu, o kterém se zmiňuje i K. S. Moskalenko ve svých pamětech, kdy jeho 1. protitanková dělostřelecká brigáda začala střílet na tanky 41. tankové divize v domnění, že se jedná o postupující Kleistovu 1. tankovou skupinu.

²²⁰ Alexej Viktorovič Vladimírskij byl v červnu 1941 zástupcem náčelníka operačního oddělení 5. armády.

²²¹ Alexej Viktorovič VLADIMIRSKIJ: *Na kijevskom napravlenii. Po opytu věděnja bojevych dějstvij vojskami 5-j armii Jugo-Zapadnogo fronta v ijunje-sentjabrje 1941 g.* Moskva, Vojeizdat 1989, s. 22-27.

²²² Tato divize byla nejlépe vybavenou tankovou divizí 5. armády. Měla 415 tanků (z toho 31 typu KV), což představovalo 110 % předepsaných tabulkových počtů (315 tanků na divizi). Viz *Na kijevskom napravlenii*, s. 27.

Rozhodně stojí za zmínku, že samotný štáb 5. armády se měl přesunout do blízkosti Kovelu.²²³

4.3 Plán krytu 12. armády

V návaznosti na okruhový plán krytu poslal 14. května 1941 velitel Kyjevského okruhu směrnicí veliteli podřízené 12. armády, která obsahovala pokyny týkající se zajištění krytu státní hranice v pásmu 12. armády.²²⁴ Generálmajor P. G. Ponědělin, velitel 12. armády, byl jmenován náčelníkem oblasti krytu č. 4. Za nejohroženější byly označeny směry Užok – Sambor, Mukačevo – Stryj, Chust – Dolina, Dorochoj – Černovice – Kolomyja. Směrnice obsahovala informaci o rozmístění části záloh KZVO na teritoriu 12. armády. Generálu Ponědělinovi bylo sděleno, že od M-4 do M-11 se v týlové oblasti jeho armády rozvine 55. střelecký sbor, který se bude skládat ze 130. střelecké, 169. střelecké a 181. střelecké divize a 4. protitankové dělostřelecké brigády. Štáb sboru bude umístěn do obce Dunajevcy. V uvedené směrnici byl Ponědělin podrobně instruován také ohledně materiálně technického zabezpečení svých vojsk. Šlo o rozmístění skladů munice a pohonných hmot a jejich využívání jednotlivými armádními svazky.

Všechny důležité informace byly zpracovány a prostřednictvím bojových rozkazů předány dál na sborová velitelství.²²⁵

²²³ Polní velitelské stanoviště bylo budováno v lese, 12 km jihovýchodně od Kovelu. Přesun řídicích struktur 5. armády na toto místo začal již krátce po půlnoci 22. června 1941 a byl ukončen ve 3 hodiny ráno, tedy ještě před německým útokem (srov. Alexej Viktorovič VLADIMIRSKIJ: *Na kijevskom napravlenii*, s. 58). Toto hraje velmi důležitou roli při dokazování sovětských příprav na útočnou válku. Nejde ani tak o to, že vojska byla koncentrována v blízkosti hranic (mohlo by se namítnout, že byla uplatňována strategie přímé obrany pod heslem „Nikomu ani píď naší země“), ale fakt, že byly na západ co nejbliže k hranicím přesunovány i řídicí struktury, tedy velitelství jednotlivých armád a frontů se svými štáby, to je naprosto jednoznačný důkaz o ofenzivních úmyslech. Při plánování obranné války nikdo nemůže posílat armádní a frontové štáby do blízkosti hranic!!!

²²⁴ Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *O charakterě vojensko-operativních plánů SSSR nakamuně Vělikoj Otěčestvennoj vojny. Novyje archivnyje dokumenty*, in: *Vojna i politika 1939-1941*. Moskva, Nauka 2000, s. 296-300.

²²⁵ Srov. např. bojový rozkaz № 001 ze 6. června 1941 pro velitele 13. střeleckého sboru, in: Jurij A. GORKOV, Jurij N. SJOMIN: *O charakterě...*, s. 300-304.

Závěr

Na jaře 1941 bylo zahájeno strategické rozvinování sovětských ozbrojených sil na západě, jehož smyslem bylo vytvoření válečné organizace podél západních hranic. Rozvinování vycházelo ze zásad operačního plánu z 15. 5. 1941 a bylo průběžně upřesňováno. Rozhodnutí zahájit strategické rozvinování, tedy rozhodnutí převést Rudou armádu na západě z mírové do operační sestavy, můžeme označit za „sovětský Rubikon“ v otázce příprav na válku. Rozsáhlý a složitý mechanismus mobilizace, soustředování a rozvinování vojsk byl spuštěn řadu týdnů před německým útokem a v poslední červnové dekádě se dostával do své vrcholné fáze. Proces, který byl zahájen na jaře 1941 měl dospět ke svému konci **10. července 1941**. Jsme povinni domyslet scénář až do konce, aniž bychom se tím dopouštěli nepřípustné spekulace. Sovětskému vedení bylo jasné, že již v polovině července 1941 bude mít na západě **mobilizovanou armádu v ofenzivní operační sestavě**.

Za dané situace připadaly v úvahu pouze dvě možnosti dalšího postupu:

1. Bylo možné kdykoli vydat rozkaz k útoku na západ – Rudá armáda by v takovém případě byla připravena okamžitě překročit hranice. Rozkaz pochopitelně nemusel následovat ihned po skončení rozvinování, tj. 10. července 1941. Čistě teoreticky mohlo sovětské vedení svá vojska na západě udržovat v operační sestavě několik týdnů, případně i měsíců, a v této době dále navyšovat počty vojáků a výzbroje a přiblížit se k tabulkovým počtům. Pokud Sověti měli v úmyslu spustit ofenzivní operaci v roce 1941, nemohli čekat déle než do konce léta, tedy do září 1941, a to s ohledem na meteorologické podmínky.

2. Žádný rozkaz k útoku by nebyl v roce 1941 vydán. Sovětské vedení nezamýšlelo zahájit útočnou válku proti Německu a uvědomovalo si, že je nutné ještě nejméně rok pokračovat v reorganizaci a přezbrojování Rudé armády podle zásad MP-41. V tom případě by ovšem **muselo provést demobilizaci a vrátit vojska zpět do kasáren ve vnitrozemí**. Bylo zcela vyloučené udržovat přes zimu 1941/1942 v pohraničních lesích mobilizovanou armádu

v operační sestavě. Tato vojska by už na jaře 1942 nebyla bojeschopná, protože **nebyl vybudován systém zásobování vojsk v polních mírových podmínkách!**

Z toho vyplývá následující: Kdyby Stalin chystal válku až v roce 1942 (či dokonce později), nedával by souhlas se zahájením strategického rozvinování již na jaře 1941. Udržovat mobilizovanou armádu v operační sestavě více jak rok je nesmyslné. Sovětský svaz mohl buď zahájit útočnou válku během léta 1941 a nebo celý ten důsledně budovaný proces zase odvolat a složitě přepravovat vojska a zásoby zpět. Obě to jsou legitimní úvahy, přesto je zřejmé, která verze je logičtější a zapadá do kontextu sovětských plánů. Kdo zastává názor, že Rudá armáda se nechystala v létě 1941 napadnout Německo, musí uspokojivě vysvětlit, jaký jiný smysl mělo ofenzivně laděné rozvinování zahájené na jaře 1941. A to bude velmi těžké...

Ve snaze za žádnou cenu nepřipustit označení sovětských příprav na válku jako agresivní, může dojít k pokusu interpretovat vznikající operační sestavu jako defenzivní. Může vzniknout teorie, že Rudá armáda se soustřeďovala v těsné blízkosti hranic v souladu s obrannou strategií, lidově nazvanou „Nikommu ani píď naší země.“ Odborně se takový přístup k rozvinování označuje jako strategie přímé, resp. předsunuté obrany. Tato běžně používaná koncepce měla své opodstatnění ještě v době 1. světové války, kdy se převážně vedly zákopové boje. Ovšem s rozvojem tankového vojska a postupnou motorizací armád se přímá obrana stávala neudržitelnou a bylo jasné, že „kdo chce bránit vše, neubrání nic“. Na jakémkoli úseku hranice mohl protivník provést rychlý průlom do hloubky s následným obklíčením vojsk rozmístěných blízko hranic. *„Jelikož sovětskému velení musela být neúčelnost přímé obrany známa, ...jedinou alternativou zůstává...vyhodnotit sovětské rozvinování v roce 1941 jako ofenzivní.“*²²⁶

Pochybnosti některých historiků týkající se sovětských útočných záměrů v létě 1941 se mj. opírají o údajnou absenci **politického zabezpečení připravované akce**. Vojenské přípravy samy o sobě prý nejsou dostačující, je nutné doložit v tomto směru i diplomatickou aktivitu.

²²⁶ Volker D. HEYDORN: *Der sowjetische Aufmarsch...* S. 77.

V současné době lze spolehlivě prokázat, že přípravy na územní expanzi v západním směru probíhaly i v rovině zahraničněpolitické, ačkoli z celkové konstrukce známe zatím jen několik opěrných pilířů. Jedním z nich je sovětsko-jugoslávská smlouva o přátelství a neútočení z 5. dubna 1941, která následovala po státním převratu v Bělehradu. Ponechme stranou otázku, zda a do jaké míry stála Moskva v pozadí tohoto převratu a odpovězme, komu změna jugoslávské vlády vyhovovala a kdo ji mohl přivítat. Je zřejmé, že Moskva získala po 27. březnu 1941 v Bělehradě zpřátelený režim, což bylo následně potvrzeno i smlouvou. Z pohledu Německa však nový režim znamenal destabilizaci situace na Balkáně, tedy přesně to, na čem měla Moskva mimořádný zájem. Víme, že Hitler měl v úmyslu, ještě před útokem na Sovětský svaz ovládnout Řecko,²²⁷ ovšem Jugoslávii, kde byla u moci vláda Dragiši Cvetkoviče a prince – regenta Pavla, považoval za spojeneckou zemi, zvláště když se 25. března 1941 připojila k Paktu tří. Útok na Jugoslávii znamenal pro Hitlera neplánovanou „válku navíc“. Stalinovi tento lokální konflikt na Balkáně přišel vhod, kalkuloval minimálně s dalším opotřebením vojenské techniky Wehrmachtu, záměrně však neuzavřel s bělehradskou vládou spojeneckou smlouvu (smlouvu o vzájemné pomoci), aby Rudá armáda nebyla zavázána k účasti v nadcházející válce, ačkoli předseda jugoslávské vlády Dušan Simovič se již dříve, ještě jako náčelník generálního štábu, zajímal o možnost uzavření spojení se Sovětským svazem.

Druhým, zcela evidentním, pilířem politických příprav na expanzi v západním směru, je sovětsko-japonská smlouva o neútočení ze 13. dubna 1941. Smlouvu podepsal v Moskvě japonský ministr zahraničních věcí Macuoka při návratu z Berlína, kde paradoxně nedojednal vůbec nic. Macuoka se však v sovětském hlavním městě objevil již při cestě do Německa a již tehdy byla předjednána otázka uzavření neutralitní smlouvy. Tokyo touto smlouvou dalo najevo, že dává přednost strategii expanze jižním směrem do teplých moří, tj. přípravám na

²²⁷ Směrnici č. 20 *Fall Marita* podepsal Adolf Hitler 13. prosince 1940 a v březnu 1941 vstoupily německé jednotky do Bulharska.

konflikt s USA, před severní variantou, která by znamenala těsnější spolupráci s Německem při jeho útoku na Sovětský svaz.

Neutralizace Japonska, které bylo jedním ze členských států Osy a signatářem Paktu proti Kominterně, bylo mistrovským tahem sovětské diplomacie a velkým zklamáním pro berlínskou Wilhelmstrasse. Smlouva umožnila Sovětskému svazu přesunout vojska z východních oblastí země na západ a posílit tak směr, kde se chystala expanze. Přesun celé 16. armády generála M. F. Lukina²²⁸ ze Zabajkalského vojenského okruhu je nejvýraznějším příkladem toho, co umožnila neutralitní smlouva s císařským Japonskem.

Shrnutí pracovních závěrů:

- ◆ V jarních měsících roku 1941 proběhla v Sovětském svazu skrytá mobilizace, která vycházela z plánu MP-41. Bojové nasazení sovětských ozbrojených sil nebylo žádným způsobem vázáno na organizační, výzbrojní a personální naplnění daného plánu do výše 100 %. Stupeň provedené reorganizace a modernizace umožňoval Rudé armádě realizovat ofenzivní vojenskou operaci již v létě 1941.
- ◆ Sovětské operační plánování před Velkou vlasteneckou válkou se přizpůsobovalo strategickým plánům nejvyššího politického vedení. Na základě toho bylo Německo považováno za nejpravděpodobnějšího protivníka a bojiště na západě označeno za hlavní.
- ◆ Ve všech známých variantách ústředního operačního plánu z let 1940 – 1941 byly rozpracovány pouze způsoby ofenzivního rozestavení vojsk a směry vedení útočné operace. O obraně se hovořilo jen v souvislosti s krytím hranic v době mobilizace.
- ◆ Od září 1940 se kladl největší důraz na jihozápadní směr. Od útoku ze Lvovského výběžku ve směru na Lublín a Krakov sovětské vedení očekávalo odříznutí Německa od jeho balkánských spojenců a od ekonomických základů (šlo zejména o ropná pole u Ploješti).

²²⁸ Lukin Michail Fjodorovič (1892-1970), generálporučík (1940). Dostal se do německého zajetí jako velitel 19. armády Západního frontu u Vjazmy dne 14. října 1941. V důsledku utrpeného zranění mu byla v internačním táboře amputována ruka. Po válce propuštěn a znovu zařazen do služby.

- ◆ Vypracování plánů obrany státních hranic (plánů krytu) mělo za cíl zabezpečit průběh mobilizace, soustředování a rozvinování hlavních sil. Jednotky vyčleněné pro sestavu krytu, měly zajistit nerušený přechod z mírové do operační sestavy. V případě překvapivého útoku nepřítele měly vést obranné boje pouze v taktické hloubce, tzn. měly zastavit protivníka v pohraničním pásmu a vytlačit ho ze sovětského území. V krajním případě se připouštěl ústup do operační hloubky (do týlové oblasti pohraničních vojenských okruhů). S vedením strategické obrany se v roce 1941 nepočítalo.
- ◆ Zahájení ofenzivy Rudé armády bylo vázáno na průběh mobilizace. Ve vypracovaných plánech byl přesně stanoven harmonogram závěrečných příprav na válku, bylo určeno, co v který den mobilizace se má provést. Spuštění mechanismu číslování mobilizačních dnů krátce před 22. červnem 1941 dokládá, že sovětské vedení již zahájilo své vlastní přípravy na válku. Rychlost mobilizace, soustředování a rozvinování byla závislá na kvalitě dopravní infrastruktury, především na propustnosti železnic.
- ◆ Polní velitelská stanoviště, letiště, spojovací uzly (telefonní, telegrafní a radiové stanice) sklady pohonných hmot a munice byly na jaře 1941 budovány co nejbližší u hranic, což je dokladem o konkrétních přípravách na vedení útočné války. Kdo chce popřít ofenzivní charakter sovětských příprav na válku, musí, mimo jiné, například vysvětlit, proč bylo v pohraničním městě Brestu Litevském uskladněno 10 milionů litrů benzínu.
- ◆ Sovětské operační plány počítaly se dvěma scénáři začátku války: Rudá armáda byla na jaře 1941 připravována na situaci, kdy válku na západě zahájí jako první. Z toho důvodu bylo v březnové variantě operačního plánu uvedeno konkrétní datum útoku (12. června). Zároveň se připouštěla i možnost německého útoku. Zastavit postup Wehrmachtu v pohraničním pásmu a následně přenést válku na území protivníka neměl být problém s ohledem na existenci plánů krytu.

♦ Hlavní příčiny porážky Rudé armády v létě 1941:

1. Chybná představa o průběhu počátečního období války v případě, že protivník zahájí bojové operace jako první. Počítalo se s tím, že od prvního výstřelu na hranicích do nasazení hlavních sil protivníka uplyne určitá doba, ve které bude mít Rudá armáda čas na zaujmutí sestavy krytu. Za dané situace proto nemohla na obrat stačit ani početní, a v některých aspektech i technická, převaha Rudé armády.

2. Přecenění informací o chystaném vylodění německých vojsk na britských ostrovech, tj. přílišné spoléhání na realizaci operace Seelöwe. Sovětské vedení bylo do poslední chvíle přesvědčeno, že německý útok nehrozí bezprostředně v nejbližších hodinách, ale že Němci budou potřebovat ještě alespoň dva týdny, během nichž Rudá armáda dokončí strategické rozvíjení.

3. Německý útok zastihl Rudou armádu objektivně v nejzranitelnější situaci, tj. v době dokončování strategického rozvíjení a přechodu do operační sestavy. Velké množství vojsk bylo stále na přesunu a útok je tak zastihl doslova ve vlcích.

4. Němci se hned v prvních dnech zmocnili velkého množství strategických zásob pohonných hmot a munice. Zničili spojovací uzly (na několika místech zcela přerušili komunikaci mezi velením a vojsky) a polní letiště vybudovaná (z důvodu přípravy na útok) v blízkosti hranic. Tím dosáhli absolutní převahy ve vzduchu.

5. Nebyly vypracovány žádné plány strategické obrany. Nebylo tedy jasné, jakým způsobem se mají ozbrojené síly bránit na operačně-strategické úrovni. Na nečekaně silný a rychlý průlom po celé délce fronty pochopitelně plány krytu nestačily (a ani k tomu nebyly určeny).

Na základě výše uvedených faktorů proto na obrat nemohla stačit ani početní, a v některých aspektech i technická, převaha Rudé armády.

Domnívám se, že v současné době bylo vytěženo již maximum z dostupné literatury a vydaných pramenů, které se týkají sledovaného tématu. Změnu v hodnocení může přinést pouze další fáze odtajnění ruských archiválií, především kompletní zpřístupnění již několikrát zmiňovaného fondu 16 A uloženého v CAMO RF. Na základě již publikovaných částí z tohoto fondu jsem však přesvědčen, že tyto archiválie nemohou vyvrátit závěry uváděné v předložené rigorózní práci, ale pouze je dále zpřesnit nebo jen částečně korigovat.

Co se týče politického zabezpečení chystané expanze, které nebylo předmětem této práce a vyjádřil jsem se k němu jen v závěru, vidím jako prostor pro zkoumání zejména sovětsko-britské vztahy na jaře 1941. Na jedné straně je před námi otázka, do jaké míry byl Winston Churchill informován o nevyhnutelnosti sovětsko-německé války a co přesně sledoval svými dopisy Stalinovi s údajnými varováními před blížícím se německým útokem. Na druhé straně by bylo přínosné bližší poznání Stalinových kalkulací s německým vyloďením na britských ostrovech a potvrzení či vyvrácení hypotézy, že zahájení sovětského útoku na západ bylo vázáno na realizaci německé operace *Seelöwe*.

Summary

In the 1990's appeared new relevant documents from archives in Moscow, which bear testimony, that the Red Army was being prepared for an attack on Germany in 1941. There are two basic hypotheses:

1. The war preparations of the Soviet Union in spring 1941 had an offensive character.
2. The Red Army was ready to start a large-scale offensive military campaign in the West already in summer 1941.

The aim of this rigorous thesis is either to confirm such hypotheses or to deny them. The topic is divided into four chapters.

The first chapter deals with Mobilization Plan MP-41, which was approved in February 1941. This plan is presented as a basic document for reorganisation and rearmament of the Red Army. It would have required around five years to provide the Red Army with weaponry called for by the MP-41. However there was no need to achieve full combat strength according to this ambitious plan to launch an attack on Germany. Soviet mobilization in spring 1941 was carried out secretly and covered by large training exercises.

The second chapter speaks about the war planning in the period 1940-1941. All modifications of Operational Plans (Strategic Deployment Plans), which were worked out in the Operational Directorate of the General Staff, were thoroughly analyzed. In the centre of my analysis there was an Operational plan from May 1941, which is also called "Zhukov's Plan". It is an essential document for understanding the Soviet aims. The texts of all modifications of Operational plan (with only one exception – the plan from March 1941) had already been published, what enables us to present a reliable reconstruction of the aims of Soviet generality.

The third chapter contains an analysis of plans, which were prepared in the western border military districts on the basis of the Operational Plan. The main idea of this chapter is to present the Plans for Covering the Borders only as plans for defending the state border during

mobilization, concentration and deployment of the main forces. The Plans for Covering the Borders may not be considered the Plans of Strategic Defense.

In the last chapter I have summarized what is known about plans on armies level. Only a few pieces of information have been published up to present, that's why this chapter is the shortest one. The aim of this chapter is to show, that all levels of war planning (from General Staff to the armies) were closely interconnected.

During an analysis of both Mobilization and Operational plans was given an emphasis on description of ground forces, i. e. an analysis of Soviet air- and navy forces is out of my rigorous thesis.

In the conclusion of my thesis I have presented final results:

1. In all modifications of Soviet Strategic Deployment Plan from the period 1940-1941 were presented only offensive types of deployment of the Red Army and showed direction of strikes of prepared attack.
2. Field command posts, airfields, communication tools (telegraph, telephone and wireless sets), fuel and munition magazines were being built in spring 1941 intentionally as close to the western borders as possible.
3. Moving of *front* headquarters to the field command posts have already began a few days before German attack, i. e. it could not have been any response on German invasion.

All described measures bear testimony, that the Red Army was at the beginning of the third decade of June 1941 in a final stage of own war preparations. The speed of strategic deployment of the Red Army was depending on rail transport capacity. Not later than in the middle of July 1941 this process would have been completed.

Zusammenfassung

In 90-er Jahren des letzten Jahrhunderts wurden viele Dokumente aus Moskauer Archiven ans Licht gebracht, die zu neuen Erkenntnissen zum Thema des deutsch-sowjetischen Krieges führen. Die neuen Informationen signalisieren, daß die Rote Arbeiter- und Bauernarmee (weiter nur Rote Armee) einen Angriffskrieg gegen Deutschland im Jahre 1941 vorbereitet hat. Es gibt zwei grundsätzlichen Hypothesen:

1. Die Kriegsvorbereitungen der Sowjetunion waren im Frühling 1941 offensiv.
2. Die Rote Armee war schon im Sommer 1941 bereit einen allgemeinen Offensivkrieg im Westen zu führen.

Die vorgelegte rigorose Arbeit hat die Aufgabe die zwei oben angeführten Hypothesen entweder zu beweisen oder zu widerlegen. Das Thema wurde in vier Kapitel geteilt.

Die erste Kapitel beschäftigt sich mit Mobilmachungsplan MP-41. Es wurde gezeigt, daß dieser Plan einen Meilenstein für Reorganisation und Umrüstung der Roten Armee geworden ist. Gleichzeitig wurde bewiesen, daß für einen Angriffskrieg 1941 war es nicht nötig, die Reorganisation und Umrüstung auf 100% durchzuführen.

Die zweite Kapitel wurde der Kriegsplanung im Zeitraum 1940-1941 gewidmet. Alle Varianten des Operationsplanes, die in der operativen Verwaltung des Generalstabes der Roten Armee ausgearbeitet wurden, wurden ausführlicher charakterisiert. Die höchste Aufmerksamkeit konzentriert sich auf den Operationsplan aus Mai 1941, der auch als „Shukow-Plan“ bezeichnet ist. Es handelt sich um einen Schlüsseldokument zum Verstehen der sowjetischen Absichte. Texte aller Varianten des Operationsplanes wurden (mit einer Ausnahme des „Präzisierten Planes“ aus März 1941) im vollen Umfang veröffentlicht, was ermöglicht uns eine zuverlässige Rekonstruktion der Absichte der sowjetischen Generalität durchzuführen.

Die dritte Kapitel enthält eine Analyse von einzelnen Pläne, die in den Grenzmilitärbezirke im Westen aufgrund des Operationsplanes ausgearbeitet wurden. Die Hauptidee dieser Kapitel besteht darin, daß die sog. Deckungspläne (Grenzverteidigungspläne) nicht für Pläne der strategischen

Verteidigung gehalten werden dürfen. Deckungspläne dienten nur zur Sicherung der Staatsgrenze während der verlaufenden Mobilmachung, Konzentration und Entfaltung der Hauptkräfte.

In der letzten Kapitel habe ich zusammengefasst, was über Armeepäne bekannt ist. Es handelt sich um Pläne auf der Ebene der einzelnen Armeen. Nur ein paar Informationen wurden bis heute publiziert, deshalb ist diese Kapitel die kürzeste. Diese Kapitel ist zu zeigen, daß alle Ebene der Kriegsplanung (vom Generalstab bis zu den Armeen) eng verbunden waren.

Während der Analyse der einzelnen Pläne, sowie Mobilmachungs- als auch Operationspläne, wurde ein Akzent auf die Teile gelegt, die dem Heer (Landstreitkräfte) gewidmet ist. Das heißt, eine Analyse der sowjetischen Luft- und Seestreitkräfte ist außer Rahmen dieser Arbeit.

Nach der Analyse habe ich am Ende meiner rigorosen Arbeit zusammenfassende Thesen formuliert.

1. In allen bekannten Varianten des sowjetischen Operationsplanes im Zeitraum 1940-1941 wurden nur offensive Aufmarschräume der Streitkräfte präsentiert und Stoßrichtungen eines Angriffskrieges dargestellt.

2. Feldmäßige Frontgefechtstände, Feldflugplätze, Fernmeldeverbindungen (sowie Drahtverbindungen, d. h. Telefon- und Telegrafstationen, als auch Funkanlagen), Treibstoff- und Munitionslager wurden im Frühling 1941 absichtlich in der Nähe zur Westgrenze gebaut.

3. Verlegung von Frontverwaltungen zu den feldmäßigen Frontgefechtständen hat schon ein paar Tage vor dem deutschen Angriff begonnen, das heißt, es handelte sich nicht um eine sowjetische Antwort auf deutschen Überfall.

Alle angeführten Maßnahmen zeugen, dass Rote Armee am Anfang der dritten Dekade Juni 1941 in der kritischen Phase eigener Kriegsvorbereitungen war. Spätestens in der Mitte Juli 1941 wäre der sowjetische Aufmarsch vollendet gewesen.

Seznam použitých pramenů a literatury

Vydané vojenské prameny

- Nakanuně vojny. Matěrialy sověščanija vysšego rukovodďaščego sostava RKKA 23-31 děkabrja 1940g. Russkij archiv: Vělikaja Otěčestvėnnaja. T. 12 (1). Moskva, Těrra 1993.
- Priказы narodnogo komissara oborony SSSR 1937 – 21 ijunja 1941g. Russkij archiv: Vělikaja Otěčestvėnnaja. T. 13. Moskva, Těrra 1994.
- Sbornik bojevych dokumentov Vělikoj Otěčestvėnnoj vojny. [Ed.]: G. G. Sgibijev. T. 35. Moskva, Vojenizdat 1958.
- 1941 god. Dokumenty. T. 1-2. [Ed.]: V. P. Naumov. Moskva, Měždunarodnyj fond “Děmokratija” 1998.

Literatura

- ANFILOV, Viktor: Krach „bleskové války.“ Praha, Naše vojsko 1977.
- ANFILOV, Viktor: Něžabyvajemyj sorok pěrvyj, 2-je dopolněnoje izdanije. Moskva, Sovětskaja Rossija 1989.
- BAGRAMJAN, Ivan Christoforovič: Tak začínala válka. Praha, Naše vojsko 1972.
- BUNIČ, Igor: Operacija „Groza“ ili ošibka v tret'jem znake. Sankt Petěrburg, Oblik 1994.
- ČEJKA, Eduard: Hrozby a naděje (Válečná léta 1939 – 1941). Praha, Panorama 1979.
- Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941. Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese. [Reds.]: Gerd Ueberschär, Lev Bezymenskij. Darmstadt, Primus Verlag 1998.
- FIDLER, Jiří: Stalinovi maršalové. Brno, Books 1998.
- FIDLER, Jiří: Osvoboditel. Život maršála Sovětského svazu Ivana Stěpanoviče Koněva. Brno, Books 1999.
- FUGATE, Bryan, DVORECKIJ, Lev: Bouře na Dněpru. Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války. Brno, Jota 1999.
- GAREJEV, Machmut Achmetovič: Nėodnoznačnyje stranicy vojny. (Očerki o problemnych voprosach Vělikoj Otěčestvėnnoj vojny). Moskva, RFM 1995.
- GLANTZ, David: Stumbling Colossus. The Red Army on the Eve of World War. University Press of Kansas 1998.
- GLANTZ, David, HOUSE, Jonathan: Souboj titánů. Jak Rudá armáda zastavila Hitlera. Brno, Jota 2005.

- GORKOV, Jurij: Gosudarstvennyj komitet oborony postanovljajet (1941 – 1945). Cifry, dokumenty. Moskva, Olma-Press 2002.
- GORODĚCKIJ, Gabriel: Mif „Ledokola“. Nakanuně vojny. Moskva, Progress - Akadēmija 1995.
- GORODETSKY, Gabriel: Grand Delusion. Stalin and the German Invasion on Russia. New Haven and London, Yale University Press 1999.
- Gotovil li Stalin nastupatělnuju vojnu protiv Gitlera? Něžaplanirovannaja diskussija. [Ed.]: Vladimir Něvēžin. Moskva, Airo – XX 1995.
- HEYDORN, Volker Detlef: Der sowjetische Aufmarsch im Bialystoker Balkon bis zum 22. Juni 1941 und der Kessel von Wolkowysk. München, Verlag für Wehrwissenschaften 1989.
- HOFFMANN, Joachim: Stalins Vernichtungskrieg 1941 – 1945. Planung, Ausführung und Dokumentation, 5. überarbeitete und ergänzte Neuauflage. München, Herbig 1999.
- HUGHES, Mathew, MANN, Chris: Tank T-34. Praha, Svojtka & Co. 2000.
- ISAJEV, Alexej: Antisuvorov. Děsjať mifov vtoroj mirovoj vojny. Moskva, Eksmo, Jauza 2005.
- ISAJEV, Alexej: Antisuvorov. Bolšaja lož maleňkogo čelověka. Moskva, Eksmo, Jauza 2005.
- KOLOMIJEC, Maksim, MAKAROV, Michail: Preljudija k „Barbarosse“. Frontovaja illjustracija 4/2001. Moskva, Izdatělstvo Stratěgija KM 2001.
- LISIECKI, Tomasz: Barbarossa 1941, vol. I. Warszawa, Wydawnictwo Militaria 2003.
- MASER, Werner: Porušení slova. Hitler, Stalin a druhá světová válka. Ostrava, Oldag 1996.
- MASLOV, Alexandr Alexejevič: Zajatí sovětští generálové. Osud sovětských generálů zajatých Němci v letech 1941-1945. Praha, BB/art 2004.
- MEDVĚDĚV, Žores, MEDVĚDĚV, Roj: Neznámý Stalin. Praha, Academia 2003.
- MĚLŤJUCHOV, Michail Ivanovič: Upuščennyj šans Stalina. Sovětskij sojuz i borba za Jevropu 1939 – 1941. Moskva, Věče 2000.
- MOSKALENKO, Kirill Semjonovič: Na jihozápadním směru. Kniha 1, 1941-1943. Praha, Naše vojsko 1976.
- NÁLEVKA, Vladimír: Druhá světová válka. Praha, Triton 2003.
- ORLOV, Alexandr: Stalin: v preddverii vojny. Moskva, Eksmo 2003.
- OVERY, Richard: Rusové ve válce 1941 – 1945. Praha – Plzeň, Beta – Dobrovský a Ševčík 2004.
- OVERY, Richard: Diktátoři. Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko. Praha – Plzeň, Beta – Dobrovský a Ševčík 2006.
- PEJČOCH, Ivo, SPURNÝ, Svatopluk.: Obrněná technika 3. SSSR 1919 – 1945 (I. část). Praha, Ares 1999.
- POMOGAJBO, Alexandr: Psevdoistorik Suvorov i zagadki vtoroj mirovoj vojny. Moskva, Věče 2002.
- POST, Walter: Unternehmen Barbarossa. Deutsche und sowjetische Angriffspläne 1940/41, 4. Auflage, Hamburg, Mittler 2001.

- SPAHR, William: Žukov. Vzestup a pád velkého generála. Brno, Jota 1997.
- Stalinovi generálové. [Ed.]: Harold Shukman. Praha – Plzeň, Beta – Dobrovský a Ševčík 2001.
- SUVOROV, Viktor: Všechno bylo jinak aneb Kdo začal druhou světovou válku. Praha, Naše vojsko 1995.
- SUVOROV, Viktor: Den „M“. Jak J. V. Stalin chystal válku na východě v roce 1941. Brno, Jota 1996.
- SUVOROV, Viktor: Stín vítězství. Praha, Naše vojsko 2005.
- SUVOROV, Viktor: Beru svá slova zpět. Praha, Naše vojsko 2006.
- TOPITSCH, Ernst: Stalins Krieg. Die sowjetische Langzeitstrategie gegen den Westen als rationale Machtpolitik. Busse-Seewald 1993.
- VASILEVSKIJ, Alexandr Michajlovič: Smysl mého života. Praha, Naše vojsko 1975.
- VLADIMIRSKIJ, Alexej Viktorovič: Na kijevskom napravlenii. Po opytu věděnja bojevych dějstvij vojskami 5-j armii Jugo-Zapadnogo fronta v ijunje – sent'jabrje 1941 g. Moskva, Voenizdat 1989.
- Vojna i politika 1939 – 1941. [Reds.]: Alexandr Čubarjan, Gabriel Goroděckij. Moskva, Nauka 2000.
- VOLKOGONOV, Dmitrij: Triumf i tragedija. Političeskij portret J. V. Stalina. Kniga II. Moskva, Novosti 1989.
- VOLKOGONOV, Dmitrij: Šem' vožděj. Galerija liděrov SSSR. Kniga 1. Moskva, Novosti 1995.
- ZACHAROV, Matvěj Vasiljevič: Geněralnyj štab v predvojennyje gody. Moskva, Voenizdat 1989.
- ZEŇKOVIČ, Nikolaj: Kremelská tajemství. Nepublikované materiály o zákulisí sovětské a postkomunistické moci. Brno, Jota 2001.
- ŽUKOV, Georgij Konstantinovič: Vzpomínky a úvahy. Praha, Svoboda 1971.

Vybrané články a studie

- ANFILOV, Viktor: "...Razgovor zakončilsja ugrozj Stalina." Děsjať něizvěstnyh běsed s maršalom G. K. Žukovym v maje – ijuně 1965 goda. VIŽ 3/1995.
- BEZYMENSKIJ, Lev: O "planě Žukova" ot 15 maja 1941 g. Novaja i novějšaja istorija 3/2000, s. 58-67.
- DANILOV, Valerij: Geněralnyj štab RKKa v predvojennyje gody (1936 – ijuň 1941 g.) VIŽ 3/1980, s. 68-73.
- DANILOW, Walerij: Hat der Generalstab der Roten Armee einen Präventivkrieg gegen Deutschland vorbereitet? ÖMZ 1993, Nr. 1, S. 41-51.
- FIDLER, Jiří: Strategické rozvinování sovětských pozemních sil v červnu 1941. Historie a vojenství 3/2002, s. 638-661.
- GORKOV, Jurij: Gotovil li Stalin upreždajuščij udar protiv Gitlera v 1941 g. Novaja i novějšaja istorija 3/1993, s. 29-45.

- GORKOV, Jurij, SJOMIN, Jurij: Koněc globalnoj lži. Operativnyje plany zapadnych prigraničnych vojennych okrugov svidětelstvujut: SSSR ně gotovilsja k napaděnjiju na Germaniju. VIŽ 2/1996, s. 2-15, VIŽ 3/1996, s. 4-17, VIŽ 4/1996, s. 2-17, VIŽ 5/1996, s. 2-15.
- KUBÍK, Petr: Stalinův SSSR a druhá světová válka. Shrnutí nejnovějšich poznatků k německo – sovětské válce v roce 1941. Střední Evropa 94-95/1999, s. 90-96.
- LITERA, Bohuslav: Vývoj sovětské armády v letech 1923 – 1941 (II.). Historický obzor 1-2/2001, s. 24-29.
- LITERA, Bohuslav, WANNER, Jan: Přeměny Rudé armády a sovětské strategické plány 1931 – 1941, in: Slovanské historické studie 26, Praha, Historický ústav AV ČR 2000, s. 7-250.
- MAGENHEIMER, Heinz: Zum deutsch – sowjetischen Krieg 1941. Neue Quellen und Erkenntnisse. ÖMZ 1/1994, S. 51-60.
- SANDALOV, Leonid Michajlovič: Stojali nasměť. VIŽ 10/1988, s. 3-13, VIŽ 11/1988, s. 3-10, VIŽ 12/1988, s. 14-22, VIŽ 2/1989, s. 32-40, VIŽ 6/1989, s. 8-15.
- VASILEVSKIJ, Alexandr Michajlovič: Nakanuně vojny. Něopublikovannoje intěrvju maršala Sovětskogo sojuza A. M. Vasilevskogo. Novaja i novějšaja istorija 6/1992, s. 3-11.
- VEBER, Václav: 22. červěn 1941. Slovanský přehled 2/1995, s. 97-108.

Nepublikované vědecké práce

- BŘEZINA, Aleš: 22. 6. 1941. Diplomová práce. Praha, FF UK 2005.
- HAJZEROVÁ, Alena: Vojensko – hospodářská situace SSSR před Velkou vlasteneckou válkou. Diplomová práce. Praha, FF UK 1982.
- NOVÁK, Ondřej: Rudá armáda na počátku války mezi Sovětským svazem a hitlerovským Německem. Diplomová práce. Praha, FF UK 1997.
- ŠÍR, Vojtěch: Sovětský svaz v předvečer německého útoku (1939 – 1941). Diplomová práce. Praha, FF UK 2004.

Odborné časopisy a jiná periodika

Frontovaja illjustracija (Rusko)

Historický obzor (Česká republika)

Historie a vojenství (Česká republika)

Novaja i novějšaja istorija (Rusko)

Österreichische Militärische Zeitschrift (Rakousko)

Slovanské historické studie (Česká republika)

Slovanský přehled (Česká republika)

Střední Evropa (Česká republika)

Vojenno-istoričeskij žurnal (Sovětský svaz, Rusko)

Internet

<http://www.pobeda-60.ru/>

<http://www.rkka.ru/>

<http://www.fronta.cz/sekce/vychodni-fronta>

<http://www.battlefield.ru/>

<http://www.soldat.ru/>

<http://www.suvorov.com/>

<http://militera.lib.ru/>

Seznam použitých zkratek

AVO	Archangelský vojenský okruh
DvF	Dálněvýchodní front
ChVO	Charkovský vojenský okruh
KZVO	Kyjevský zvláštní vojenský okruh
LVO	Leningradský vojenský okruh
MVO	Moskevský vojenský okruh
OrVO	Orelský vojenský okruh
OVO	Oděský vojenský okruh
PZVO	Pobaltský zvláštní vojenský okruh
PvVO	Povolžský vojenský okruh
SAVO	Středoasijský vojenský okruh
SiVO	Sibiřský vojenský okruh
SKVO	Severokavkazský vojenský okruh
UVO	Uralský vojenský okruh
ZbVO	Zabajkalský vojenský okruh
ZkVO	Zakavkazský vojenský okruh
ZZVO	Západní zvláštní vojenský okruh
GRU	Glavnoje razvedatelnoje upravlenije (Hlavní zpravodajská správa)
ChTZ	Charkovský traktorový závod
NKVD	Narodnyj komisariat vnutornych děl (Lidový komisariát vnitra)
NZ	Něprikosnověnnyje zapasy (Nedotknutelné zásoby → „enzety“)
OKH	Oberkomando des Heeres (Vrchní velitelství pozemního vojska)
OKW	Oberkomando der Wehrmacht (Vrchní velitelství říšské branné moci)
STZ	Stalingradský traktorový závod
TVD	Těatr vojennych dějstvij (Prostor bojových operací → bojiště)
ÚV VKS(b)	Ústřední výbor Všesvazové komunistické strany (bolševiků)

Seznam příloh

- Příloha 1** Moderní typy tanků ve výzbroji Rudé armády v červnu 1941.
Zdroj: Tomasz LISIECKI: *Barbarossa 1941*. Vol. 1. Warszawa 2003. (Tanky T-34/76 vz. 40, KV-1, KV-2); Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika 3, SSSR 1919-1945* (I. část). Praha 1999. (Tanky T-34/76 vz. 41, T-40); Janusz MAGNUSKI, Maksym KOLOMIJEC: *Rudý blitzkrieg*. Brno 1996. (Tank BT-7).
- Příloha 2** Vybrané typy tanků ve výzbroji Wehrmachtu v červnu 1941.
Zdroj: Ivo PEJČOCH, Svatopluk SPURNÝ: *Obrněná technika 1, Německo 1919-1945* (I. část). Praha 2000. (Tanky Pz I Ausf. A, Pz IV Ausf. F2); Tomasz LISIECKI: *Barbarossa 1941*. Vol. 1. Warszawa 2003. (Tanky Pz 35 (t), Pz II Ausf. C, Pz III Ausf. H, Pz IV Ausf. E).
- Příloha 3** Jižní varianta rozvinutí ozbrojených sil SSSR podle plánu z 18. 9. 1940 s vyznačením dalšího směru postupu podle návrhu plánu z 11. 3. 1941.
Zdroj: Michail MĚLŤJUCHOV: *Upuščennyj šans Stalina*. Moskva 2000.
- Příloha 4** Severní varianta rozvinutí ozbrojených sil SSSR podle plánu z 18. 9. 1940.
Zdroj: Michail MĚLŤJUCHOV: *Upuščennyj šans Stalina*. Moskva 2000.
- Příloha 5** Účastníci první operačně-strategické hry (2.-6. ledna 1941) a rozdělení rolí.
Zdroj: *Nakanuně vojny. Matěrialy sověščanija vysšego rukovodďaščego sostava RKKK 23-31 děkabrja 1940 g.* Russkij archiv: Vělikaja Otěčestvėnnaja. T. 12 (1). Moskva 1993
- Příloha 6** Mapa k první operačně-strategické hře (2.-6. ledna 1941).
Zdroj: P. N. BOBYLJOV: *Repeticija katastrofy*. VIŽ 8/1993, s. 35.
- Příloha 7** Účastníci druhé operačně-strategické hry (8.-11. ledna 1941) a rozdělení rolí.
Zdroj: *Nakanuně vojny. Matěrialy sověščanija vysšego rukovodďaščego sostava RKKK 23-31 děkabrja 1940 g.* Russkij archiv: Vělikaja Otěčestvėnnaja. T. 12 (1). Moskva 1993
- Příloha 8** Mapa k druhé operačně-strategické hře (8.-11. ledna 1941).
Zdroj: Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru*. Brno 1999.
- Příloha 9** Materiály k operačně-strategické hře v Rogačově v únoru 1941.
Zdroj: Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru*. Brno 1999.
- Příloha 10** Varianta sovětského útoku na Německo podle operačního plánu z května 1941.
Zdroj: Michail MĚLŤJUCHOV: *Upuščennyj šans Stalina*. Moskva 2000.
- Příloha 11** Fotokopie operačního plánu z května 1941 s podpisy Timošenka, Žukova a Vasilevského.
Zdroj: Bryan FUGATE, Lev DVORECKIJ: *Bouře na Dněpru*. Brno 1999.
- Příloha 12** Plánovaná sestava krytu Rudé armády od Baltského po Černé moře.
Zdroj: Michail MĚLŤJUCHOV: *Upuščennyj šans Stalina*. Moskva 2000.
- Příloha 13** Sestava krytu v Pobaltí.
Zdroj: V. B. MAKOVSKIJ: *Prikrytije gosgranicy nakanuně vojny*. VIŽ 5/1993, s. 57.

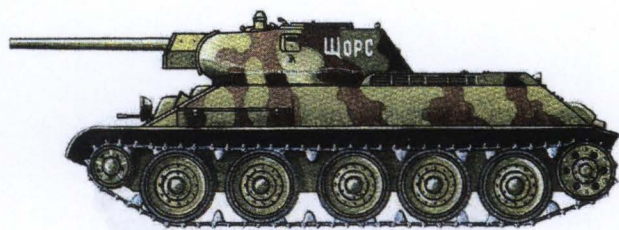
- Příloha 14** Sestava krytu v Bělorusku.
Zdroj: Ilja MOŠČANSKIJ, Ivan CHOCHLOV: *Katastrofa Zapadnogo fronta*. Vojennaja letopis 1/2003.
- Příloha 15** **A:** Rozvinování vojsk 5. armády podle plánu krytu.
Zdroj: Alexej VLADIMIRSKIJ: *Na kijevskom napravlenii*. Moskva 1989
B: Situace v prostoru 5. a 6. armády v prvních dnech války s Německem.
Zdroj: Ilja MOŠČANSKIJ: *Tankovyje sraženiija na Zapadnoj Ukrajině*. Vojennaja letopis 3/2002.
- Příloha 16** Sestava Rudé armády k 22. 6. 1941 podle oficiální sovětské historiografie s vyznačením armád tzv. druhého strategického sledu.
Zdroj: *Dějiny druhé světové války 1939-1945*. Sv. 4. Praha 1978.
- Příloha 17** Sestava sovětského Severozápadního frontu a německé Skupiny armád Sever k večeru 21. 6. 1941.
Zdroj: Maksim KOLOMIJEC: *Boj v Pribaltike 22 ijunja – 10 ijulja 1941 goda*. Frontovaja illjustracija 5/2002.
- Příloha 18** Sestava sovětského Západního frontu a německé Skupiny armád Střed k večeru 21. 6. 1941
Zdroj: Volker D. HEYDORN: *Der sowjetische Aufmarsch im Bialystoker Balkon*. München 1989.
- Příloha 19** Sestava sovětského Jihozápadního frontu a německé Skupiny armád Jih k 22. 6. 1941.
Zdroj: Maksim KOLOMIJEC, Michail MAKAROV: *Preljudija k „Barbarosse“*. Frontovaja illjustracija 4/2001.

Příloha 1

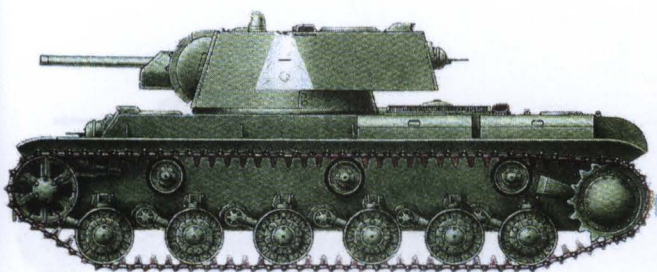
Moderní typy tanků ve výzbroji Rudé armády v červnu 1941

T-34/76 vz. 40 s krátkým kanónem L-11
Neidentifikovaná jednotka, červenec 1941

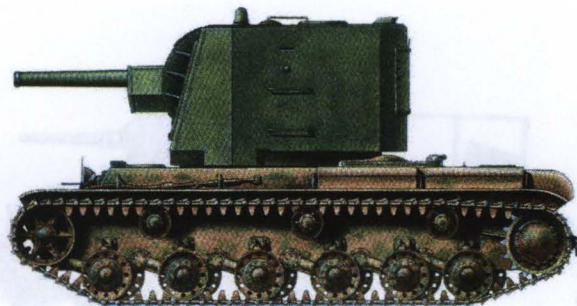

T-34/76 vz. 41 s dlouhým kanónem F-34
Neidentifikovaná jednotka

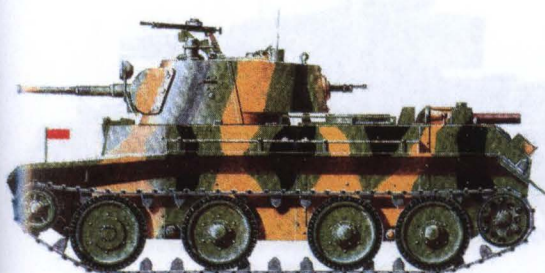
KV-1

8. mechanizovaný sbor, 26. armáda
Jihozápadní front, červen 1941

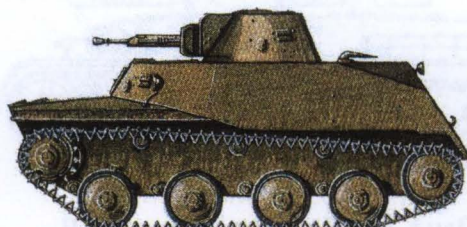
KV-2

3. mechanizovaný sbor, 11. armáda
Severozápadní front, červen 1941

BT-7

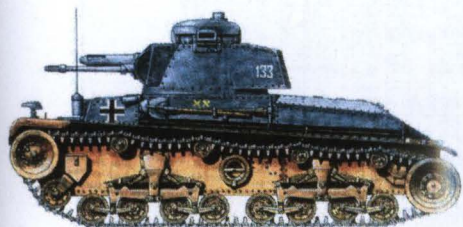
Rok výroby 1938/1939
BT-7M (BT-8) byl tank tohoto typu
pouze s dieslovým motorem

T-40

Příloha 2

Vybrané typy tanků ve výzbroji Wehrmachtu v červnu 1941

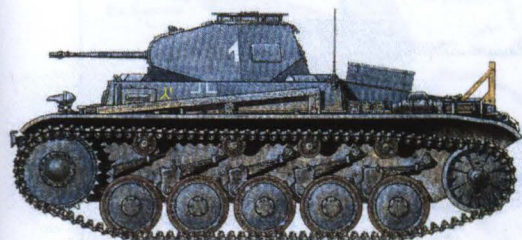

Pz 35 (t)

*6. tanková divize, 4. tanková skupina
červen 1941*

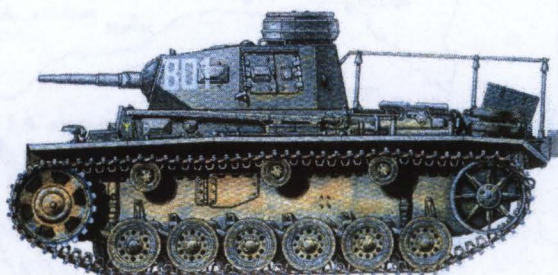

Pz I Ausf. A

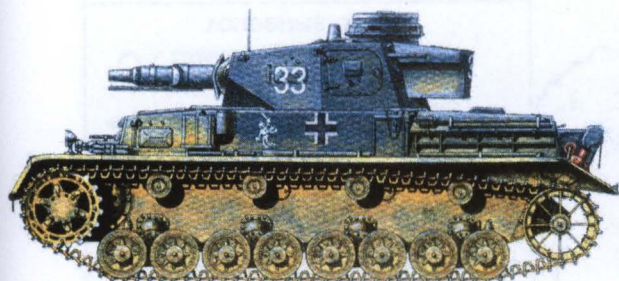
Pz II Ausf. C

2. tanková divize, červenec 1941

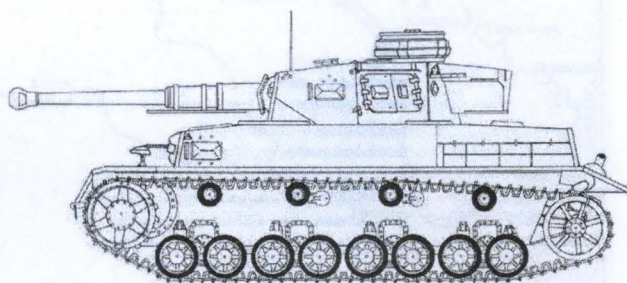
Pz III Ausf. H

*7. tanková divize, 3. tanková skupina
červen 1941*

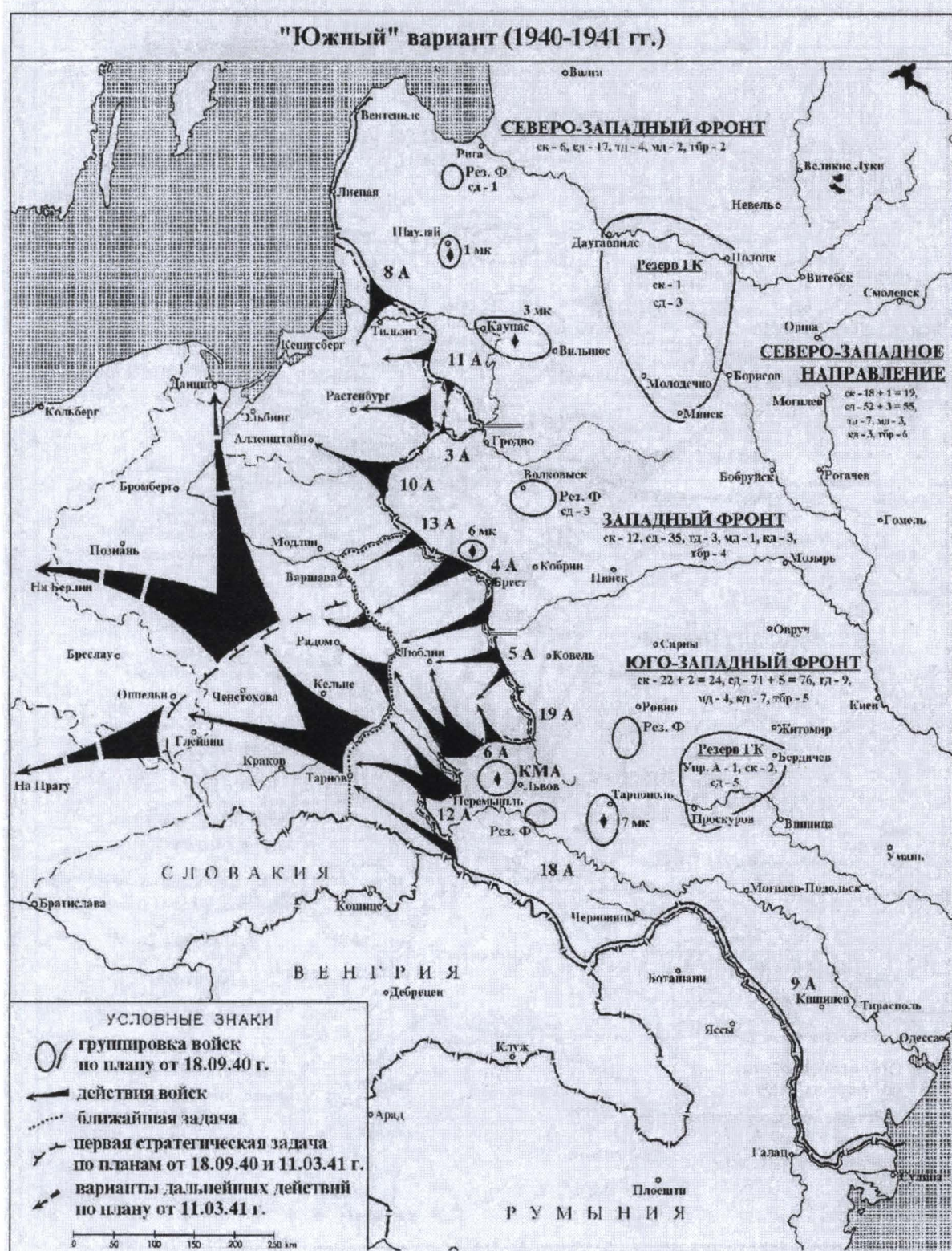
Pz IV Ausf. E

*s krátkým kanónem L/24
11. tanková divize, 1. tanková skupina*

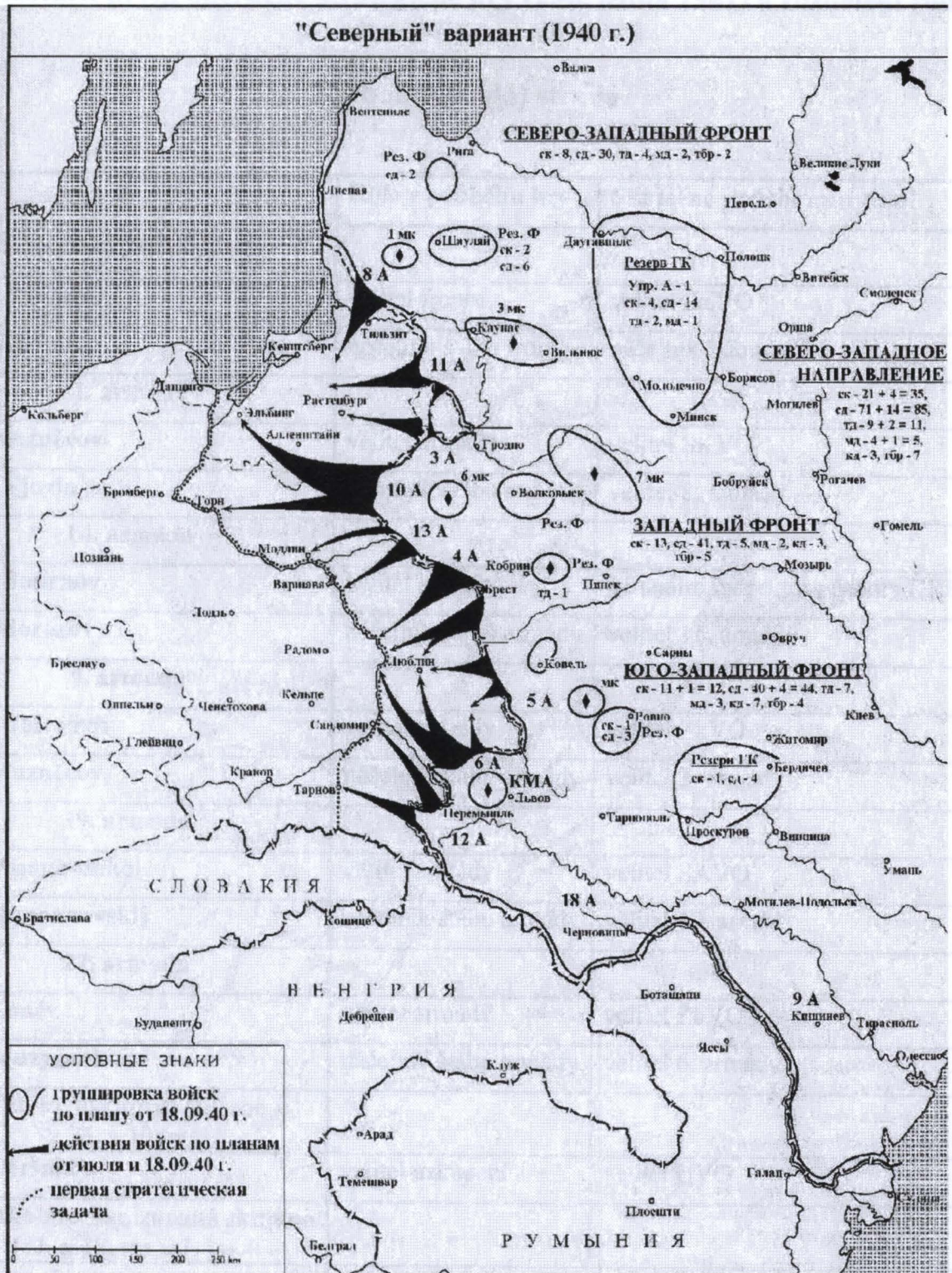
Pouze pro srovnání: Pz IV Ausf. F2
s dlouhým kanónem L/43
Zařazen do výzbroje až v roce 1942

Пříloha 3

Jižní varianta rozvinutí Rudé armády podle operačního plánu ze září 1940 a s vyznačením varianty dalšího postupu podle operačního plánu z března 1941 (tj. útoky na Prahu a na Berlín)

Пříloha 4

Severní varianta rozvinutí Rudé armády podle operačního plánu ze září 1940

Příloha 5

Účastníci první operačně-strategické hry (2.-6. ledna 1941) a rozdělení rolí

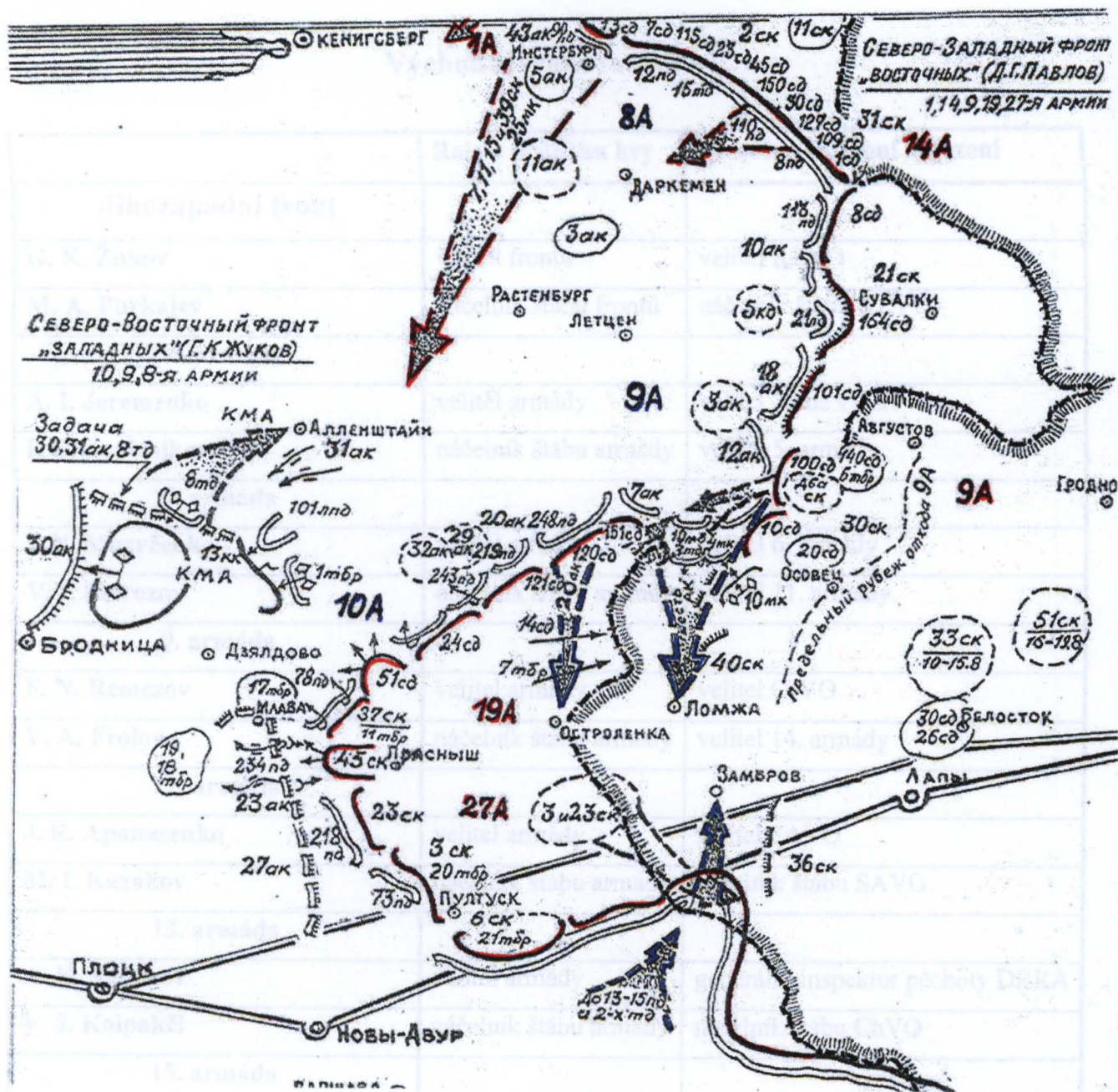
Východní (rudá) strana

	Role v průběhu hry	Skutečné služební zařazení
Severozápadní front		
D. G. Pavlov	velitel frontu	velitel ZZVO
P. S. Klenov	náčelník štábu frontu	náčelník štábu PZVO
1. armáda		
F. I. Kuzněcov	velitel armády	velitel SKVO
A. A. Ťjurin	náčelník štábu armády	velitel 8. armády
14. armáda		
A. K. Smirnov	velitel armády	generální inspektor pěchoty DRRA
V. I. Morozov	náčelník štábu armády	velitel 11. armády
9. armáda		
M. G. Jefremov	velitel armády	velitel ZkVO
V. I. Kuzněcov	náčelník štábu armády	velitel 3. armády
19. armáda		
J. R. Apanasenko	velitel armády	velitel SAVO
V. Z. Romanovskij	náčelník štábu armády	velitel 10. armády
27. armáda		
I. S. Koněv	velitel armády	velitel ZbVO
I. N. Muzyčenko	náčelník štábu armády	velitel 6. armády
Úderné uskupení složené z 25. a 10. ms		
F. A. Jeršakov	velitel uskupení	velitel UVO
Jezdecko-mechanizovaná skupina (11. a 18. ms, 13. js)		
M. I. Kazakov	velitel skupiny	náčelník štábu SAVO

Západní (modrá) strana

	Role v průběhu hry	Skutečné služební zařazení
Severovýchodní front		
G. K. Žukov	velitel frontu	velitel KZVO
M. A. Purkajev	náčelník štábu frontu	náčelník štábu KZVO
8. armáda		
G. M. Štěrn	velitel armády	velitel DvF
M. A. Kuzněcov	náčelník štábu armády	náčelník štábu DvF
9. armáda		
M. P. Kirponos	velitel armády	velitel LVO
P. G. Ponědělin	náčelník štábu armády	náčelník štábu LVO
10. armáda		
J. T. Čerevičenko	velitel armády	velitel OVO
V. F. Gerasimenko	náčelník štábu armády	velitel PvVO
Úderné uskupení složené ze 4. ms, 8. td a 5. jd		
P. A. Kuročkin	velitel uskupení	velitel 17. armády

Пříloha 6

Мапа к первой операčně-стратегické hře (2.-6. ledna 1941)

Příloha 7

Účastníci druhé operačně-strategické hry (8.-11. ledna 1941) a rozdělení rolí

Východní (rudá) strana

	Role v průběhu hry	Skutečné služební zařazení
Jihozápadní front		
G. K. Žukov	velitel frontu	velitel KZVO
M. A. Purkajev	náčelník štábu frontu	náčelník štábu KZVO
25. armáda		
A. I. Jeremenko	velitel armády	velitel 3. ms v PZVO
I. G. Sovětnikov	náčelník štábu armády	velitel 5. armády
7. armáda		
I. N. Muzyčenko	velitel armády	velitel 6. armády
V. I. Morozov	náčelník štábu armády	velitel 11. armády
9. armáda		
F. N. Remezov	velitel armády	velitel OrVO
V. A. Frolov	náčelník štábu armády	velitel 14. armády
11. armáda		
J. R. Apanasenko	velitel armády	velitel SAVO
M. I. Kazakov	náčelník štábu armády	náčelník štábu SAVO
13. armáda		
A. K. Smirnov	velitel armády	generální inspektor pěchoty DRRA
V. J. Kolpakči	náčelník štábu armády	náčelník štábu ChVO
15. armáda		
J. T. Čerevičenko	velitel armády	velitel OVO
F. I. Tolbuchin	náčelník štábu armády	náčelník štábu ZkVO
3. armáda		
I. V. Ťjuleněv	velitel armády	velitel MVO
V. D. Sokolovskij	náčelník štábu armády	náčelník štábu MVO
Jezdecko-mechanizovaná skupina		
P. A. Kuročkin	velitel skupiny	velitel 17. armády

Západní (modrá) strana

	Role v průběhu hry	Skutečné služební zařazení
Jihovýchodní front		
D. G. Pavlov	velitel frontu	velitel ZZVO
V. J. Klimovskich	náčelník štábu frontu	náčelník štábu ZZVO
24. armáda		
V. F. Gerasimenko	velitel armády	velitel PvVO
M. F. Lukin	náčelník štábu armády	velitel 16. armády
18. armáda		
M. P. Kovaljov	velitel armády	inspektor pěchoty DRRA
?. ?. Goroděckij	náčelník štábu armády	náčelník štábu operačního oddělení AVO
16. armáda		
M. G. Jefremov	velitel armády	velitel ZkVO
S. A. Kalinin	náčelník štábu armády	velitel SiVO
14. armáda		
V. J. Kačalov	velitel armády	velitel AVO
P. G. Jegorov	náčelník štábu armády	náčelník štábu AVO
3. armáda		
F. A. Jeršakov	velitel armády	velitel UVO
?. ?. Tichomirov	náčelník štábu armády	náčelník operačního oddělení štábu LVO
Jižní front		
F. I. Kuzněcov	velitel frontu	velitel PZVO
P. S. Klenov	náčelník štábu frontu	náčelník štábu PZVO
5. armáda		
I. S. Koněv	velitel armády	velitel ZbVO
J. G. Trocenko	náčelník štábu armády	náčelník štábu ZbVO
6. armáda		
M. P. Kirponos	velitel armády	velitel LVO
P. G. Ponědělin	náčelník štábu armády	náčelník štábu LVO
4. armáda		
V. I. Kuzněcov	velitel armády	velitel 3. armády
V. Z. Romanovskij	náčelník štábu armády	velitel 10. armády
2. armáda		
M. M. Popov	velitel armády	velitel 1. armády
A. A. Ťjurin	náčelník štábu armády	velitel 8. armády

Příloha 3

Mapa k druhé operačně-strategické hře (8-11. ledna 1941)

Poměr sil ve vybraných ukazatelích v průběhu druhé hry

	Východní strana		Západní strana	
	Jihozápadní front	Jihovýchodní front	Jižní front	Celkem
střelecké divize	81	55	45	100
tankové divize	10	2	3	5
motorizované divize	4	1	2	3
jezdecké divize	6	2	2	4
celkem divizí	101	60	52	112
tanky	8 841	1 305	2 006	3 311

Měřítko 1: 6 000 000

Státní hranice

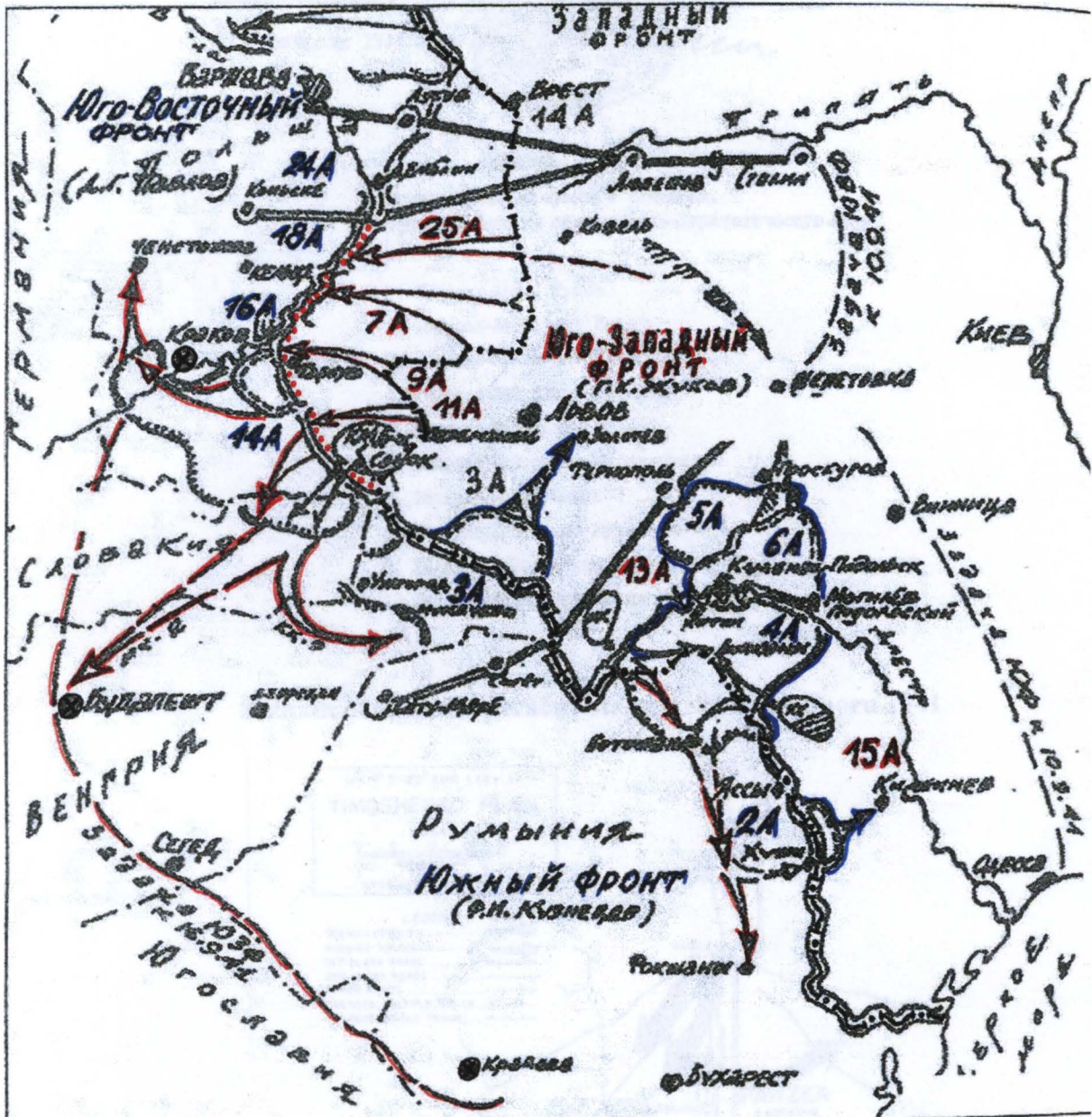
Předmostí na Vltavě vytvořené zadavateli hry

→ Směry útoků východních (rudých)

→ Směry útoků západních (modrých)

Příloha 8

Mapa k druhé operačně-strategické hře (8.-11. ledna 1941)

Мěріткo 1: 6 000 000

Стáтні хранице

Пředmostі на Віслі вятворенé задавателі хры

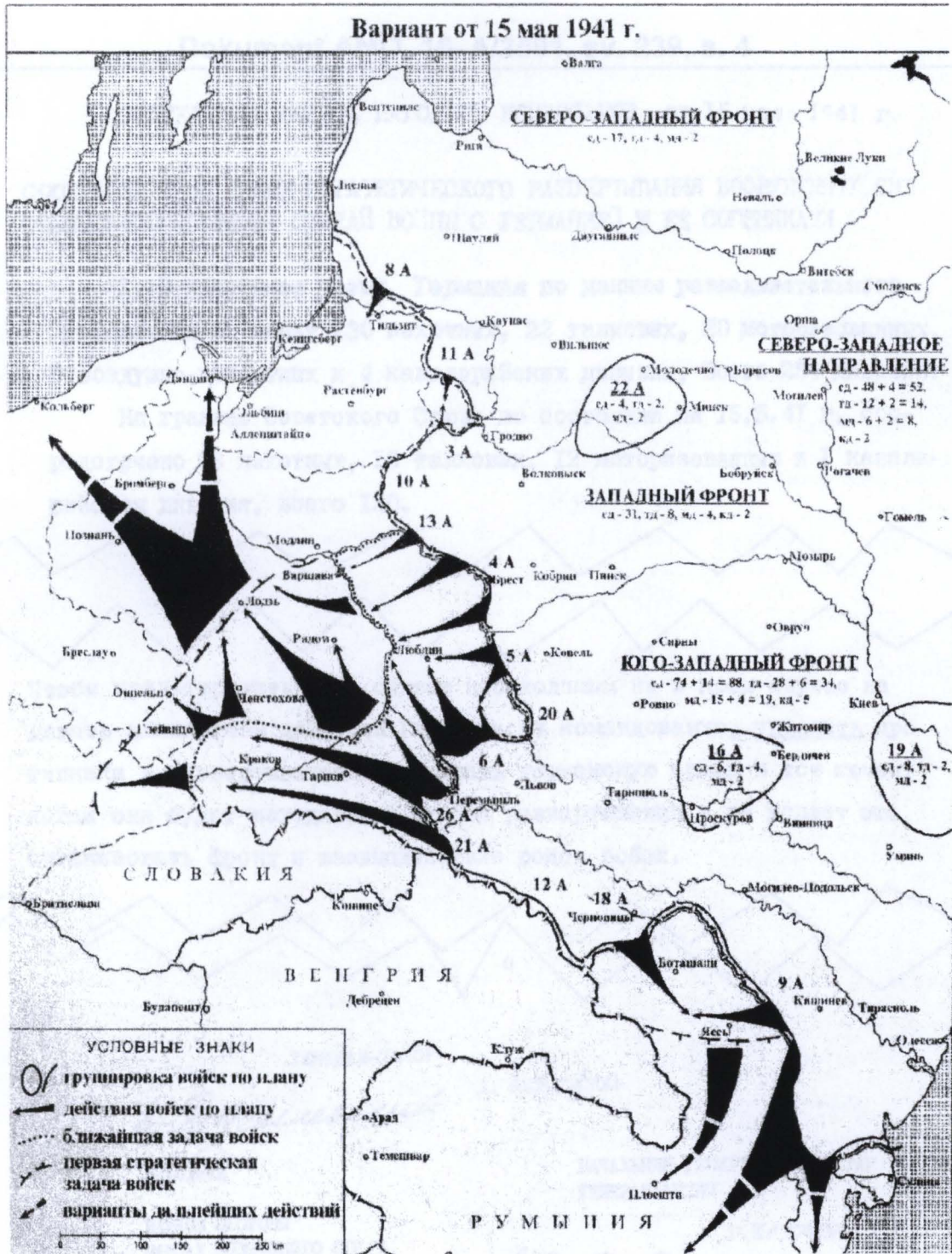

Смєры ўтoкў вѣхoднїх (рудѣх)

Смєры ўтoкў зáпáднїх (мoдрых)

Пříloha 10

Varianta sovětského útoku na Německo podle operačního plánu z května 1941

Historický plán sovětského útoku na Německo podle operačního plánu z května 1941, který dovozuje, že dokument byl podepsán lidem z komandem obrany S. K. Tisovičskem, náčelníkem generálního štábu G. A. Žukovem a zástupcem náčelníka operační správy generálního štábu A. M. Vasilevským

Příloha 11

Dokument AMO, 16-A/2591, sv. 239, s. 4

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОВЕТА НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ от 15 мая 1941 г.

СООБРАЖЕНИЯ ПО ПЛАНУ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВЕРТЫВАНИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ
СОВЕТСКОГО СОЮЗА НА СЛУЧАЙ ВОЙНЫ С ГЕРМАНИЕЙ И ЕЕ СОУЗНИКАМИ

I. В настоящее время Германия по данным разведывательного управления КА имеет 230 пехотных, 22 танковых, 20 моторизованных, 8 воздушно-десантных и 4 кавалерийских дивизии, всего 284 дивизии.

На границе Советского Союза по состоянию на 15.5.41 г. сосредоточено 86 пехотных, 13 танковых, 12 моторизованных и 1 кавалерийская дивизия, всего 120.

Чтобы предотвратить это, считаю необходимым ни в коем случае не давать инициативы действий Германскому командованию, упредить противника в развертывании и атаковать германскую армию в тот момент когда она будет находится в стадии развертывания и не успеет еще организовать фронт и взаимодействие родов войск.

ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

А. Васильевский

Исполнял

НАРКОМ ОБОРОНЫ
НАРКОМ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

С. К. ТИМОШЕНКО

А. ВАСИЛЕВСКИЙ

НАЧАЛЬНИК ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБА
ГЕНЕРАЛ-АРМИА

Г. К. ЖУКОВ

Г. Жуков

Fotokopie části strojopisné verze operačního plánu z května 1941, která dokazuje, že dokument byl podepsán lidovým komisařem obrany S. K. Timošenkem, náčelníkem generálního štábu G. K. Žukovem a zástupcem náčelníka operační správy generálního štábu A. M. Vasilevským

Пříloha 12

Планы прикрытия (1941 г.)

ПриОВО

1. Ширина полосы обороны сухопутной границей - 300 км.
2. Количество дивизий: I эшелон армий прикрытия - сд-9; II эшелон армий прикрытия - 12 дивизий (сд-6, тд-4, мд-2); резерв округа - сд-1, вкд-1.
3. Средняя оперативная плотность на дивизию I эшелона - 33 км.
4. Глубина обороны - 100-125 км.
5. Время занятия обороны дивизиями I эшелона - 13-16 ч; развертывания - 12 в 3 МК - М1, 22 СК - М8-М13, 24 СК - М2-М4, 29 СК - по решению командующего 11 А.

ЗапОВО

1. Ширина полосы обороны - 470 км.
2. Количество дивизий: I эшелон армий прикрытия - сд-10; II эшелон армий прикрытия - 18 дивизий (сд-4, тд-8, мд-4, вкд-2); резерв округа - 11 дивизий (сд-5, тд-4, мд-2).
3. Средняя оперативная плотность на дивизию I эшелона - 47 км.
4. Глубина обороны - 100-150 км.
5. Время занятия обороны дивизиями I эшелона - 3-16 ч, 42 сд - через 30 ч дивизиями II эшелона - 3 А: 85 сд - до 24 ч, 24 сд - в М3 до 6-8 ч, 11 МК в М1 до 4-11 ч; в 10 А: 2 сд, 6 МК в М1 до 18-20 ч, 6 КК - в М1-М2; 13 А: управление А - М3, управление 2 СК - М2, 13 МК - в М1 до 6-8 ч; 4 А: 100 сд, 14 МК в М1 до 6-11 ч; резервы округа: 21 и 47 СК - М4-М10, 17 и 20 МК - М3-М4.

КОВО

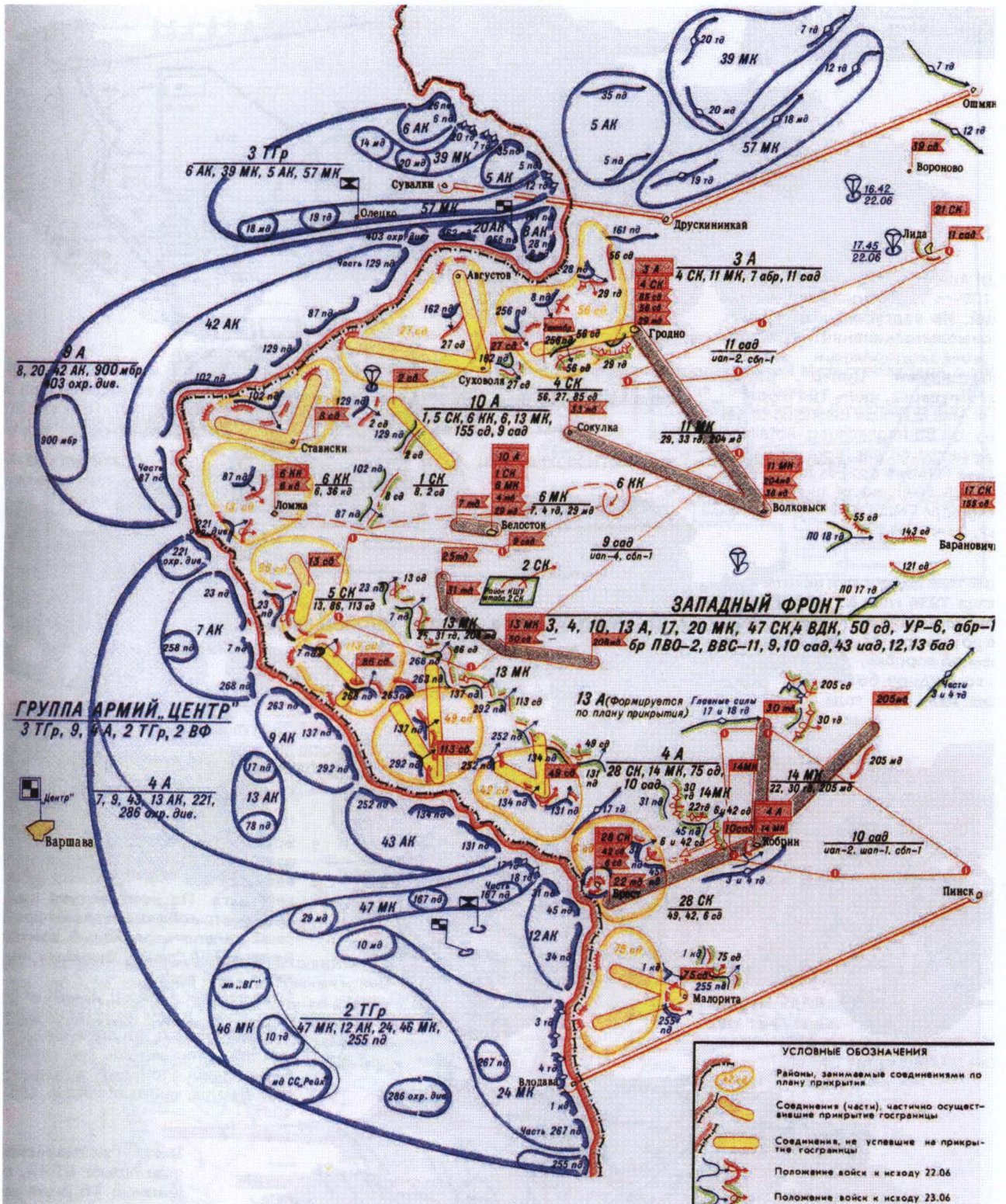
1. Ширина полосы обороны - 860 км.
2. Количество дивизий: I эшелона армий прикрытия - сд-17; II эшелона армий прикрытия - 13 дивизий (тд-8, мд-4, вкд-1); резерв округа - 28 дивизий (сд-15, тд-8, мд-4, вкд-1).
3. Средняя оперативная плотность на дивизию I эшелона - 50 км.
4. Глубина обороны - 100-150 км.
5. Время занятия обороны дивизиями I эшелона - М1 от 3 до 19 ч, 44, 58, 164, 96 гсд - М1-М3; дивизиями II эшелона - 4 МК - 7-9 ч М1, 8 и 16 МК - по ходу М1, 22 МК - М3; резервами округа - 15 и 24 МК до 18 ч М1, 7, 31, 36, 55 СК, 5 КК - М4-М15.

ОлВО

1. Ширина полосы обороны сухопутной границей - 450 км.
2. Количество дивизий: I эшелон армий прикрытия - 5 дивизий (сд-4, вкд-1); II эшелон армий прикрытия - сд-1; резерв округа - 6 дивизий (сд-2, тд-2, мд-1, вкд-1).
3. Средняя оперативная плотность на дивизию I эшелона - 90 км.
4. Глубина обороны - 60-180 км.
5. Время занятия обороны дивизиями I эшелона - 4-70 ч; выхода в районы сосредоточения остальных войск - 30-100 ч.

Plánovaná sestava krytu Rudé armády od Baltského po Černé moře

Priloha 14

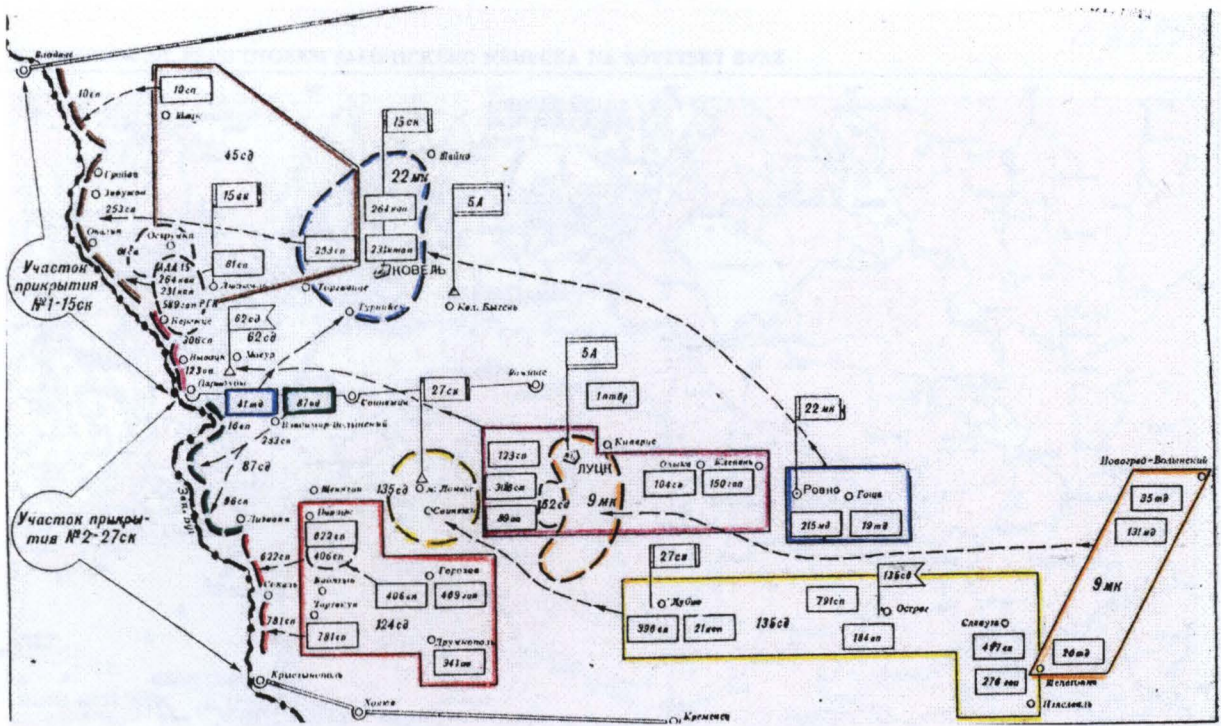

Sestava krytu v Bělorusku

Состав в прощуре 3. и 4. армий Западного фронта в первых этапах войны с Немечкой

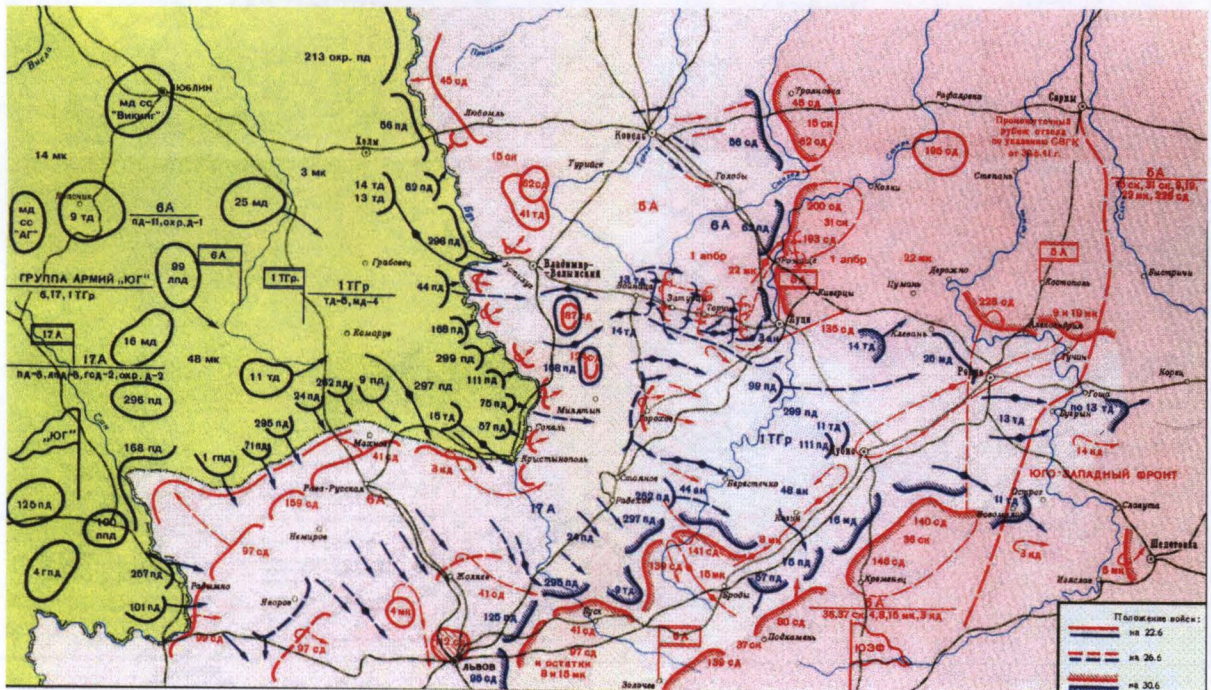
Příloha 15

A

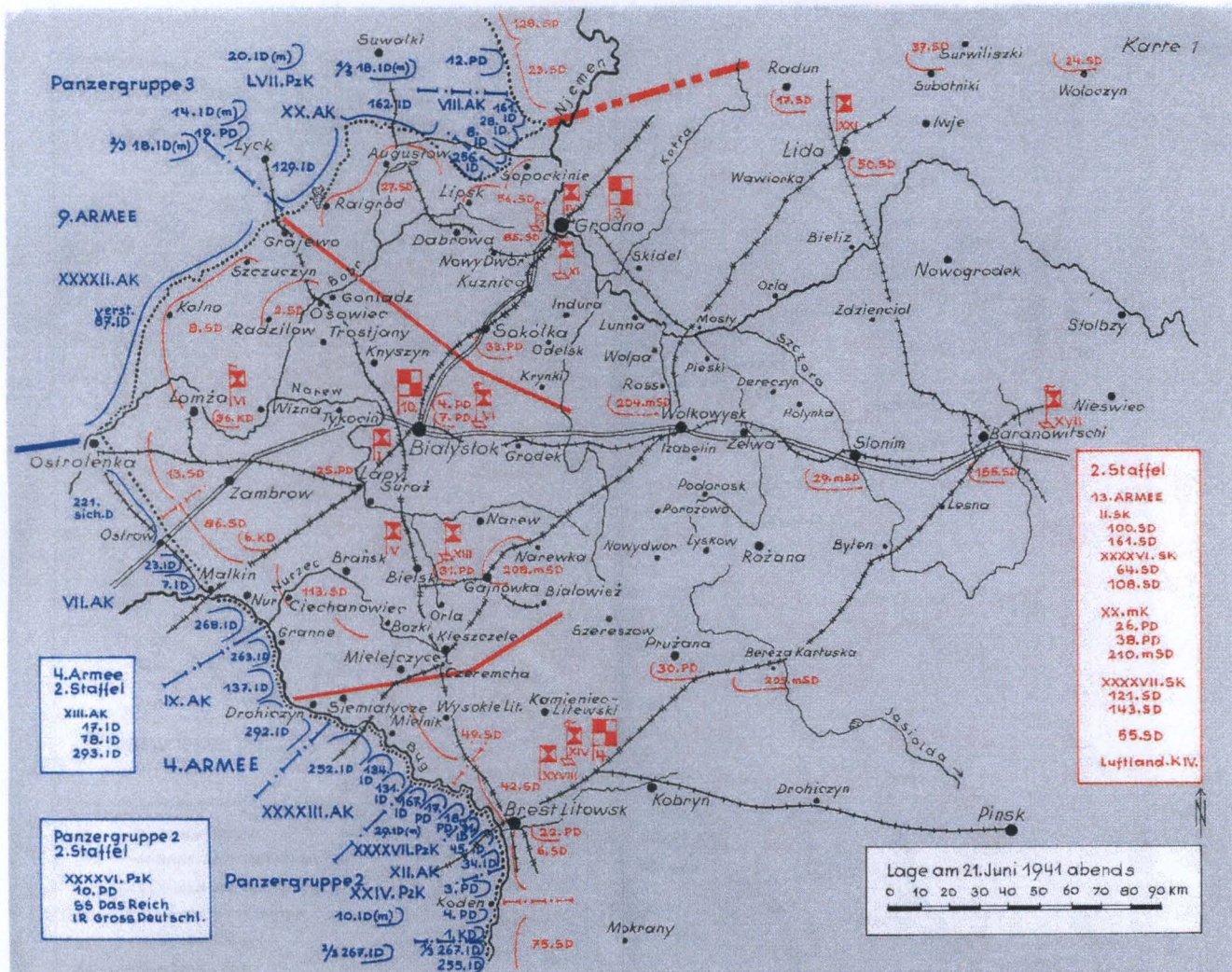
Rozvinování vojsk 5. armády podle plánu krytu

B

Situace v prostoru 5. a 6. armády Jihozápadního frontu v prvních dnech války s Německem

Příloha 18

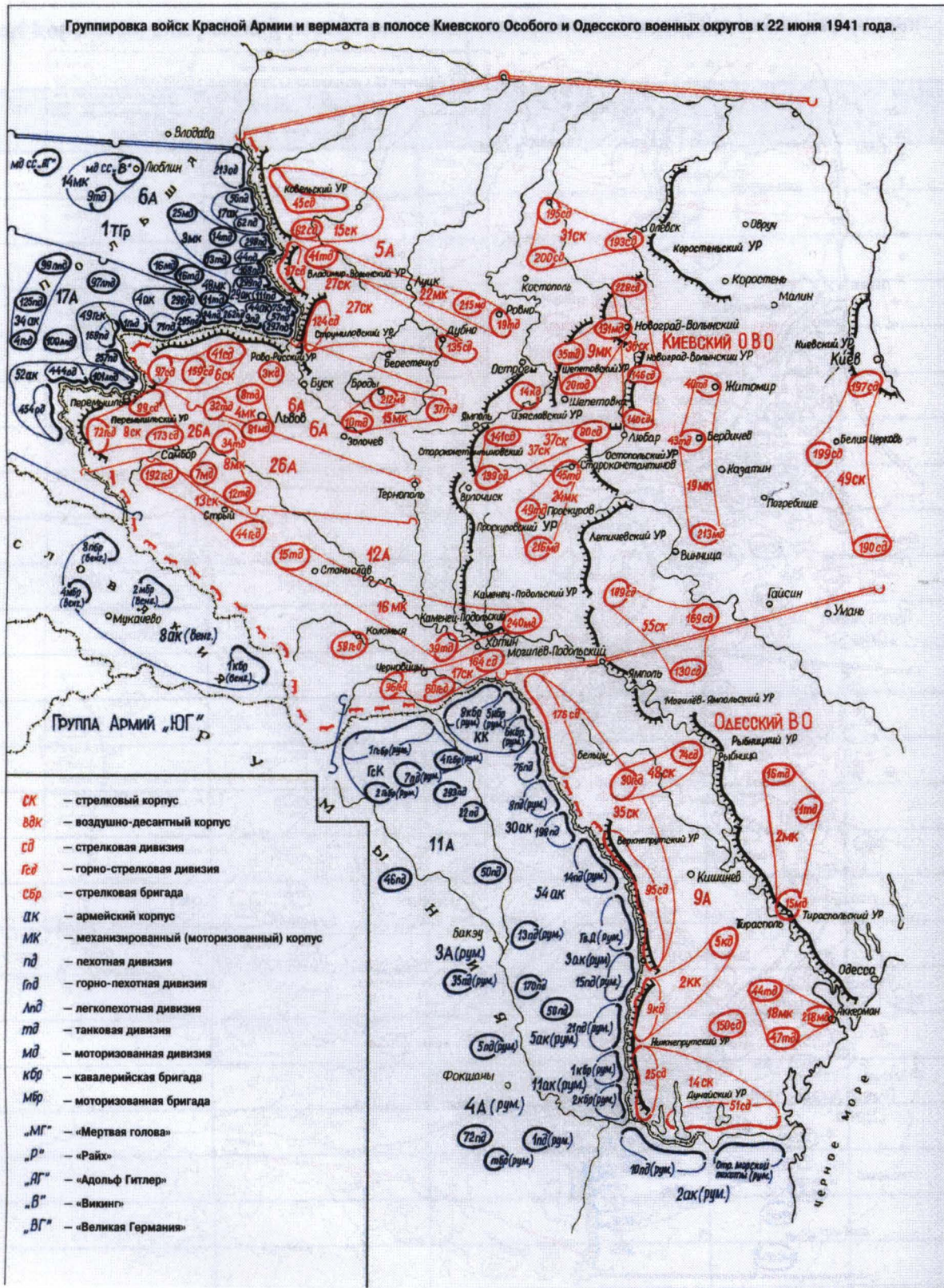

Sestava sovětského Západního frontu a německé Skupiny armád Střed k večeru 21. 6. 1941

Sestava sovětského Jihovýchodního frontu a německé Skupiny armád Jih k 22. 6. 1941

Příloha 19

Группировка войск Красной Армии и вермахта в полосе Киевского Особого и Одесского военных округов к 22 июня 1941 года.

Sestava sovětského Jihozápadního frontu a německé Skupiny armád Jih k 22. 6. 1941

Uživatel bere na vědomí, že rigorózní práce na téma:

OPERAČNÍ A MOBILIZAČNÍ PLÁNY RUDÉ ARMÁDY 1940-1941

se nesmí kopírovat, a že pokud ji použije pro svou práci, bude ji citovat jako každý jiný pramen.

	Jméno uživatele	Škola, fakulta, příp. pracoviště	Bydliště uživatele	Datum	Podpis
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					
17.					
18.					
19.					
20.					
21.					
22.					
23.					
24.					
25.					
26.					
27.					
28.					
29.					